

CULTURA

Fundația Culturală Augustin Buzura

www.revistacultura.ro
anul XIV, nr. 9 (605)
octombrie 2019

Publicație culturală finanțată
cu sprijinul Ministerului Culturii
și Identității Naționale

europalia
ediție dedicată
României

Enescu
2019

Operă
în trei acte
și un prolog

contribuții&perspective

George Maior
Valentin Filip

Monica Săvulescu Voudouri
Ioan-Aurel Pop

Daniela Zeca-Buzura
Cristiana Marcu
Teodor Stan

CULTURA

Fundația Culturală Augustin Buzura

Publicație editată de

Fundația Culturală
Augustin Buzura

Președinte:
ANAMARIA MAIOR-BUZURA

Redacția

Coordonator editorial:
NICU ILIE

Editori:
DANA BUZURA-GAGNIUC
CARMEN CORBU
AURELIAN GIUGĂL
CRISTINA RUSIECKI
CLAUDIU SFIRSCHI-LĂUDAT
ANA-MARIA VULPESCU

Machetare:
VIZUAL GRAFICANTE PUNCT RO

Adresa:
STRADA ION CREANGĂ, NR. 15-17,
SECTOR 5, BUCUREȘTI

E-mail:
cultura@augustinbuzura.org

ISSN 2285 – 5629
ISSN-L 1584 – 2894

Revista CULTURA promovează, în spiritul dialogului cultural, diversitatea de opinii. Responsabilitatea afirmațiilor făcute în cuprinsul articolelor aparține fiecărui autor, iar punctele de vedere exprimate nu reprezintă în mod necesar viziunea redacției.

sumar

perspective

George Maior / **30 de ani** / pag. 5 /
Valentin Filip / **Atacul asupra Aramco și (con)testarea Americii** / pag. 7 /
Monica Săvulescu Voudouri / **Tânăra Greta și teoria balanței** / pag. 12 /

analize și evaluări

Alexandru Pătrașcu / **Enescu 2019. Operă în trei acte și un prolog** / pag. 14 /

sinteze și reflecții

Europalia 2019. Ediția dedicată României / **PP. 23-33** / Un dosar realizat de Iuliana Alexa / Participă:
Dirk Vermaelen, director artistic al festivalului / pag. 24 /
Magda Radu / **Două expoziții de top** / pag. 27 /
Irina Trocan / **O perspectivă asupra cinematografilei românești de azi** / pag. 29 /
Răzvan Popovici / **Muzicieni de talie internațională, care au o legătură cu România** / pag. 31 /
Doina Lemny - interviu / **„Brâncuși. Sublimarea formei”** / pag. 32 /
Horia Barna / **Un maraton logistic** / pag. 33 /

caiet de critic

Andreea Răsuceanu / **Scut, cetate, sabie** / pag. 35 /

review

Yigru Zeltl / **Eye candy** / pag. 39 /

autograf

Dan Pleșa, autorul volumului **„Povești de dragoste și neputință”** / pag. 41 /
Cristian Fulaș, traducătorul romanului **„Apă duce”** / pag. 42 /

studii și cercetări

Adrian Cătălin Andrei Mic / **Între istorie și memorie. Biografia și opera lui A.D. Xenopol** / pag. 45 /

contribuții

Ioan-Aurel Pop / **Limba veche și-nțeleaptă** / pag. 55 /

Daniela Zeca-Buzura / **Orașul ascuns. Ministrul și duelul** / pag. 58 /

Cristiana Marcu / **Escapadiștii. Zalipie, satul înflorat** / pag. 60 /

Teodor Stan / **Filmul și diplomația culturală. De vorbă cu Șerban Pavlu** / pag. 63 /

proiectele fcab

Gala Fundației Augustin Buzura 2019 / PP. 66-73 /

Dana Buzura-Gagniuc / **Un an de activitate** / pag. 67 /

Nicu Ilie / **Revista CULTURA** / pag. 69 /

Carmen Corbu / **Proiectele de educație prin artă** / pag. 70 /

Jean-Jacques Askenasy / **Premiul Fundației Augustin Buzura** / pag. 71 /

documentele Augustin Buzura

Terezia Filip despre Augustin Buzura / pag. 74 /

Augustin Buzura. **Conștiința scrisului** / Extrase din expoziția de la Muzeul Național al Literaturii Române / pag. 90 /

Ilustrația de număr: Festivalul Enescu. Imagini din proiecțiile video realizate de regizoarea Carmen Lidia Vidu pentru opera „Femeia fără umbră”, de Richard Strauss, în varianta de concert dirijată de Vladimir Jurowski

Trienala București East Centric Architecture ACASĂ | oriunde | nicăieri | ? ediția a 3-a 7-20 octombrie 2019

bucharest
triennale
by arhitext
HOME | any | more | ?

EAST
CENTRIC
ARCH

Trienala București
East Centric Architecture,
eveniment cultural
transnațional, propune
explorarea dintr-o perspectivă
critică a fenomenului
arhitectural din Europa
Centrală și de Est.

Ediția 2019 a Trienalei include
Expoziția Tematică, sesiunea
de **Discursuri Critice** și **Gala
Premiilor East Centric
Architecture**.

Evenimentul abordează
conceptul de ACASĂ, într-o
manieră interogativă, deschisă.

Președintele echipei
curatoriale a acestei ediții este
scriitorul, poetul și traducătorul
Bogdan Ghiu. Printre numele
de prestigiu se numără:

- **Sarah Robinson** (USA /
Italia) – Președinte al sesiunii
Discursuri Critice
- **Marc Jay** (Danemarca) –
Președinte al Premiilor East
Centric 2019
- **Eva Prats și Ricardo Flores**
(Flores & Prats Architects,
Barcelona), speakeri.

- **Expoziția Tematică:**
«(My) Home/any/more/?»,
la Universitatea de Arhitectură
și Urbanism „Ion Mincu”
- **Expoziția «Inventaires #
Inventoires (Wallonie
Bruxelles)»**, la NOD
Maker Space
- **Expoziția «Inventing a
HOME»**, (China), la Palatul
Mogoșoaia

► **Urmăriți-ne:**
www.bucharest-triennale.eu
f East Centric
Architecture Triennale

Promoter and producer

Arhitextdesign Foundation
www.arhitext.com

Main strategic partner

Sponsor principal

Partener urban principal

Partener media principal

Sponsori

DELTASTUDIO
WorkSpace

ironos.p.a.m

GEBERIT

25 **NIRO**
INVESTMENT GROUP

Partener de ambianță

VINARTE

Strategic partners

«Ion Mincu» University
of Architecture and
Urbanism

UNIUNEA
ARHITECȚILOR DIN
ROMÂNIA

Expozanți

Wallonie-Bruxelles Architectures

Wallonie - Bruxelles
International.be
Delegation Bucarest

FÉDÉRATION
WALLONIE-BRUXELLES

Parteneri media

spatiulconstruit.ro
pentru oameni

riinl.ro

www.adelaparvu.com

30 de ani

GEORGE MAIOR

30 de ani, la scara marii istorii, nu reprezintă o durată lungă (cum ar spune Braudel), ci un „blink of an eye” (un clipit din ochi), cum a afirmat, mai demult, filosoful politicii și relațiilor internaționale Kenneth Waltz. Totuși, efectele dezintegrării bruște a ordinii comuniste, în acel an 1989, pot fi considerate un fenomen de amplitudine seismică în ordinea socială, politică și culturală a lumii. Și iată că, deși aniversăm 30 de ani de la acele revoluții care au schimbat fundamental harta Europei și a globului, dedicăm prea puțină reflecție intelectuală evenimentelor care ne-au marcat de atunci viața, ca societate, ca stat, ca indivizi, ca națiune.

E interesant că mai mult se discută și se dezbate în America această chestiune. Într-un fel, e de înțeles: America se consideră învingătoarea aceluia „război” dur, purtat pe fronturi multiple, strategice și ideologice, și crede cu sinceritate că e îndreptățită moral să procedeze așa. Dar popoarele, indivizii, statele din Europa Centrală și de Est, principalii actori totuși ai revoluției, cei sacrificați timp de decenii în bezna comunistă până la colapsul sistemului de ce nu încearcă să privească mai profund înapoi, nu neapărat pentru a aniversa sau a dezbate în simpozioane și conferințe sterile sensul acestor transformări dramatice, ci pentru a înțelege unde am ajuns și mai ales cum să proiectăm viitorul, după acest ciclu istoric.

Un motiv ar fi legat de oboseala a ceea ce a reprezentat și poate mai reprezintă încă o tranziție lungă, adeseori dureroasă economic și deprimantă

din punct de vedere etic și cultural. 30 de ani pot să nu însemne, într-adevăr, mare lucru în „durata lungă”, dar pentru individ este, poate, partea cea mai intensă dintr-o viață. De aceea, discrepanța dintre idealurile acelor revoluții, fie ele politice sau economice, și realitățile crude care au urmat în facerea noii istorii a generat, normal, mari deziluzii și dezamăgiri. Așa încât, la a treizecea aniversare a căderii comunismului, intelectualul Timothy Garton Ash remarca în „New York Review” că, prin contrast față de aniversările anterioare, întrebarea care stă pe buzele atâtor spectatorilor consternați este „Ce a mers prost?”

Dezamăgirea e însoțită adesea de dezgust. Dezgust față de politică și politicieni, de lupte sterile, de deprecierea valorilor morale și culturale naționale, de experimente și politici economice soldate cu crize în toate domeniile – educație, științe, securitate individuală. Dezgust față de injustiție, față de proliferarea corupției sistemice și individuale, față de maltratarea instituțiilor care ar fi trebuit să alcătuiască arhitectura așa-zisului stat puternic. Dezgust față de marginalizarea culturii într-o media vulgară și adesea nimicitoare la adresa libertății reale de expresie și a cunoașterii. (Doar creșterea cunoașterii, cum spunea Isaiah Berlin, ne creează premise pentru libertatea reală.)

Da, am intrat în Uniunea Europeană și în NATO și asta a făcut ca societatea și statul să nu se prăbușească efectiv și să sperăm, cumva, la un timp al mai puținor incertitudini, fie geopolitice, fie securitare, fie economice. Dar am greșit total definind aceste succese politice și diplomatice ca fiind proiecte de țară și nu obiective strategice care să ajute la realizarea proiectului de țară. Cel care a fost scris acum 30 de ani de noi și nu este încă împlinit!

(7 octombrie 2019)

**GRAMPET
GROUP**

Motion is our business

**20
DE ANI**

**PROMOVĂM
SPIRITUL ROMÂNESC
PESTE HOTARE
DIN 1999**

Prima multinațională cu capital românesc.

Profesionalismul și perseverența noastră din ultimii 20 de ani au pus România pe harta feroviară globală și la conjuncția strategică a industriilor europene și internaționale. Suntem un pilon de dezvoltare a României și ne propunem să continuăm în aceeași direcție.

România

Austria

Serbia

Germania

Ungaria

Grecia

Bulgaria

Croația

Atacul asupra Aramco și (con)testarea Americii

VALENTIN FILIP

Pe 14 septembrie 2019, o serie de explozii afectau instalațiile petroliere și câmpul petrolifer deținute de Aramco la Abqaiq și, respectiv, Khurais. La câteva ore, saudiții informau că acestea au fost provocate de lovituri aeriene, dar până în prezent încă sunt disputate detaliile cu privire la cum au fost purtate aceste atacuri, drone și/sau rachete, și cine se află la originea lor. În ciuda faptului că rebelii houthi din Yemen au revendicat paternitatea atacului, mai multe voci, inclusiv sau mai ales din administrația Trump, au reclamat amestecul Iranului, un fapt bineînțeles negat de Teheran. Cu ce este diferit acest eveniment care, de altfel, se înscrie într-o suită mai lungă de atacuri purtate pe teritoriul saudit? (De ce) merită o atenție aparte? Dincolo de chestiuni ce țin de dinamica securității regionale, în speță criza yemenită și rivalitatea iraniano-saudită, se poate evidenția și un context mai larg, care vizează

schimbările sistemice din arhitectura de putere la nivel mondial. Din această perspectivă, orice efect al acestor lovituri, voit sau nu, direct sau indirect, se subsumează de fapt, ca relevanță, reacției Americii. Cu alte cuvinte, ceea ce contează în momentul de față este comportamentul Statelor Unite. Este un (nou) test pentru Washington, de care depinde așezarea viitoare a centrelor de putere la nivel regional și internațional, precum și manifestarea acestora.

Magnitudinea acestui eveniment este dată de amploarea operațiunii propriu-zise și, mai ales, de succesul ei. Până acum, loviturile houthiților asupra unor ținte militare sau civile de pe teritoriul saudit, inclusiv obiective aparținând Aramco, au depășit arar 1-2 rachete sau drone. Cele mai multe au fost eșuate, cel puțin așa au afirmat autoritățile de la Riad. Or, de data aceasta, Aramco a reclamat zeci de lovituri care și-au atins ținta, de aici și îndoielile cu privire la responsabilitatea exclusivă a houthiților în privința acestui atac. Trebuie menționat că selecția se referă strict la atacurile purtate în profunzime,

***Înțelegerea
semnificației
atacurilor asupra
Aramco implică și
plasarea acestora în
contextul conflictului
din Yemen. Vecinul
sud-vestic al Arabiei
Saudite nu și-a revenit
niciodată de la
unificarea din 1990.***

deoarece în zona de frontieră dintre cele două state au fost semnalate tiruri de artilerie sau infiltrări ale luptătorilor houthiți. În materie de impact, sigur că nimic nu poate fi cântărit în balanță cu pierderile de vieți omenești, dar, pe latura economică, consecințele atacului din 14 septembrie au fost dezastruoase. Ca una dintre cele mai mari și mai profitabile companii din lume, colosul energetic Aramco este un obiectiv strategic critic nu doar pentru economia regatului saudit, ci și pentru piețele internaționale. Loviturile de la Abqaiq și Khurais au înjumătățit producția de petrol a Arabiei Saudite, care însumează aproximativ 10% din cea mondială, și au condus la explozia prețului petrolului până la peste 70 USD per baril, un record pentru ultimii ani. Chiar dacă măsurile imediate, între care se remarcă angajamentele americanilor și saudiților de a elibera propriile rezerve de țuței pe piața internațională, au atenuat impactul, rămâne percepția cu privire la vulnerabilitatea asigurării unui flux continuu și constant de petrol. Din acest punct

de vedere, este bine știută percepția în stabilirea cotațiilor bursiere, creșterea prețului petrolului în contextul stabilității economice globale și chiar în reconfigurarea puterii politice și militare la nivel mondial. În condițiile în care ordinea internațională post-Război Rece s-a rezemat pe o rețea instituționalizată de cooperare și acțiune colectivă girată și susținută de Statele Unite, în centrul căreia se regăsesc comerțul liber și economia de piață, rolul Americii în această chestiune devine fundamental.

Înțelegerea semnificației atacurilor asupra Aramco implică și plasarea acestora în contextul conflictului din Yemen. Vecinul sud-vestic al Arabiei Saudite nu și-a revenit niciodată de la unificarea din 1990. Fiecare decadă a fost marcată de conflicte domestice sângeroase: în 1994 a fost războiul civil dintre Sud și Nord, la mijlocul anilor 2000 a izbucnit insurgența houthiților, o minoritate šiită, care s-a prelungit în războiul civil actual, iar Primăvara Arabă s-a manifestat în Yemen printr-o revoluție (2011-2012) ce s-a soldat cu căderea regimului președintelui Saleh, cel care condusese țara neîntrerupt după unificare. Puterea a revenit, într-un efort regional arbitrat de Consiliul de Cooperare din Golf, fostului vicepreședinte, Hadi, pentru un mandat de tranziție de doi ani, dar autoritatea sa a continuat să fie contestată de rebelii houthi. Decizia lui Hadi de a-și prelungi mandatul interimar cu încă un an a provocat ample mișcări de protest și a sporit insurgența houthiță. La începutul lui 2015, Hadi a fost forțat să demisioneze și a fost arestat la domiciliu, dar a reușit să fugă la Aden și, mai apoi, la Riad, moment care a coincis cu declanșarea unei ample campanii militare, la solicitarea lui Hadi, de către mai multe state din Liga Arabă, coordonată în principal de Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite și susținută puternic de Statele Unite.

Portretizat ca un conflict între houthiți și forțele guvernamentale loiale lui Hadi, războiul yemenit oferă un tablou complex, în care loialitățile taberelor implicate s-au schimbat continuu. De exemplu, facțiunile pro-Saleh din armata yemenită au luptat până în 2017 alături de rebeli. După ce, într-o mișcare surprinzătoare, fostul președinte a anunțat că trece de partea lui Hadi și a saudiților (eveniment care a condus la uciderea sa), forțele

care îl sprijineau s-au scindat între cele rebele și cele guvernamentale. În vara lui 2019, emiratezii și-au anunțat retragerea din coaliție, dar, urmărindu-și propriile interese strategice ce vizează litoralul sudic yemenit, au continuat să sprijine Consiliul Sudic de Tranziție, o grupare fondată în cadrul mișcării mai largi de secesiune din sud, cu legături inclusiv cu facțiuni marxiste din fostul Partid Socialist din Yemen (de Sud), cel care întreținuse separatismul încă de la războiul din 1994. Consiliul a intrat în conflict deschis cu trupele guvernamentale, cucerind Adenul, portul care fusese centrul de comandă al acestora din urmă și sediul oficial al guvernului yemenit. S-a ajuns chiar la situații, neconfirmate oficial, în care aviația emirateză bombarda poziții ale trupelor guvernamentale, iar cea saudită pe ale celor separatiste. Cu alte cuvinte, Riad și Abu Dhabi se aflau în conflict deschis pe câmpul de luptă! Situația este și mai complicată de prezența și acțiunea altor miliții tribale, ale filialelor regionale ale Statului Islamic și Al Qaeda, care au proliferat în acest climat de insecuritate după reculul din Siria, Irak și Afganistan. În ultima vreme, acestea și-au intensificat activitatea prin atentate asupra unor obiective militare și civile, chiar ajungând, într-o rivalitate deja notorie, să se lupte între ele. Nu trebuie omis nici că pe teren se mai află mercenarii unor firme de securitate privată, precum Academi, fostă Blackwater.

Intervenția externă, inițial prin lovituri aeriene și blocadă maritimă, iar mai apoi prin operațiuni terestre, nu a făcut decât să exacerbeze consecințele tragice ale ciocnirilor armate deja existente în Yemen. Umbrit cumva de războiul din Siria, conflictul yemenit s-a soldat cu zeci de mii de victime, milioane de refugiați și o acută criză umanitară. Surse neguvernamentale internaționale estimează că mai bine de trei sferturi din populația țării are nevoie de asistență umanitară, iar jumătate se află în pragul foametei, toate acestea în condițiile izbucnirii unei epidemii de holeră. Yemenul este un stat eșuat care domină clasamentele de fragilitate, conflict și violență, alcătuite de organizații neguvernamentale și internaționale.

Instabilitatea politico-economică și conflictul armat au oferit oportunitatea altor actori statali de a

Instabilitatea politico-economică și conflictul armat au oferit oportunitatea altor actori statali de a interveni pentru a-și extinde sfera de influență sau pur și simplu pentru a-și slăbi rivalii din regiune. De aproape o jumătate de secol, rivalitatea iraniano-saudită s-a manifestat și a exploatat practic toate crizele, de orice fel, din regiunea Golfului.

intervenii pentru a-și extinde sfera de influență sau pur și simplu pentru a-și slăbi rivalii din regiune. De aproape o jumătate de secol, rivalitatea iraniano-saudită s-a manifestat și a exploatat practic toate crizele, de orice fel, din regiunea Golfului. Yemenul nu avea cum să scape din ecuația ce reflectă

Dincolo de faptul că Arabia Saudită este un aliat tradițional al Washingtonului, interesele americane în regiune și, implicit, în conflictul yemenit, au și alte mize. Zona este recunoscută pentru efervescența grupărilor teroriste.

competiția strategică dintre Teheran și Riad, doi poli de putere care aspiră la statutul de lideri religioși, militari, politici și economici în regiune, ambii cu susținere din partea unor puteri mondiale (Rusia și China, respectiv Statele Unite). La fel s-a întâmplat și în cazul Siriei, Irakului și Libanului, ca să menționăm doar punctele cele mai fierbinți din Orientul Apropiat și Mijlociu. Din această perspectivă, sprijinul iranian, inclusiv prin intermediul Hezbollah, acordat houthiților, cu atât mai mult cu cât aceștia sunt majoritar șiiți, pare cât se poate de firesc.

Dincolo de faptul că Arabia Saudită este un aliat tradițional al Washingtonului, interesele americane în regiune și, implicit, în conflictul yemenit, au și alte mize. Zona este recunoscută pentru efervescența grupărilor teroriste, de menționat aici atacul reușit de Al Qaeda asupra distrugătorului american USS Cole în 2000, dar și a piraților care acționau în Golful

Aden. Prezența acestor amenințări în vecinătatea unor rute maritime internaționale esențiale pentru transporturile petroliere care, la rândul lor, sunt vitale pentru economia mondială explică o prezență militară internațională consistentă în regiune, permanentă (baze) sau temporară (operațiuni). De remarcat că, dincolo de Statele Unite și aliații săi (inclusiv NATO a desfășurat o lungă operațiune anti-piraterie în zonă), țări precum Rusia, China sau India au dislocat forțe și echipamente militare pentru a-și proteja interesele în regiune. Conflictul yemenit, suprapus terorismului și pirateriei, nu a făcut decât să sporească preocupările și eforturile unor actori internaționali în sudul Peninsulei Arabice. În aceste condiții, este de la sine înțeles de ce America, o mare putere care de zeci de ani și-a asumat și a promovat comerțul internațional liber și sigur, este așteptată să intervină.

După prăbușirea Uniunii Sovietice, Statele Unite au rămas fără rival la nivel global, iar „ordinea” pe care o construiseră în emisfera sa de influență s-a extins practic asupra întregului mapamond. Momentul a fost descris ca unul de instalare a unipolarității sau hegemoniei, cu toate diferențele de nuanță dintre cele două. Conceptul de hegemonie a fost atent cercetat în discipline aferente studiului relațiilor internaționale, bazându-se nu numai pe situația de după 1990, dar și pe alte cazuri istorice (ex.: Marea Britanie). Rezultatul a fost apariția a numeroase interpretări și explicații în toate marile familii teoretice: realism, liberalism, constructivism, marxism și Școala Engleză. De dragul și cu riscul simplificării, elementele constitutive ale hegemoniei se referă la: acumularea fără egal a puterii în sistemul internațional, exercitarea acesteia, respectiv acceptarea ei de către ceilalți actori. Sigur că apar discrepanțe referitoare la tipul de putere (militară, diplomatică, economică, culturală), modul în care se manifestă (dominare, instituții) sau în care se legitimează (coerciție, liber consimțământ).

Imediat după Războiul Rece au existat toate ingredientele pentru a descrie arhitectura internațională de putere ca fiind marcată de hegemonie. Statele Unite dețineau o putere fără precedent, pe toate planurile. Totodată, Washingtonul și-a și manifestat dispoziția de a stabili

și menține o anumită „ordine” internațională care a și fost acceptată și însușită de majoritatea actorilor internaționali, statali sau non-statali. Cu alte cuvinte, terții au „consimțit” la hegemonia americană. Din varii motive, a căror varietate și complexitate împiedică o cercetare atentă aici, supremația Statelor Unite a început să se erodeze. Indiferent că este vorba de tendința istorică a sistemului internațional de a se reechilibra, de tensiunile care au apărut în sânul aliaților tradiționali, de emergența și consolidarea altor poli de putere, chiar de diminuarea apetitului americanilor de a-și exercita puterea, toate aceste explicații se concentrează pe aceeași realitate: declinul hegemoniei americane și tranziția către o lume multipolară. Și aici părerile sunt împărțite, dacă unii deja clamează sfârșitul hegemoniei americane, alții invită la moderație, avertizând nu doar asupra duratei procesului, care poate fi de ani sau decenii, dar și asupra instabilității și insecurității aferente acestuia. Deocamdată, însă, America încă nu are un rival de aceeași talie, iar destinul întregii lumi sau al unor părți ale ei stă încă în deciziile și (in)acțiunile sale. Cifrele, mai ales în ceea ce privește cuantificarea puterii militare, arată că nu a fost atins acel punct fără de întoarcere, dincolo de care multipolaritatea este ireversibilă, dar aceasta nu înseamnă că actorii care contestă supremația americană sunt pasivi. Din contră, acțiunile acestora sunt mai dese, mai intense și mai fățișe ca oricând. Rusia și China încearcă să își configureze sfere de influență în care să se miște liber față de eventualele constrângeri ale puterii americane, la fel cum procedează și alte entități statale sau non-statale, cum ar fi Coreea de Nord, Iranul, talibanii sau Al Qaeda. Statutul de hegemon vine la pachet cu o sumă de responsabilități și provocări. Hegemonia americană și ordinea pe care o girează sunt contestate, disputate: în peninsula coreeană și mărire Chinei, în Asia Centrală și Orientul Mijlociu, la periferia Europei și deopotrivă în sânul ei, chiar și în America Latină. În aceeași paradigmă intră și atacul asupra Aramco. Toți ochii, deopotrivă ai aliaților și rivalilor, sunt ațintiți asupra Americii. Deocamdată, Washingtonul a condamnat fără echivoc sprijinul iranian pentru houthiți, în general, și pentru atacul asupra obiectivelor petroliere ale Aramco, în special, anunțând totodată o serie de noi sancțiuni pentru Teheran. De remarcat că Marea Britanie, Franța și Germania s-au raliat acestei poziții, punând serios în discuție viitorul negocierilor cu

***Cifrele, mai ales
în ceea ce privește
cuantificarea puterii
militare, arată că nu
a fost atins acel punct
fără de întoarcere,
dincolo de care
multipolaritatea
este ireversibilă, dar
aceasta nu înseamnă
că actorii care
contestă supremația
americană sunt pasivi.***

iranienii pe tema dosarului nuclear. De asemenea, Pentagonul a confirmat sporirea prezenței maritime și terestre în Golf, precum și creșterea asistenței militare pentru Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite. Este un moment de inflexiune, în contextul în care sprijinul american a fost moderat în ultimii ani, ca urmare a opoziției democrate, a protestelor diplomatice internaționale și a presiunii opiniei publice în contextul raportărilor de distrugerii civile și pierderi de vieți omenești rezultate în urma bombardamentelor nediscriminatorii efectuate de coaliția saudită în Yemen. Rămâne de văzut dacă implicarea americană se va limita la atât, dar este puțin probabil. Este un joc al percepțiilor, de putere și de reputație, în care hotărârea și angajamentul Americii sunt din nou testate. ■

Tânăra Greta și teoria balanței

MONICA SĂVULESCU VOUDOURI

Citesc un articol al unui profesor român dintr-o universitate americană care demonstrează că manifestația planetară organizată în ultima perioadă de tineret pentru salvarea climaterică a planetei e, de fapt, un fâs. Și că tineretul se mobilizează dintr-o pură lacună de educație, specialistul dându-le sfatul demonstrațiilor să-și vadă de școală, fiindcă întregul elan e fals și vine din lipsă de învățătură.

Specialistul demonstrează, dacă am înțeles eu bine, că nu se poate salva nimic. Că Pământul a mai trecut prin cataclisme, că ne așteaptă și pe noi unul și... basta. Deci întreaga mișcare a copiilor este naivă și lipsită de conținut. Desigur, simplific, din articolul specialistului neînțelegând nici eu prea multe. Ceea ce mi-e clar, însă, este că omul știe ceva. Și problema mea este să mă

lămuresc ce face el, concret, pentru a informa și a salva cât de cât lumea. M-ar interesa ce anume a întreprins universitatea dumnealui pentru ca această frumusețe de planetă să nu se prăpădească. Sau, dacă nu, cum sunt pregătiți atoatecunoscătorii să mai țină încă în sufletele noastre condamnate speranța, așa, nu pentru salarii universitare, ci, pur și simplu, din iubire de oameni. Fiindcă, până la urmă, copiii ăștia, pe care-i condamnă semnatul articolului, tocmai asta fac. Ei, slavă domnului, la vârsta propice generozității, au un ideal planetar.

În legătură cu puterea de a concretiza un ideal, lumea a fost dintotdeauna împărțită. Fiindcă această concretizare pe unii îi avantajează, pe alții nu. Începând cu președintele SUA și până la ziariști de duzină, fetița care a vorbit la ONU este tratată cu indulgență. Și, totuși, fetița a vorbit la ONU spunând lucrurilor pe nume, așa cum puțini dintre reprezentanții „comme il faut” ai țărilor din respectivul forum au fost vreodată în stare s-o facă. Ne vizitează chiar în ultimii ani bănuiala că acești membri „comme il faut” ai guvernelor se întâlnesc de pomană pe-acolo. Adică zboară prin avioane scumpe, stau în locații scumpe, nici de foame nu

cred că se plâng pe timpul sejururilor și... conflictele lumii contemporane curg gărlă. Sub ochii noștri am trăit rușinosul război din fosta Iugoslavie, sub ochii noștri au murit mii de palestinieni în Gaza, sub ochii noștri se șterge de pe fața pământului o țară ca Siria și se îngroapă câteva generații în Yemen. Ca să nu mai spun că, sub ochii noștri, jurnaliști sunt ciopârțiți și băgați în saci fără urmă prin instituții diplomatice, sunt sinuciși incompatibili prin închisori și așa mai departe. Asta în timp ce marile forumuri ale ONU se întrunesc, reprezentanții națiunilor țin discursuri, votează și... Și?

Mulți dintre oamenii serioși ai planetei sunt înspăimântați de faptul că educația ultimelor generații e precară. Mulți sunt, de asemenea, deprimați de participări la demonstrații care par, pur și simplu, organizate din plictiseală, ba de femei care se vor lua în seamă, ba de persoane cu fel de fel de deficiențe ale aparatului de reproducție, ba de persoane cărora nu le-a fost niciodată foame și cred că drepturile lor într-o societate (a lor!, independentă de restul lumii) sunt nelimitate. Ca să nu mai spun de incontinența demonstrațiilor religioase într-o lume a descoperirilor științifice de vârf, în care totuși trebuie să recunoaștem că nimeni nu s-a întors după moarte să ne spună care dintre idoli noștri religioși este mai pe placul lui Dumnezeu.

Mulți dintre oamenii serioși ai planetei nu se mai regăsesc într-o societate care, chiar dacă pe plan economic, prin unele părți ale unor continente, atinge puncte de vârf, în felul în care își concepe supraviețuirea, bazându-se numai și numai pe puterea banului ca singur ideal, este prin forța lucrurilor condamnată. Și condamnarea se vede la fiecare pas. Ea e dublată de lipsa oricărui ideal comunitar, fenomen a cărui urmare nu poate fi alta decât prăbușirea comunității.

Și uite că vine un copil, cu părul împletit într-o codiță pe spate, dar cu un discurs politic de-o maturitate cum puțini oratori ai lumii contemporane se pot lăuda. O fetiță de o modestie absolută. De-o decență înduioșătoare în ținută și-n întreaga prezență. Un copil care ne atrage atenția că lumea merge-n zig-zag. Și că idealurile n-au dispărut, că ele reapar la fiecare generație, în forma

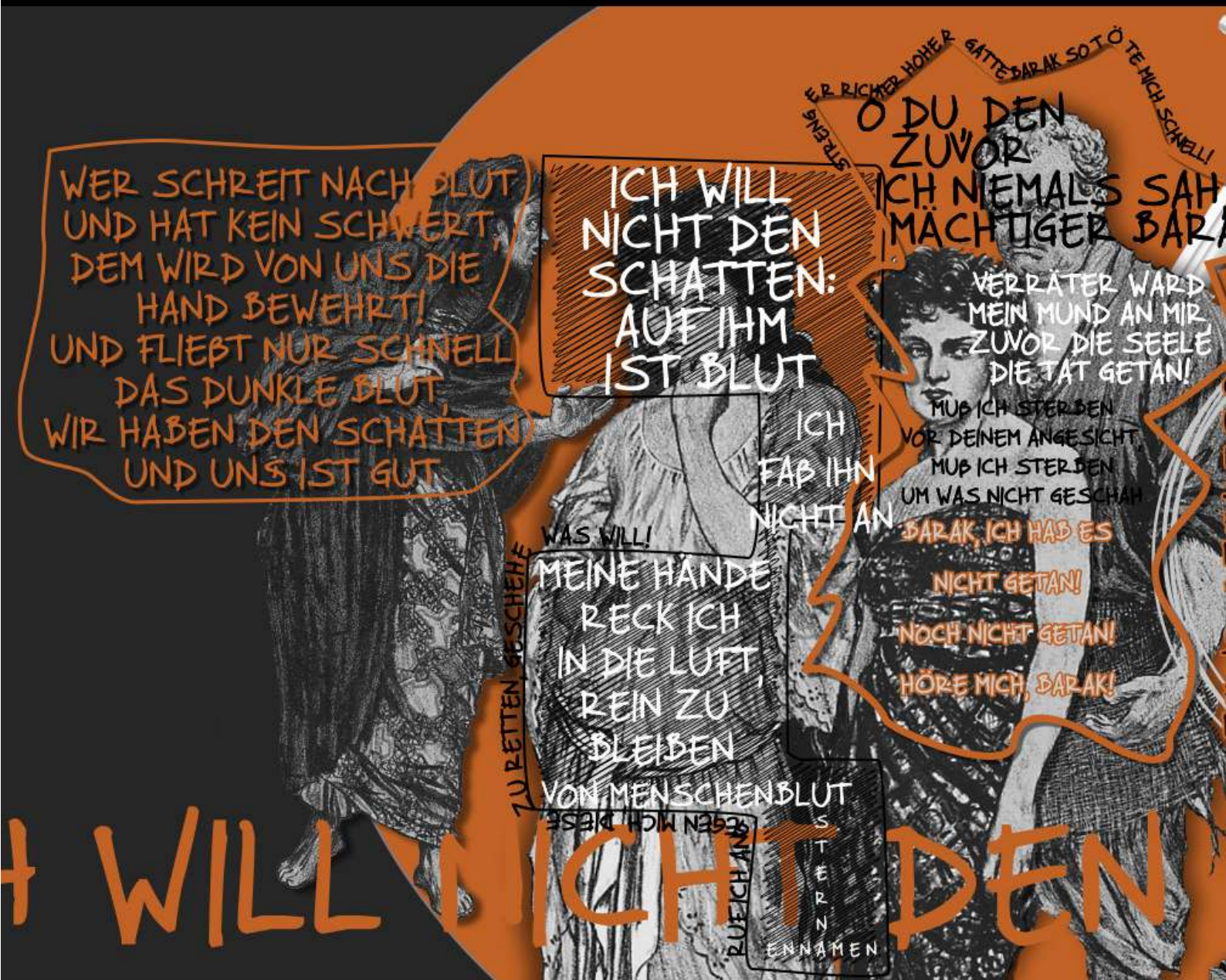
Să nu le tăiem acestor copii credința în posibilitatea de-a trăi într-o lume mai dreaptă. Să nu le stăm în cale în încrederea lor în reușita demersului.

adecvată problematicii epocii. Apariția Gretei demonstrează teoria balanței. Anume că atunci când un taler coboară prea jos, celălalt se ridică.

Așa cum s-a făcut de fiecare dată în istorie, fel de fel de neisprăviți susțin că în cazul de față vorbește o presupusă disfuncție psihică. Ceva trebuia ridicat în spinarea celui care ne sperie. Nu poate fi decât o disfuncție în cazul unuia care nu se lasă îndobitocit de sistem. Cel care înalță capul, vorbind, expune un punct de vedere separator. Și, bineînțeles, se expune.

Să ne bucurăm de respectivul moment care poate fi dătător de speranțe. Să nu le tăiem acestor copii credința în posibilitatea de-a trăi într-o lume mai dreaptă. Să nu le stăm în cale în încrederea lor în reușita demersului. Tare frumos formulează și gândirea populară gestul acesta, de opintire, atunci când spune nu mor caii când vor câinii. O experiență socială de veacuri e acumulată într-o zicală ca asta. ■

Festivalul Enescu. Imagini din proiecțiile video realizate de regizoarea Carmen Lidia Vidu pentru opera „Femeia fără umbră”, de Richard Strauss, în varianta de concert dirijată de Vladimir Jurowski

analize și evaluări

Enescu 2019 Operă în trei acte și un prolog

ALEXANDRU PĂTRAȘCU

Recunoașterea compozitorului George Enescu are propriul său parcurs în lume, cu „Edipe” cucerind teatru după teatru, la Viena, Bruxelles, Covent Garden, Colón și Salzburg, chiar anul acesta, și, oricât au încercat autoritățile culturale românești să-și aroge aceste premiere, a devenit limpede că n-au niciun merit. În același timp, primii care aveau nevoie să înțeleagă cine a fost Enescu sunt chiar românii și Festivalul a reușit ca nimeni altcineva să facă asta.

***În vară, deficitul e
atât de mare, încât
bugetele instituțiilor
culturale sunt reduse.
Bienala e la un pas
de dezastru: cu
contractele semnate
de un an de zile,
incapacitatea de plată
ar ruina orice urmă
de credibilitate. Totul
se rezolvă pe ultima
sută de metri. Între
2017 și 2019, anii
festivalieri, România a
schimbat cinci miniștri
ai culturii.***

Prolog

E aproape de miezul nopții, la Ateneu, în penultima seară a Festivalului Enescu 2017. Jordi Savall citește un mesaj de protest. Cu o seară înainte, fusese

ovaționat pentru barocul inedit și puțin plicticos pe care-l prezentase. Acum, la al doilea concert, după o oră de muzică veche balcanică, din care manelele nu lipseau, publicul era împărțit în două tabere: o parte care părăsea Ateneul, vexată de afrontul adus templului muzicii clasice din România, cei mai mulți care rămăseseră fiind curioși sau chiar impresionanți de muzica celor de la Hesperion XXI. Albumul înregistrat de Jordi Savall, intitulat „Bal-Kan”, fusese premiat de presa muzicală europeană, iar turneul de concerte pentru promovarea lui vizitase catedrale franceze și hispanice și tocmai fusese aplaudat la Salzburg. Acum Savall privea întristat cum spectatorii plecau, constatând că nicăieri în promovarea festivalului nu fusese explicată muzica sa. Într-un colț al Ateneului, Mihai Constantinescu asculta mortificat: nu se mai întâmplase ca un artist invitat să protesteze împotriva lui și a organizării. Iar singurele nemulțumiri de până atunci fuseseră legate de acustica ostilă a Sălii Palatului, cărora li se raliase și el. Și prima hotărâre a fost să nu-l mai invite niciodată pe Savall la bienala Enescu.

A urmat un an 2018 în care Concursul Enescu, evenimentul alternativ al Festivalului, n-a fost vizibil mai deloc. PR-ul festivalului se schimbaseră. În plus, România culturală se confruntau cu o celebrare căreia forțele artistice locale nu-i puteau face față: Centenarul. Evenimentul de deschidere al anului centenar, organizat de același Artexim, care asigură și managementul Festivalului, e un eșec. Piotr Beczała și Kristīne Opolais, staruri ale operei mondiale, nu înseamnă nimic pentru cea mai mare parte a audienței formată din invitați selecți din lumea politică și diplomatică românească. În ianuarie, de ziua lui Eminescu, ministrul culturii demisionează, practic în timpul unui concert festiv la Ateneu.

România geme de proiecte culturale de prost gust care nu interesează pe nimeni, dar obțin finanțări peste finanțări de la bugetul de stat. O stagiune simfonică a Filarmonicii, urmărind o dramaturgie muzicală pliată pe principalele evenimente istorice ale României, dar și ale lumii muzicale autohtone din ultima sută de ani, completând sonor fresca Ateneului, nu obține niciun ban de la un minister al culturii mult mai preocupat să ctitorească un

nou teatru muzical de dansuri populare. Cu toate acestea, stagiunea centenară a Filarmonicii se face și rămâne singurul eveniment artistic memorabil al anului 2018.

Până la noua ediție a Festivalului Enescu mai sunt nouă luni. În vară, deficitul e atât de mare, încât bugetele instituțiilor culturale sunt reduse. Bienala e la un pas de dezastru: cu contractele semnate de un an de zile, incapacitatea de plată ar ruina orice urmă de credibilitate. Totul se rezolvă pe ultima sută de metri. Între 2017 și 2019, anii festivalieri, România a schimbat cinci miniștri ai culturii. Pe 31 august 2019, Festivalul Enescu începe cu „Oda Bucuriei”.

Actul I

Concertul de deschidere e un eveniment de dimensiunea unui vis devenit realitate pentru melomani: Berliner Philharmoniker, la primul turneu cu noul lor director artistic, Kirill Petrenko. Evenimentul nu se transmite nici la radio, nici la vreo televiziune, având statutul unei exclusivități cu care nici cei prezenți în Sala Palatului nu sunt împăcați. Cu două luni mai devreme, TVR pleca de la masa negocierilor, unde trădase încă o dată singura misiune importantă a unui post public: acela de a radia cultura de înalt nivel. În condițiile în care nu avea de plătit niciun fel de drepturi de transmisie, postul național pretinde bani pentru a-și finanța producția. E un scandal, mai întâi de culise, apoi public, pentru că Biserica Ortodoxă face o ofertă de nerefuzat și preia difuzarea festivalului. Lumea culturală românească se privește în oglindă îngrozită, nimeni nu crezuse că se va ajunge până aici, nici măcar cei mai religioși intelectuali. Un eveniment muzical de dimensiuni mai mari decât orice stagiune artistică a vreunei instituții românești reflectă într-o oglindă imaginară proporțiile imense ale Catedralei Mântuirii Neamului. Nici al doilea concert al berlinezilor nu se difuzează. Presa vuieste și se trezește la viață, fiecare colț de Internet vrea o bucățică din festival, se scrie peste tot, în dorința de a informa publicul ca pe vremuri.

Kirill Petrenko descumpănește. Muzicienii profesioniști conchid că, atâta vreme cât partitura a fost respectată până la ultima indicație a

Cu două luni mai devreme, TVR pleca de la masa negocierilor, unde trădase încă o dată singura misiune importantă a unui post public: acela de a radia cultura de înalt nivel. În condițiile în care nu avea de plătit niciun fel de drepturi de transmisie, postul național pretinde bani pentru a-și finanța producția. E un scandal, mai întâi de culise, apoi public...

lui Beethoven, a fost un concert la înălțimea evenimentului. Obişnuiți cu execuții tehnice mult mai slabe timp de doi ani, o mare parte a publicului și a criticii acceptă explicația, deși toată lumea simte că a lipsit ceva: sufletul, sau, metaforic spus,

***La Ateneu începe
nebulia baroc, cu
noapți îndelungi și
spectatori fanatici,
care au uitat de somn
și de oboasă.***

o viziune interpretativă care face diferența dintre un eveniment memorabil și unul care se va șterge din minte la următorul concert. Kopatchinskaja e singura artistă căreia toată lumea îi acordă laude, deși „Concertul pentru vioară” de Schoenberg e dificil și interpretarea lui e greu de comparat cu altele. E suficient ca în următoarele două seri ale turnirului celor mai strălucitoare falange muzicale să vină London Symphony Orchestra pentru ca germanii să fie uitați. Trinitas începe transmisiunile, preluate de TVR și de site-ul Festivalului, la fel și radioul începe să vibreze în ritmul armoniei lumii, noul motto al bienalei. Prin comparație, magia din vechiul blazon pare dintr-un ev întunecat. Matsuev dă foc pianului în al doilea concert al lui Prokofiev, Diana Damrau cântă Strauss, pregătind atmosfera pentru prima mare premieră națională de operă din acest an, iar Nosedă și londonezii o anticipează pe a doua, cântând interludiile din „Peter Grimes”. Publicul freamătă așteptând catharsis-ul artistic din următoarea zi.

Vladimir Jurowski risipește umbra încă prelungă a lui Holender, „Die Frau ohne Schatten” e un triumf de public și de presă. Predecesorul său la direcția artistică a festivalului, mereu îndoit de capacitățile lui, mereu critic, e uitat, deși dirijorul Orchestrei Radio Berlin și al Operei de Stat din München nu face decât să aprindă flacăra operei cu aceeași torță purtată de Holender cu mulți ani în urmă. A doua zi, Jurowski revine onorându-l pe Enescu, dirijându-i „Simfonia nr. 3”, cea mai frumoasă, cea mai complexă, cea mai grea. Evgheni Kissin și Yuja Wang urcă și ei pe scenă și oferă un tablou complet al artei pianistice, de la rafinament și emoție până la pirotehnia tehnică ireală. La Ateneu începe nebulia baroc, cu noapți îndelungi și spectatori fanatici, care au uitat de somn și de oboasă. Christopher Maltman, cel mai nou „Œdipe” la Salzburg, și Anna Caterina Antonacci sunt statuari, estetizând clasic o „Iphigénie en Tauride”, altădată un apanaj al divei Callas. Haendel și Vivaldi ornamează sonor cupola Ateneului în nopțile următoare. Chiar și protestul lui Jordi Savall a avut un rezultat: spectatorii au acum programe de sală. Mihai Constantinescu jubilează: e o ediție istorică, pornită într-un galop nebun.

Actul II

Defilarea starurilor continuă, Ateneul devine versiunea muzicală a covorului roșu de la Cannes, cu recitalurile lui Rolando Villazón și Bryn Terfel. În nebulia generală, nimeni nu-și mai aduce aminte că, după 2021, Festivalul Enescu va fi condus de o altă echipă. Ion Marin încearcă să seducă presa invitând-o la un coffee-break la care nu vine aproape nimeni. Temirkanov își anulează participarea la bienală, turneul în care e inclus și Bucureștiul îi va fi încredințat dirijorului român, pentru ca bătrânul director să poată reveni odihnit și spectaculos la Paris, în ultima apariție europeană a Filarmonicii din Sankt Petersburg înainte de stagiune. Comunicatele de presă curg triumfaliste, e o goană după proiecte care să justifice претендента la direcția artistică. Zgomotul de fond e oprit brusc de Vassily Petrenko și Filarmonica din Oslo: în două seri consecutive, toată săptămâna precedentă e spulberată cu eleganță. Mai mult, Petrenko repune spiritul critic în drepturi, reluând excitant „Simfonia nr. 5” a lui Ceaikovski net mai interesant decât rențiția berlinezilor. În culise începe să se vorbească de el ca succesul al lui Jurowski.

Opera inundă scenele festivalului. „Leonore” cucerește inimile la Ateneu și Beethoven e repus în drepturi, pentru ca Antonacci să le frângă mai târziu cu „La voix humaine”. Apoi, o nouă mare premieră națională absolută: „Peter Grimes”. Aproape totul e perfect, inclusiv emoția. În aceeași noapte, „Missa solemnis”, suprapusă peste ultimul act al celei mai cunoscute opere britanice, provoacă haos. Nimeni nu vrea să rateze nimic și spectatorii fug de la Britten la Beethoven, sub privirile uimite ale lui Lise Davidsen, soprana tuturor speranțelor wagnerienilor. Carmen Lidia Vidu, autoarea unor proiecții excepționale pentru acest concert, e în lacrimi și renunță să iasă la rampă într-o Sală a Palatului în care s-a scris istorie în câteva ore, recuperându-se ani de decalaje culturale. În acest tumult artistic atât de intens, concertul Orchestrei de Tineret, deși e sold-out, e uitat a doua zi. Fabio Luisi dezamăgește în „Requiem”-ul lui Verdi, dar revine a doua zi pentru „Simfonia nr. 3” de Enescu galvanizată de italianizare. Melomanii români dezbat între interpretarea lui și cea a lui Jurowski și Europa muzicală care încă n-a auzit de simfonismul matur al lui Enescu pare rămasă în urmă. Diminețile sunt rezervate muzicii contemporane, adusă aproape de marile serii de concerte de la Sala Palatului și devenind relevantă. Pentru o dată, festivalul stradal asociat mării sărbători muzicale rămâne fără spectatori în Piața Palatului, totul se întâmplă în cele două săli de concerte între care aleargă mii de spectatori în fiecare zi.

Actul III

Cu al treilea dirijor în câteva săptămâni, Filarmonica din Sankt Petersburg ajunge debusolată la București. Nelson Freire e bătrân, dar încă mai poate emoționa în „Concertul nr. 4”. Nu e suficient. Sinaisky galopează în prima „Simfonie” a lui Mahler, dar viteza de execuție nu poate acoperi scârțâielile unei falange redevenite atât de estică. A doua zi, Christian Badea preia conducerea și, după un Vadim Repin incendiar în „Concertul ”lui Șostakovici, „Lumea nouă” a lui Dvořák e survolată cu măreția unei locomotive traversând neobosită preeria americană. Honegger e compromis de amplificarea electrică, Marion Cotillard deziluzionează și „Jeanne d’Arc au bûcher” rămâne doar în memoria cinofililor.

***Carmen Lidia Vidu,
autoarea unor
proiecții excepționale
pentru acest concert,
e în lacrimi și renunță
să iasă la rampă
într-o Sală a Palatului
în care s-a scris
istorie în câteva ore,
recuperându-se ani de
decalaje culturale.***

Filarmonica George Enescu reușește să strângă neașteptat de mult public pentru cea mai dificilă operă din Festival, „Moses und Aron”. Corul Ateneului se ia la întrecere cu Vocalconsort Berlin și cântă umăr la umăr într-o altă seară istorică. leșite de sub microscopul concertelor simfonice, orchestrele Filarmonicii și Radioului nu mai primesc aplauze complezente, ci ovații în picioare,

***Mihai Constantinescu
e fericit, a fost cel
mai eclectic și mai
interesant festival.
Ce-i drept, a durat 30
de ani până a ajuns
la această formă.
Niciodată banii publici
din cultură n-au fost
cheltuiți mai bine.
Chiar dacă încasările
au fost mai mici decât
altădată, creațiile
românești ale unor
opere de secol XX
acoperă diferența cu
asupra de măsură.***

deși instrumentiștii se plânseseră până atunci că fuseseră scoși din zona de confort a simfoniilor de Brahms și Ceaikovski.

Mariss Jansons anulează prezența la București și Concertgebouw va fi condusă în prima seară de Cristian Măcelaru, faimos pentru disponibilitatea sa în astfel de situații. Horia Andreescu pleacă în turneu în Austria, Ion Marin revine cu comunicatele de presă despre turneul cu Sankt Petersburg și Bucureștiul oferă o imagine caricaturală a unui Berlin interbelic, în care puteai întâlni pe stradă numai dirijori legendari ai unor mari orchestre. Măcelaru contraperformează, „Eroica” olandezilor sună ca un concert obișnuit de la Sala Radio, dar asta nu-i împiedică pe suporterii lui din radioteleviziune să-l proclame un al doilea Celibidache. Bursa pariurilor pentru direcția artistică a Festivalului are acum material pentru doi ani de zile.

La Ateneu, „Don Giovanni” e atât de electrizant, încât ovațiile publicului împiedică sextetul final, verva lui Giovanni Antonini și a unei distribuții care a suferit nenumărate modificări de la anunțul inițial e cuceritoare și reușește să rețină în sală mulți dintre spectatorii care aveau bilet și pentru concertul de închidere.

Mihai Constantinescu e fericit, a fost cel mai eclectic și mai interesant festival. Ce-i drept, a durat 30 de ani până a ajuns la această formă. Niciodată banii publici din cultură n-au fost cheltuiți mai bine. Chiar dacă încasările au fost mai mici decât altădată, creațiile românești ale unor opere de secol XX acoperă diferența cu asupra de măsură.

Cortina cade peste Enescu 2019. Ediția din 2021 e terminus paradisi pentru directorul Artexim și pentru Vladimir Jurowski și nimeni nu poate ști dacă succesul de acum poate fi capitalizat suficient pentru ca războiul de succesiune la conducerea bienalei să nu sacrifice însuși mobilul lui, Festivalul. Zgomotul alegerilor prezidențiale, locale și parlamentare începe să se audă tot mai tare și va continua multe luni, timp în care politica va face tot posibilul ca să uităm de muzică și de idealul ei umanist, căci anul viitor Beethoven împlinește 250 de ani. ■

Festivalul Enescu. Imagini din proiecțiile video realizate de regizoarea Carmen Lidia Vidu pentru opera „Femeia fără umbră”, de Richard Strauss, în varianta de concert dirijată de Vladimir Jurowski

Festivalul Enescu. Imagini din proiecțiile video realizate de regizoarea Carmen Lidia Vidu pentru opera „Femeia fără umbră”, de Richard Strauss, în varianta de concert dirijată de Vladimir Jurowski

EUROPALIA

2019

Ediția dedicată României

UN MATERIAL DE IULIANA ALEXA

Evenimentul EUROPALIA este organizat o dată la doi ani, sub patronajul familiei regale a Belgiei, la Bruxelles și în diverse orașe belgiene, dar și în cele din zonele limitrofe din țări vecine ca Franța, Olanda, Luxemburg și Germania. A debutat în 1969 și are un caracter multidisciplinar: arte vizuale, artele spectacolului, muzică, film, literatură, educație culturală. Festivalul se desfășoară pe o perioadă de 4 luni și acoperă, pe o rază de 400 km, un public potențial de peste 50 de milioane de persoane.

Ediția din 2019 este dedicată României și va avea loc în perioada octombrie 2019 - ianuarie 2020. Printre țările invitate de onoare la edițiile precedente s-au numărat: Italia (1969 și 2003), Franța

(1975), Spania (1985), Portugalia (1991), Republica Cehă (1998), Polonia (2001), Federația Rusă (2005), R. P. Chineză (2009), Brazilia (2011), India (2013), Turcia (2015), Indonezia (2017).

Declarația lui Dirk Vermaelen, director artistic al festivalului

In 1969 avea loc prima ediție a Europalia, dedicată Italiei. Scopul organizatorilor era să genereze înțelegerea altor țări prin intermediul artei și culturii acestora. Nevoia a crescut în contextul Comunității Europene, acolo unde țările au început să lucreze împreună și cetățenii să trăiască împreună. Cunoașterea culturii fiecăruia stimulează interesul mutual și întăresc dialogul și coeziunea.

Nu mai puțin de 26 de festivaluri au fost organizate de-a lungul timpului, cu ediții de top, cum ar fi cea dedicată Spaniei (1985) și Europalia Austria (1987). Europalia Japonia, în 1989, a marcat momentul când festivalul a început să privească și dincolo de Europa. Câteva țări non-europene au fost invitate, printre care Rusia (2005) și India (2013), și multe s-au schimbat de atunci.

Azi este de neînchipuit să organizezi un festival ca acum 50 sau 20 de ani. Viziunea noastră asupra lumii s-a schimbat, rolul și imaginea Europei nu mai sunt aceleași și gândim diferit asupra identității culturale.

După 50 de ani, misiunea Europalia este la fel de pertinentă. Proiecte artistice care inițiază dialogul între societăți și comunități sunt mai necesare ca oricând. Dar abordarea și interpretarea sunt diferite. Este activă, contemporană, sustenabilă. Activă, pentru că Europalia este dedicată creației noi, rezidențelor și schimburilor și prezintă moștenirea culturală într-un fel care creează conexiuni și rezonază cu marile întrebări de azi. Este contemporană, pentru că arta este despre aici și acum, abordând subiecte precum genul și imigrația. Este sustenabilă, pentru că festivalul nu se oprește după trei luni, artiștii și instituțiile continuă să lucreze împreună și să ducă mai departe dialogul artistic.

În Belgia, și, prin extensie, în Europa de Vest se știe destul de puțin despre România și despre scena ei artistică. Imaginea despre această țară este un amalgam de Dracula, Ceaușescu, folclor și, în anii din urmă, e completată de cinema-ul înfloritor al României. Este o imagine limitată, formată, între altele, de prejudecată și de inaccesibilitatea proiectelor artistice românești. Europalia România are ambiția de a schimba acest lucru și de a oferi o imagine actuală a României. Desigur, ar fi imposibil și

prezumțios să spunem că oferim o imagine completă a culturii românești. Dar festivalul oferă artiștilor și curatorilor ocazia de a vorbi și de a prezenta o multitudine de perspective actuale asupra României, moștenirea sa și scena artistică contemporană.

Expoziția introductivă a festivalului, „Perspective” (BOZAR), dă tonul. Începe cu nașterea identității românești în mijlocul secolului XIX și continuă cu prăbușirea lui Ceaușescu în 1989, cu focus pe avangarda istorică. Cum s-a dezvoltat arta pe fundalul acestei istorii turbulente? Cum văd artiștii de azi aceste evenimente istorice? Numeroși artiști români vor expune prima dată și vor fi subiectul atenției suplimentare în alte expoziții.

Brâncuși vine la Bruxelles

Focusul Europalia România este, fără îndoială, expoziția dedicată lui Brâncuși (1876-1957) la BOZAR. În ciuda faptului că este unul dintre cei mai mari artiști români ai secolului XX, nu a fost niciodată o expoziție retrospectivă dedicată lui în Belgia. Europalia România va schimba asta.

Capodopere din toate colțurile lumii vor călători către Bruxelles și vor arăta evoluția și puterea operei lui Brâncuși ca sculptor și fotograf. Opere de Auguste Rodin și Medardo Rosso completează prima secțiune cronologică. Atenție mare a fost conferită și studioului lui Brâncuși, iar lucrările contemporanilor, prietenilor și elevilor săi, Amedeo Modigliani, Man Ray, Fernand Léger și Marcel Duchamp, Isamu Noguchi, sunt prezentate de asemenea.

Dansul și mișcarea au jucat și ele un rol în opera lui Brâncuși. Europalia România a comisionat câțiva coregrafi și performeri pentru a crea opere noi în cadrul expoziției. Aceste creații vor fi arătate pe toată perioada expoziției, în zilele de joi, vineri și sâmbătă. Și, pentru că spunem bun venit familiilor și copiilor, ART BASICS pentru copii va organiza ateliere creative.

România, între Occident și Orient

România este unică prin faptul că, de-a lungul vremii, a fost la intersecția dintre Occident și Orient. Această poveste începe în Dacia (500BC – 271 AD) – teritoriul

Numeroși artiști

români vor expune

prima dată și vor fi

subiectul atenției

suplimentare în alte

expoziții.

care formează inima României de azi – și contactul său cu orașele grecești de-a lungul Mării Negre, continuă cu cucerirea romană în sec 2. După un timp, au fost contacte frecvente cu Imperiul Bizantin și lumea ortodoxă, precum și cu succesorii săi bulgari și sârbi. Intersecțiile dintre Occident și Orient s-au succedat și influența lor se simte și azi. Polenizarea încrucișată între Occident și Orient este una dintre temele recurente ale festivalului Europalia România.

A doua expoziție de marcă, „Dacia – trecutul glorios al României”, în muzeul Gallo Roman din Tongeren, privește fertilizarea culturală ce a avut loc cu două mii de ani în urmă. Pentru prima dată în Belgia piese din muzeele românești, mai cu seamă de la Muzeul Național de Istorie al României, ilustrează culturile diverse ce au populat teritoriul de azi al României. Încă odată, muzeul din Tongeren promite o scenografie excepțională și o călătorie minunată în timp. Grand Curtius din Liège merge înapoi în timp și aruncă o lumină clară asupra epocii Neolitice și Epocii Bronzului prin ceramica geometrică și figurinele antropomorfe de o rară frumusețe.

Restul programului de expoziții se concentrează mai cu seamă pe scena artistică actuală, cu un număr de expoziții personale, cum e cea a lui Ciprian Mureșan

***Cum se raportează
scena artistică actuală
la folclor? Preferă oare
să stea departe de acest
vechi instrument de
propagandă sau se împacă
cu tradițiile vechi?***

(1977) – unul din cele mai cunoscute nume din România de azi – la S.M.A.K. și Ion Grigorescu (1945) la KIOSC. Unul dintre artiștii conceptuali ai României, Ion Grigorescu are o operă inimaginabil de bogată. Pentru prima dată, și în colaborare strânsă cu artistul, o retrospectivă a operei sale va fi expusă aici. În plus, show-urile de grup vor aborda teme actuale și vor oferi o imagine mai largă a scenei artistice contemporane. CC Strombeek aprofundează tema migrației în „Displacement and Togetherness” în vreme ce MILL în La Louvière va explora scena românească a ultimei decade.

Rezidențe și creații noi

În acest festival, Premiul Curatorilor Europalia împlinește a treia ediție. În acest moment, singurul premiu pentru curatorii emergenți merge către Els Vermang în colaborare cu Claudia Radulescu. Ei vor merge într-o rezidență în România pentru a dezvolta proiectul HIT. Ideea este să vedem cum se naște un hit prin lansarea unei melodii. Muzica va fi analizată și va fi o expoziție la KANAL, la Centrul Pompidou. Vor mai fi și alte rezidențe (urmate de expoziții), între altele AAIR (Antwerp) și WIELS (Bruxelles).

Arte performative

Două teme ies în evidență în programul de dans și arte performative, în care se evidențiază creațiile noi. Pe primul loc este folclorul. Cum se raportează scena artistică actuală la folclor? Preferă oare să stea departe de acest vechi instrument de propagandă sau se împacă cu tradițiile vechi? Coregraful belgian Wim Vandekeybus va lucra cu tradițiile românești, inclusiv cu ritualul ursului.

A doua temă se referă la femei și feminism. În „Mothers of Steel” (la Kaaitheater din Bruxelles) două personaje feminine, jucate de Agata Siniarska și Mădălina Dan, literalmente plâng momentele istorice ale istoriei țărilor lor, Polonia și România. Cu „Manifestation” (tot la Kaaitheater), Ezster Salamon creează un spectacol coral în care este explorat feminismul românesc.

Eugen Ionescu (1909-1994) are rol central în program cu piesa „Rinocerii”, regizată de Robert Wilson. Acesta va fi unul din evenimentele-far de la Théâtre de Liège și Le Phénix din Valenciennes.

Angela Gheorghiu, Enescu și un concert de tulnice

În domeniul muzicii clasice, opera lui Enescu (1881-1955) apare de câteva ori pe parcursul festivalului, de la concerte clasice la interpretări jazz. Vor fi colaborări muzicale excepționale, cum e cea dintre NBO și dirijorul Cristian Măcelaru și violoncelistul Andrei Ioniță. Angela Gheorghiu, soprana fără egal, va veni și ea, dar mai multe talente mai puțin cunoscute vor ține scena.

Din nou, punem accent pe creații noi și pe schimburi interdisciplinare între artiști români și belgieni. Pe lângă proiectul Taraf al muzicienilor rromi, alte proiecte ies în evidență: cineastul Anthony Nti a călătorit în România pentru a filma un clip cu duo-ul Karpov not Kasparov. Milan W. a călătorit în România unde a descoperit tulnicul și a înregistrat un album nou.

Și, în final, există un proiect în jurul Kinema Ikon. Acest colectiv a lucrat cu bucăți celuloid care au

fost ascunse de autoritățile comuniste în timpurile comuniste, pentru a crea filme scurte, experimentale. Acesta este un material inedit, cu probleme de drepturi de difuzare a muzicii. Europalia România a comisionat 5 artiști români și muzicieni să creeze fragmente noi muzicale pentru acest experiment.

30 de ani de la căderea lui Ceaușescu

În acest an se fac 30 de ani de la prăbușirea regimului comunist. Referințele față de România comunistă apar în toate domeniile, dar în preajma aniversării din decembrie un număr de scriitori și cineaști români vor fi invitați. Secțiunea de literatură a festivalului se concentrează pe trei perioade: avangarda istorică, era comunistă și România de azi. Pentru fiecare perioadă vor fi clustere de rezidențe, dezbateri și întâlniri între nume sonore, cum e Mircea Cărtărescu (1956), și generația tânără.

Videogramele unei națiuni

Secțiunea de film explorează realitatea din România prin ochiul camerei. Filme mai puțin cunoscute, alături de titluri mari, oferă perspective asupra tranziției istorice și culturale a țării și angajamentul

Punem accent

pe creații noi

și pe schimburi

interdisciplinare

între artiști români și

belgieni.

său față de film ca formă de artă. Perioadele diferite sunt puse în lumină dintr-un unghi tematic, de pildă seria „Propagandă și subversiune în 1950” la Cinematek (Bruxelles). Va fi cea mai amplă retrospectivă de film din ultimii 25 de ani.

Două expoziții de top

MAGDA RADU:

Expoziția personală a lui Ion Grigorescu, intitulată „Cinema”, a fost concepută în strânsă colaborare cu artistul. Ea se compune ca un parcurs complex ce prezintă lucrări din toate etapele de lucru ale artistului și toate mediile de lucru în care Ion Grigorescu a experimentat de-a lungul timpului.

Sunt selectate lucrări timpurii care pun în prim-plan imaginea secvențială, de tip bandă desenată, transpusă atât în picturile cu inflexiuni Pop, cât și în litografiile ce au subiecte variate, mergând de la realismul nemediat al unor reprezentări până la descompuneri ale viziunilor onirice. În paralel, Ion Grigorescu a demarat o activitate prolifică de investigare a filmului și fotografiei, cu mijloace extrem de simple, revelând mai degrabă un tip de demers

***Este vorba de un tip
de explorare vizuală
care se compune ca
un câmp deschis de
cercetare, aducând în
prim-plan documente,
texte și mărturii.***

autodidact. Analiza mișcării, a dinamicii corporale captate de camera de filmat sau fotografiat stă în centrul acestor explorări care țin de posibilitățile oferite de mediu, precum și de impulsul unei raportări critice față de realitate. Producția video extrem de vastă a lui Ion Grigorescu va fi de asemenea reprezentată în expoziție, prin includerea unor lucrări performative din anii 1990, când demersul său filmic a câștigat semnificativ în amploare, mergând până la producții video foarte recente, care reformulează dimensiunea corporală a artei lui Ion Grigorescu din perspectiva ideilor sale actuale legate de artă, societate și spiritualitate.

Artiștii selectați pentru Strombeek reflectă de fapt colaborarea între Centrul Cultural Strombeek și Salonul de proiecte, care presupune un schimb interinstituțional de idei și practici ce încearcă să capteze un tip de dinamică socio-economică și culturală legată de subiectul migrației și al raporturilor complicate dintre Est și Vest. Din România, artiștii selectați care vor produce lucrări noi pentru această expoziție sunt Tudor Bratu, Iulia Toma și duo-ul Silvia Amancei și Bogdan Armanu. Ei au participat în luna iunie la o scurtă rezidență în Belgia pentru a testa posibilitățile de producție

existente la fața locului (CC Strombeek) și a-și clarifica conceptul și structura lucrărilor. Acești artiști sunt aleși pe criteriul angajamentului față de probleme presante ale lumii contemporane care se reflectă în practica lor. În ceea ce privește aportul părții belgiene, curatorii Lieze Eneman și Luk Lambrecht vor coordona producția artiștilor activi în spațiul belgian ce vor fi incluși în expoziție, fie cu lucrări noi (Filip Berte, Mekhitar Garabedian, Jimmy Robert), fie cu lucrări deja existente, care vor fi însă adaptate temei expoziției și contextului dat (Christine Meisner și Vincent Meessen).

Expoziția are și un nucleu istoric care se compune ca o reflecție legată de un fenomen prea puțin analizat în contextul artei contemporane din România – acela al migrației artiștilor români în Occident în perioada socialistă, concentrându-se mai ales asupra intervalului cuprins între sfârșitul anilor 1960 și decada următoare. În centrul acestei părți istorice a expoziției este plasată figura lui Andrei Cădere, artist care a emigrat din România în 1967 și care a stabilit contacte substanțiale cu scena artistică belgiană în anii 1970. Reactivarea în prezent a memoriei acelor decade devine cu atât mai necesară cu cât o proximă aniversare ne poate îndemna să reflectăm asupra schimbării de regim politic din 1989. În ceea ce privește intersecția de priviri Est-Vest, pe care un astfel de proiect o revelează, o linie importantă, care unește mai multe poziții, constă în articularea unei percepții critice și lucide despre Occident, reliefând și problema inadaptării – însoțită uneori de refuzul conștient de a o face – la mecanismele artistice din lumea „liberă”.

Metoda aleasă continuă o cale deschisă deja de Salonul de proiecte prin organizarea unor expoziții istorice care mobilizează un material divers, legând într-o strânsă colaborare demersul curatorial cu cel de recontextualizare și de producere a unor narațiuni istorice. Este vorba de un tip de explorare vizuală care se compune ca un câmp deschis de cercetare, aducând în prim-plan documente, texte și mărturii.

Magda Radu este curatorul a două expoziții din cadrul festivalului EUROPALIA România.

O perspectivă asupra cinematografiei românești de azi

IRINA TROCAN:

În sens pragmatic, cu ocazia evenimentelor de film de la Europalia ne-am gândit să facem un efort în plus pentru ceva care va rămâne după ce se încheie proiecțiile, de aici inițiativa unei antologii despre filme românești de-a lungul istoriei. Există o suprapunere în intenții între programul de filme și volumul „Romanian Cinema Inside Out”, chiar dacă filmele proiectate și cele discutate în articole nu sunt neapărat identice: vrem să prezentăm filme românești unui public străin, dar cu ocazia asta să și reconsiderăm producția între 1912 și prezent. Această reconsiderare nu e în primul rând valorică, ci tematică: după ce-am alcătuit cuprinsul am observat că volumul cuprinde surprinzător de puțin despre autorii și filmele românești canonizate sau chiar texte despre unghiuri care sunt „canonizate” și ele (adaptarea literară etc). În schimb, am încercat să propunem unghiuri noi. Până acum nu s-a scris așezat despre reprezentarea romilor în context românesc, nici în ficțiune (cu excepția unui articol scurt de pe Vice), nici în documentar; s-au ignorat cu la fel de multă grație elefanții roz din cameră în privința sexualității (fie că vorbim despre erotism sănătos, fie despre abuz) și am vrut neapărat să includem eseuri despre asta.

Alteori am considerat necesar să plasăm în contextul cinema-ului mondial câte un film care n-a fost discutat cu aceste repere – ca să exemplific cu subiectul articolului meu, am învățat la facultate că „Independența României” (apărut în 1912) e o capodoperă timpurie, dar multe întrebări firești legate de film au rămas fără răspuns. Ce inspirație estetică aveau realizatorii făcând un „film de război” așa devreme în istorie, atunci când filmele care dictează convențiile de azi mai aveau mult până să fie făcute? Cine filma pe front deja înainte de Primul Război Mondial și cum erau realizate și consumate filmele respective? Ce rol are filmul de război (documentar sau ficțional) pentru clădirea sentimentului național și cum se aplica asta în cazul nostru concret? Mi se pare că trebuie argumentat, dacă filmul e declarat o capodoperă, având respectivele repere (e clar că, după reflexele noastre de privitori contemporani, pare primitiv, dar același lucru e valabil pentru orice film, bun sau prost, din 1912).

Mai e un factor generațional de menționat în anticiparea cărții – mai mulți dintre contribuitorii suntem născuți din 1990 încoace (și tot am avut timp să terminăm masterate și doctorate în film). Sigur că raportarea noastră biografică la 1989 e doar un factor în optica asupra filmelor (și, de altfel, autorii reuniți în volum nu sunt toți de vârste apropiate, nu vrem

***În ultimele două
decenii, sintagma
„cinema românesc” a
ajuns să fie echivalată
cu ce au produs de
curând câțiva regizori.
Și cu siguranță Noul
Cinema Românesc are
importanță artistică,
dar e o singură fază a
istoriei.***

nici să ne segregăm după un asemenea criteriu), însă nici nu l-aș trece cu vederea. Pentru început, dacă mă aventurez să deduc o regulă, cei care recuperăm filmul socialist după 1990 apreciem mai puțin „șopârlele” și discursul subversiv ca fiind automat artă, mai sunt și alte lucruri de apreciat la filme. Asta înseamnă și că n-am trece cu vederea în bloc filmele din arhiva Sahia, de exemplu, presupunând că sunt prea legate de o anumită ideologie ca să aibă reală valoare documentară. În fapt, valoarea istorică a oricărui documentar e complicat de stabilit cam în același fel.

Un motiv al proiecției filmului „Manasse” la Europalia România ar fi că filmul e din 1925 – un an crucial pentru începuturile ficțiunii cinematografice românești – și asta comunică destul de bine că programul cuprinde o privire cu adevărat retrospectivă. În ultimele două decenii, sintagma

„cinema românesc” a ajuns să fie echivalată cu ce au produs de curând câțiva regizori. Și cu siguranță Noul Cinema Românesc are importanță artistică, dar e o singură fază a istoriei.

Apoi, e un film care într-adevăr merită văzut. E destul de complex literar-psihologic (fiind adaptat după o piesă de Ronetti Roman) și universal în felul poveștilor cu patriarhi care se opun iubirii tinere. În „Manasse”, cuplul în cauză este format dintr-o tânără evreică și un tânăr creștin. Regizoral, la vremea lui, era destul de sofisticat în folosirea unor elemente specific cinematografice; și Jean Mihail e un autor și diarist important în primele decenii de film românesc.

Cred că, în linii mari, cinema-ul actual stagnează formal și se extinde tematic (a fost cucerită și „la noi” felia de viață cinematografică și rămâne să se diversifice protagoniștii, mediile lor sociale, vârsta, sexul, situațiile etc.) și că succesul în festivaluri e oarecum dependent de o anumită formulă. Așa-mi explic, de exemplu, că „Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari” și „Un prinț și jumătate”, amândouă cu destul farmec și/sau remarcabile estetic, au avut un circuit mai modest în festivaluri decât alte filme care nu sunt deloc nemaivăzute ale unor autori deja consacrați (nu le numesc, că sunt mai multe și toate își etalează premiile în comunicatele de presă). Mă aștept să avem surprize plăcute din partea noilor tehnologii, pentru că montajul digital, animația și intuiția de „media producers” a celor care-au copilărit cu Instagram ar trebui să aibă urmări interesante; în fond, nimeni n-are nevoie de un trofeu de la Cannes și de încrederea întregii industrii ca să poată spune în audiovizual ce are de spus.

Criticul de film Irina Trocan a realizat,
alături de alți curatori, selecția
filmelor proiectate în cadrul
festivalului Europalia România.

Muzicieni de talie internațională, care au o legătură cu România

RĂZVAN POPOVICI:

Pe lângă celebra „Rapsodie No. 1” a lui George Enescu vom mai interpreta „Nocturna Ville d’Avrayen”, o miniatură pentru cvartet cu pian, plină de farmec și mister. Din program nu vor lipsi celebrele „Dansuri populare românești” pentru vioară și pian ale lui Béla Bartók, astfel reușind să aducem laolaltă, zicem noi, esența spiritului românesc, de la rădăcinile pline de vitalitate ale folclorului până la rafinamentul compozițiilor marelui compozitor George Enescu, care, de asemenea, și-a găsit inspirația în folclorul românesc, iar prin geniul său a reușit să-l distileze și să-l transforme în câteva dintre capodoperele muzicii clasice universale.

Dorința noastră a fost de a lansa Europalia cu muzicieni de talie internațională, care au o legătură cu România: violonistul german Erik Schumann, cu rădăcini în Timișoara, prin tatăl său, și în Tokyo, prin mama sa, și violoncelistul româno-german Valentin Răduțiu, născut la München din părinți români, ambii exemple extraordinare de muzicieni, care, cu toate că s-au născut în altă țară, sunt profund legați de România și se bucură de fiecare data când au ocazia să concerteze în țara noastră, iar în acest caz chiar să o reprezinte în deschiderea unuia dintre cele mai importante festivaluri europene, Europalia. În aceeași măsură, renumita pianistă britanică Diana Ketler, care de 14 ani își dedică o bună parte a carierei muzicale Festivalului SoNoRo, în calitate de director artistic, poate fi văzută ca un artist ce poate reprezenta România, prin contribuția pe care și-a adus-o în toți

acești ani la dezvoltarea culturii muzicii de cameră în țara noastră.

Cât despre mine, tot ce pot spune este că mă leagă de ceilalți artiști aceeași afinitate pentru țara noastră și dorința de a o prezenta întregii lumi cu tot ce are ea mai frumos de oferit, chiar dacă și eu, la fel ca și Erik Schumann și Valentin Răduțiu, suntem cetățeni germani în acte. Eu pot spune că am descoperit România la maturitate, când m-am întors dornic să dezvolt aici proiecte de muzică de cameră, să contribuie la educarea unui public pentru acest gen de muzică și la dezvoltarea unui gust pentru această relație intimă pe care doar muzica de cameră o poate stabili între public și muzician.

Am acceptat provocarea de a invita artiști relevanți, de a crea un program ingenios și reprezentativ pentru țara noastră, în acest context fericit, în care România este stat invitat de onoare. Programul muzical a fost ales ținând cont de mai multe criterii: să reprezinte România, în primul rând, muzical și spiritual, iar acest lucru nu se putea face mai bine decât prin „Rapsodia No. 1” a lui George Enescu, într-un aranjament special realizat de Thomas Wally pentru Ensemble Raro, ansamblul rezident al Festivalului SoNoRo. Apoi, ne-am dorit să creăm o legătură între expoziția Constantin Brâncuși, lansată chiar înaintea galei de deschidere, în prezența familiei regale belgiene și a Președintelui României.

Răzvan Popovici este directorul Festivalului SoNoRo și este direct implicat în dezvoltarea programului muzical al EUROPALIA România.

„Brâncuși. Sublimarea formeii”

Interviu cu Doina Lemny

IULIANA ALEXA

Sunteți curatoarea expoziției Brâncuși din cadrul festivalului Europalia România, ce va începe pe 1 octombrie la Bruxelles. Ce ne dorim să comunicăm publicului vizitator prin acest eveniment de anvergură?

Doina Lemny: Nu a fost o întâmplare alegerea unei expoziții Brâncuși pentru deschiderea festivalului Europalia care are ca invitat anul acesta România. Toată lumea știe că Brâncuși este unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai creativității românești și în această calitate figura sa poate atrage privirea tuturor spre cultura românească. Nu puțini au fost aceia dintre colegii mei care au dorit să organizeze o astfel de expoziție și cu alte ocazii, o expoziție în țara sau în altă capitală europeană. Dar, dată fiind raritatea operelor lui Brâncuși, fragilitatea lor, nu s-au putut duce la bun sfârșit astfel de proiecte. Eu însămi am pornit la această acțiune, concepând un proiect care să poată fi cât mai bine argumentat și care să aibă o probabilitate mai mare de reușită. Am intitulat-o astfel : „Brâncuși. Sublimarea formeii”, înțelegând prin aceasta o demonstrație a demersului artistului român. Încercăm prin această expoziție să-i prezentăm creația și personalitatea cât mai complet posibil. De altminteri, expoziția va fi însoțită și de un catalog, pe care îl dorim de referință, ce va fi publicat în franceză, engleză și flamandă.

Expoziția de la Bruxelles va aduce în prim-plan și atelierul artistului, precum și opera sa fotografică. Ce spun aceste elemente, adiacente operei sculpturale, despre mediul și maniera de a crea a lui Brâncuși?

Doina Lemny: Încă de la sfârșitul anilor 1930, Brâncuși s-a gândit la amenajarea atelierului ca la cea a propriului său muzeu. Loc de viață, de creație și de întâlniri amicale între artiști, scriitori și studenți, atelierul a fost transformat de artist în propriul muzeu. Aici și-a instalat operele într-o logică proprie, creând astfel o operă totală, opera vieții sale. Martori ai acestei deveniri au fost fotografiile pe care artistul le realiza de fiecare dată, de câte ori aveau loc schimbări. Fotografia, arta pe care Brâncuși a adoptat-o de foarte timpuriu, este pentru el un mijloc nobil de a se exprima, alături de sculptură. Fotografiindu-și propriile opere, artistul dirijează privirea spectatorului spre ceea ce a dorit el să exprime în sculptură. Ea este pentru el și un instrument de a-și povesti legenda. Seria autoportretelor fotografice va deschide această expoziție. Consacrăm atelierului o sală importantă, chiar în mijlocul parcursului expozițional, pentru a reconstitui o atmosferă de creație și dialog stimulant, animată de artistul român care-și primea cu generozitate prietenii. În calitatea lui de gazdă, Brâncuși organiza adevărate serate în care, pe fondul muzical redat de patefonul pe care l-a meșteșugit, discuțiile înflăcărâte însoțeau bucatele românești și nelipsită mămăligă pe care Brâncuși le pregătea. În această secvență, vor fi prezentate portrete și opere ale prietenilor săi, manuscrise și fotografii, cât și o serie de coperti de discuri din bogata sa colecție.

Ce spune sculptura lui Brâncuși despre psihologia și „modul de a fi în lume” tipic românesc?

Doina Lemny: Brâncuși a fost un sculptor român care a trăit la Paris. Dacă spre sfârșitul vieții și-a luat naționalitatea franceză este pentru a putea lăsa Statului francez atelierul din Paris în care a trăit și a lucrat timp de cincizeci de ani. Nu a avut niciodată intenția să lase țării sale natale atelierul: ar fi fost un nonsens. Toate capodoperele lui au fost create în acest atelier parizian. Și apoi, a știut că a lăsat țării sale cel mai important ansamblu sculptural, la Târgu Jiu: sinteză a operei sale, simbol al revenirii sale în

țară și al respectului său pentru istorie – ansamblul a fost ridicat în memoria eroilor căzuți pe Valea Jiului în Primul Război Mondial. Brâncuși a purtat cu el spiritul românesc și l-a exprimat în cel mai subtil mod integrându-l în universalitate. Regăsim firește în arta lui semne ale culturii noastre, dar ele se cufundă într-un spațiu mult mai larg, iar aceasta este calitatea cea mai de preț a artistului român.

Doina Lemny este muzeograf-cercetător
la Muzeul Național de Artă Modernă,
Centrul Pompidou, Paris.

Un maraton logistic

HORIA BARNA:

Sunt vreo 200 și ceva de evenimente ce vor avea loc în acest festival. Vor fi multe concerte mari, expoziții reluate sau în devenire, proiecte individuale sau compoziții mixte, creații generate de belgieni și români împreună, spectacole cu cerințe de implementare urmărite atent. ICR are deja experiență în astfel de desfășurări logistice pentru că face de mult timp aceste lucruri, anul trecut au fost 3000 de evenimente.

În rețeta festivalului Europalia există și o componentă puternică a excursului în trecut. Trecutul, felul cum se ajunge în prezent, ce reflexe există în lumea contemporană. Acestea au fost ideile care au stat la

baza a ceea ce s-a dorit evidențiat la muzeul Gallo Roman din Tongren. Acolo va fi expunerea istoriei noastre din perioada dacică. Ceea ce este remarcabil este adresarea către orice categorie de public. Copiii vin acolo și le sunt prezentate jocuri, cărți, jucării etc. Va mai exista un proiect interesant ce îmbină trecutul cu prezentul, un proiect muzical care vizează instrumentul arhaic numit tulnic. Un muzician belgian va interpreta alături de ansamblul de tulnicărese de la Avram Iancu o compoziție originală dedicată acestui instrument. Deci, iată cum se poate îmbina arhaicul și noutatea în cheie culturală și artistică.

Horia Barna este director artistic
al Europalia România.

Festivalul Enescu. Imagini din proiecțiile video realizate de regizoarea Carmen Lidia Vidu pentru opera „Femeia fără umbră”, de Richard Strauss, în varianta de concert dirijată de Vladimir Jurowski

caiet de critic

Scut, cetate, sabie

Matei Călinescu, Ion Vianu

Amintiri în dialog. Memorii

Editura Humanitas, 2016

ANDREEA RĂSUCEANU

Sunt cărți la care revii mereu din nevoia unei igiene sufletești și pentru că funcționează deopotrivă ca literatură de cea mai bună calitate și ca manual de conduită morală. Asta nu înseamnă că în „Amintiri în dialog”, cartea de memorii scrisă la două mâini de teoreticianul Matei Călinescu și scriitorul și psihiatrul Ion Vianu, e vorba despre vreo lecție de morală, ci numai despre o anumită decență care răzbate din discursurile amândurora, despre un mod de a te purta demn și de a nu capitula în fața vieții și a istoriei, nici în cele mai violente sau absurde perioade ale ei.

***Portretele celor doi
interlocutori prind
să se contureze în
primele două capitole,
dedicate copilăriei
fiecăruia, exerciții
de rememorare și
reconstituire a unei
personalități în
formare, dar care
oferă informații
importante despre
profilul psihologic al
celor doi...***

Tehnici de eludare a unui prezent opresiv – fie că ne referim la anii 1940 și la dictatura antonesciană sau la comunismul care o înlocuiește și care se conjugă în cele din urmă cu intruzivele și insistentele invitații ale Securității de a oferi informații – cititul, lectura binefăcătoare și protectoare, și scrisul încetează la un moment dat să mai fie suficiente, și atunci singura cale de urmat rămâne exilul. „Amintirile...” pot fi deci citite ca istoria unor salvări personale, dar pe fundalul unor decenii

căroră li se pune în față o oglindă necruțătoare, în care se vede, până la ultimele detalii, hidoasa față a totalitarismelor secolului XX.

Pe tot parcursul capitolelor (a căror tematică urmează criteriul cronologiei și se referă, pe rând, la copilăria celor doi, la prietenii și universul primei tinereți, la relația cu cărțile și la perioada de formare intelectuală și profesională, până la hotărârea de a părăsi țara și primii ani de exil) pe cititor îl urmărește aceeași impresie că cei doi interlocutori se supun unei autoanalize fără rest, lăsând la iveală, cu sinceritate și decența despre care vorbeam mai sus, părțile vulnerabile sau mai greu acceptabile din propria biografie. Un fel de seninătate a culturii organice însușite (despre care cititorul lui Ion Vianu, din „Amor intellectualis. Romanul unei educații”, cunoaște deja câte ceva), lipsa îndârjirii, a orgoliilor exacerbate, capacitatea de a-și recunoaște propriile derapaje, compromisuri mărunte, sinceritatea asumată până la ultimele consecințe – toate acestea dau cărții valoarea unei lecții de morală, alcătuiesc un bun manual de comportament în situații de criză – politică, istorică, dar și personală.

Portretele celor doi interlocutori prind să se contureze în primele două capitole, dedicate copilăriei fiecăruia, exerciții de rememorare și reconstituire a unei personalități în formare, dar care oferă informații importante despre profilul psihologic al celor doi, despre complexe, traumele și evenimentele marcante care au jucat un rol crucial în devenirea fiecăruia. Mărturisirea lui Ion Vianu despre rolul compensator pe care i-l atribuie cei doi părinți – cel de „vraci”, de vindecător al suferințelor și nemulțumirilor fiecăruia – explică într-o anumită măsură opțiunea ulterioară a acestuia pentru profesia de psihiatru. Episodul unei trecătoare nevroze infantile, manifestată prin nevoia irepresibilă de a blestema, antipatia față de tatăl său, la antipodul adevăratei pasiuni pentru mama sa, sentimente care se inversează însă în mod neașteptat, noile prietenii legate la școală sunt toate „simptome” ale evoluției de mai târziu, etape în clădirea unui caracter. Din partea cealaltă, într-un capitol evocator, plin de atmosferă, Matei Călinescu își povestește primii ani de viață în casele bunicilor materni și paterni, de la Dârvari și Vrata, cu figurile emblematice ale unor

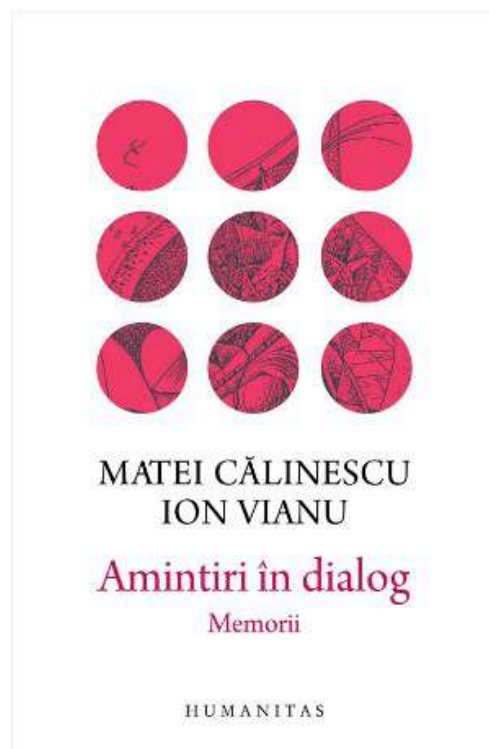
personaje precum Tilică Burileanu, cel de-al treilea soț al bunicii Elena Bolintineanu, sau singuraticul unchi Vali, personaj cehovian, în camera căruia se află o bibliotecă plină de cărți vechi, scrise în chirilică sau alfabetul de tranziție. De altfel, în „Copilăria, Arcadia” sunt multe astfel de pagini cuceritoare prin atmosfera recreată a unei lumi pe care imaginația și sensibilitatea copilului o transformă dintr-una amenințată de invazia trupelor Armatei Roșii într-un adevărat paradis al convalescenței încărcate de lecturi și luminate de prezența maternă: când cei patru membri ai familiei sunt siliți să se mute într-un sat de la Sibiu, Sebeșul de Jos, din pricina serviciului tatălui, micul Matei se îmbolnăvește de scarlatină, iar lunile de boală și recuperare după aceasta rămân o amintire luminoasă, a zilelor nesfârșite de lecturi și reverie cu ochii deschiși.

Din paradisul copilăriei se desprinde cu ușurință o altă lume, cea a primelor prietenii și solidarități, unele fundamentate pe cele dintâi afinități electivă, altele pe aceeași pasiune a lecturii și împărtășirii ideilor. Dintre figurile cel mai des evocate de cei doi, Mironel Chiraleu, „angelic” răzvrătit cu destin tragic al cărui portret e de asemenea evocat în „Amor intelectualis”, în cel mai mic amănunt: „Existența lui se mișcă în modul cel mai autentic și permanent între extaz și rebeliune, era în același timp serafim și Lucifer”, sintetizează în capitolul dedicat prietenilor Ion Vianu. Imaginea lui Mironel, ființă greu încadrabilă în lumea contemporană („lumea de fier care se născuse sub ochii noștri, lumea aceea totalitară, în care orice protest era reprimat cu sălbăticie”), care, de altfel, își neagă dintru început apartenența la oricare dintre universurile posibile, e una dintre cele mai puternice din evocările celor doi, dar și dintre personalitățile „crailor” care vor porni în cucerirea unui București nou, ce se schimbă sub chiar privirea lor. Orașul e mereu prezent în discursurile celor doi, fie că e vorba despre „cele mai sordide cârciumi ale periferiilor bucureștene care se topeau încă, încet, într-o ambianță rurală”, despre parcurile de la marginea orașului, adorate în copilărie și regăsite cu aceeași bucurie și la maturitate, sau despre căutarea obstinată a aceluia București al „crailor” mateini. Despre acesta din urmă și dispariția lui, despre orașul evanescent, după a cărui fantomă ademenitoare nostalgiază însuși autorul „Crailor...” Ion Vianu oferă câteva pagini pline de farmec,

***Orașul e mereu
prezent în discursurile
celor doi, fie că e
vorba despre „cele
mai sordide cârciumi
ale periferiilor
bucureștene care se
topeau încă, încet,
într-o ambianță
rurală”, despre
parcurile de la
marginea orașului,
adurate în copilărie
și regăsite cu
aceeași bucurie și la
maturitate, sau despre
căutarea obstinată
a aceluia București al
„crailor” mateini.***

dar și de luciditate amară: „Geografia «Crailor» devenise încă de pe atunci inaccesibilă peregrinilor bucureșteni care eram. Nu se mai găseau casele și nici ulițele din preajma Dâmboviței, «ceva mai sus de Mihai-Vodă», unde trebuia, dând cotul, să ajungi

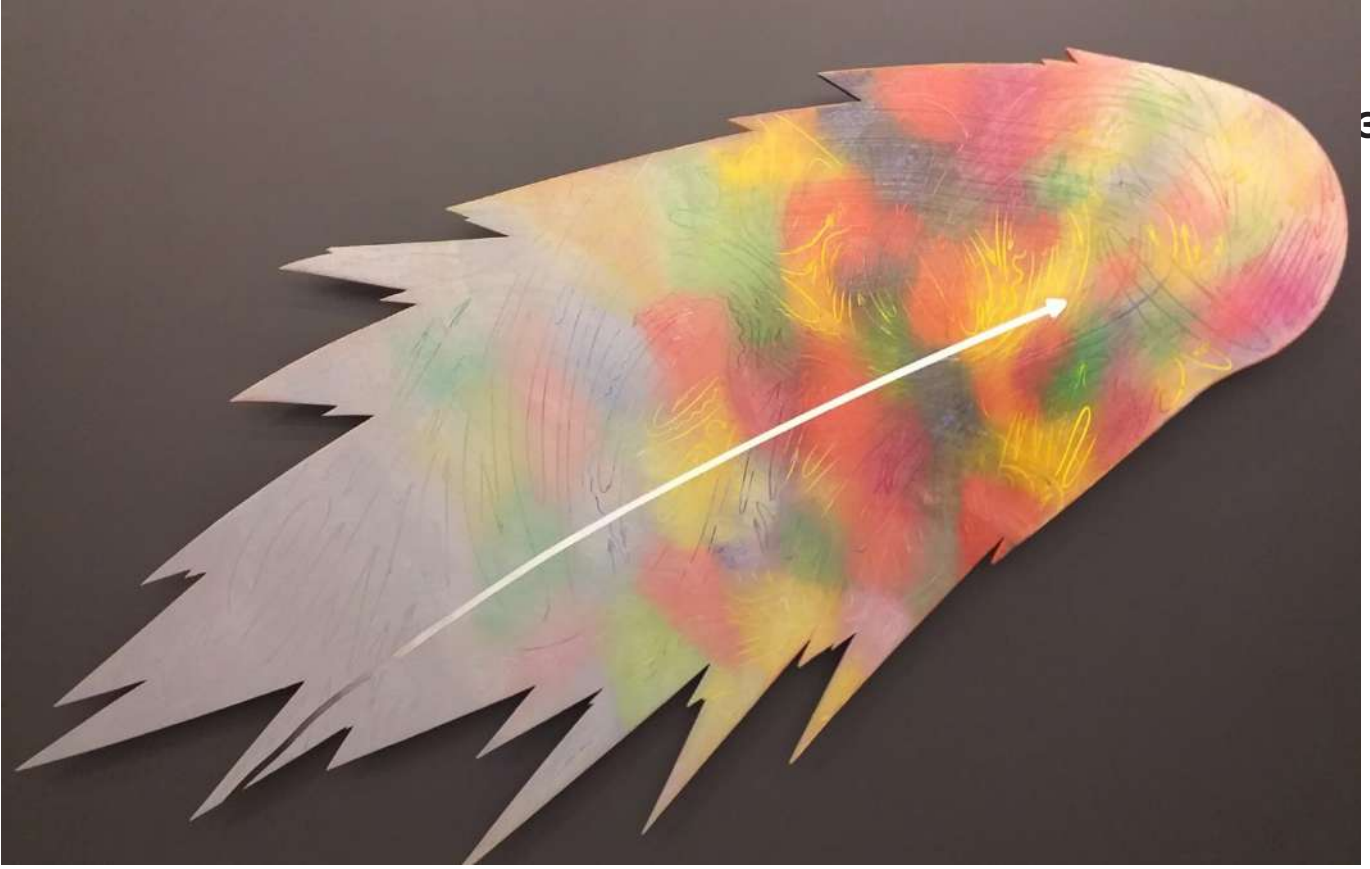
***Capitolele dedicate
studiilor universitare
și, în cele din urmă,
disidenței și exilului,
sunt, cum era și de
așteptat, cele mai
amare din carte.***

În tripoul-bordel al «adevăraților» Arnoteni. Casele mărețe ale lui Pașadia din Calea Victoriei erau abia imaginabile, în timp ce apartamentul în stil francezesc al lui Pantazi din Strada Modei ar mai fi putut fi găsit, ca o sordidă ruină a unui timp dispărut. Procedând, jumătate în închipuire, jumătate ca niște arheologi, din câteva indicii risipite, la reconstituirea unei topografii pierdute a orașului, eram fără îndoială aproape de nostalgia autorului însuși care, scriind după primul război, descoperea ravagiile unei istorii unde abjectul Pirgu, singur, se menținuse la suprafață pentru a deveni, chipurile, respectabil”. Dar, adaugă Ion Vianu, lumea „disprețului” în care îi e dat să trăiască generației sale – „infinite de dură, de tristă și de necruțătoare” – e populată de indivizi cu mult mai abjecți decât tricksterul cinic al „Crailor...”. Refugiul din această lume crudă, ale cărei mecanisme sunt necruțătoare cu cei ce nu se aliniază noii politici, este „casa de cărți”, o metaforă a unui spațiu – volatil, mobil, nevăzut și cu atât mai eficient – dedicat lecturii, reclusiunii și meditației, „zid pentru veșnicie” și „scut, cetate și sabie” de-a lungul întregii vieții.

Capitolele dedicate studiilor universitare și, în cele din urmă, disidenței și exilului, sunt, cum era și

de așteptat, cele mai amare din carte. Intruziunea brutală a politicului în lumea literară și universitară, racolarea tinerilor intelectuali de către securitate, prin metode mai mult sau mai puțin subtile, în cele din urmă convertite în amenințări brutale și fără drept de apel, în mașinăria infernală a denunțătorilor, instrumentarea cazurilor de internați „politic” de la psihiatrie sunt toate simptomele năruirii totale ale unei lumi, din care fac parte membrii generației celor doi, intrate într-o derivă fără scăpare, care conduce spre aceeași hotărâre de a pleca, luată însă în contexte existențiale diferite. În absența oricărei tentații de a înfrumuseța povestea propriilor vieți sau de a corija unele acțiuni ulterior regretate, de a edulcora unele realități sau de a trece sub tăcere episoade mai degrabă incomode, „Amintiri în dialog” e, pe lângă o lectură plăcută, o carte necesară. Și utilă prin calitatea informației. Și, nu în ultimul rând, cartea unei anumite seninătăți, dobândite prin educație și apoi cultivate constant, în fața vieții, care răzbate și din cărțile altor intelectuali de anvergură care, deși au traversat perioade critice ale istoriei, au știut să-și păstreze luciditatea, bunul simț și, cel mai important, respectul pentru adevăr. ■

Eye candy

**Geometrii Post-Sistem în
arta românească de acum**

**Curatori: Erwin Kessler,
Carola Chișiu, Dan Popescu**

MARe (Muzeul de Artă Recentă)

YIGRU ZELTIL

Piața globală de artă contemporană s-a caracterizat în ultimul deceniu, din cauza neliniștilor economice și a comodității colecționarilor, printr-o feblețe pentru pictorii tineri care prelungesc stilurile artei abstracte de acum o jumătate de secol, dar în forme care se pretează reproducerilor online, întru

fericirea galeriștilor. Cota respectivilor pictori a fost propulsată artificial și mulțumită muzeelor de artă contemporană, care exploatează cinic apropierea dintre tinerii blazați și abstracționiștii canonici.

Precum MoMA din New York, care a însăilat în 2015 expoziția „Forever Now” pentru a-i aduce la un numitor comun pe cei mai bine cotați tineri americani ai momentului, bucureștenii de la MARe vin acum cu o expoziție „prospectivă” care propune unei eventuale posterități o sumă de artiste și artiști

români noi care au puține în comun, în afară de „sablarea” explicită a canonului artei occidentale abstracte (de la Mondrian până la Mangold și Frank Stella), plus câteva influențe locale (de la regretatul Ion Nicodim până la Gili Mocanu, invocat și în catalogul expoziției).

Curatorii argumentează că aceste nume emergente formează o generație de artiști eliberați de sub tirania „sistemului” minimalist și a conceptualizării riguroase, deși unele dintre lucrări rămân îndatorate respectivelor cadre (de pildă, „planșele” Robertei Curcă, aceeași artistă fiind însă reprezentată de o altfel de instalație, „The Feminine Pavement”), iar o parte dintre autoare/autori și-au găsit deja metode leitmotiv (cea mai spectaculoasă rămâne Andreea-Lorena Bojenoiu, care își străbate pânzele cu trupul

pentru a le decoji). Unii artiști nu sunt reprezentați de cele mai bune lucrări ale lor (e cazul lui Laurian Popa), alții impresionează, la o viziune lejeră, prin culoare și mărime, mai rar și prin geometrie (Mircea Popescu, Virginia Toma).

Una peste alta, Geometria Post-Sistem este o expoziție plăcută pentru amatorii tiparelor abstracte din artă și din muzica electronică, lingușitoare pentru colecționari, dar cu mize teoretice subțiri. Curatorii spun că este un lucru bun că aceste practici artistice sunt „eliberate de ideologii” și „de simbiologii moralizatoare, de idealuri absolute și de militantisme exclusiviste”, însă consecința, aș spune, este că nu putem decât să privim în treacăt, satisfăcuți de aceste capricii „eye candy”, și să mergem mai departe. Și atât. ■

autograf

peste 50 de personaje în doar o sută de pagini de carte și 21 de spații extrem de diferite în care se petrec întâmplările

Dan Pleșa, autorul volumului „Povești de dragoste și neputință”

Am scris cartea asta din joacă, ambiție și orgoliu. Joaca de a mă lăsa inspirat de o serie de fotografii și a scrie niște povestiri în care să fie importantă povestea. Ambiția de a găsi limitele felului meu de a scrie în timp ce încerc, alandala, diferite stiluri literare, de la un text poetic la unul administrativ, de la epistolă la rememorare, de la povestire simplă – am făcut, am mers – la o schiță de nuvelă. Și orgoliul de a scrie 21 de povești cu personaje extrem de diverse ca personalitate, de la abuzatori la fricoși, de la geloși la oameni cumsecade. Mai puțin două povestiri care au un singur protagonist, în rest sunt cupluri, triumvirate, patrulatere, deci peste 50 de personaje în doar o sută de pagini de carte, și 21 de spații extrem de diferite în care se petrec întâmplările. Această diversitate are și un dezavantaj pentru cititor: dacă o povestire îi place foarte mult, sigur nu va găsi alta care să semene cu ea în toată cartea. **(Dan Pleșa)**

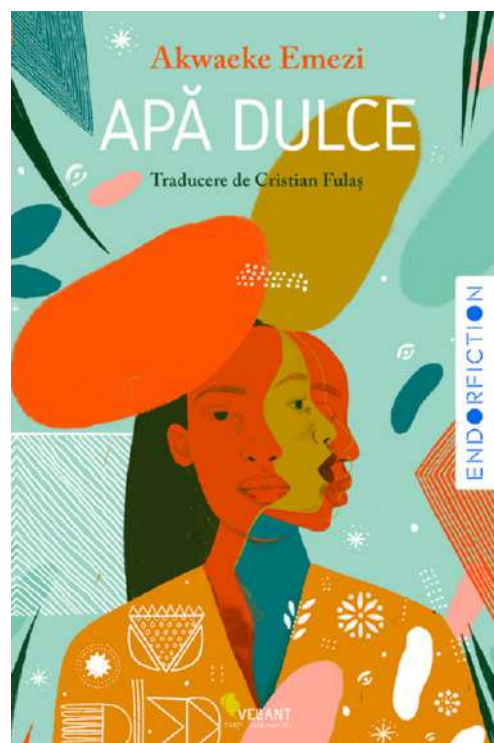

*povestea unei
tinere care
pleacă la studii
în străinătate,
cu flashbacks în
copilărie și cu un
ocol prin episoadele
de nebunie pe care
le trăiește*

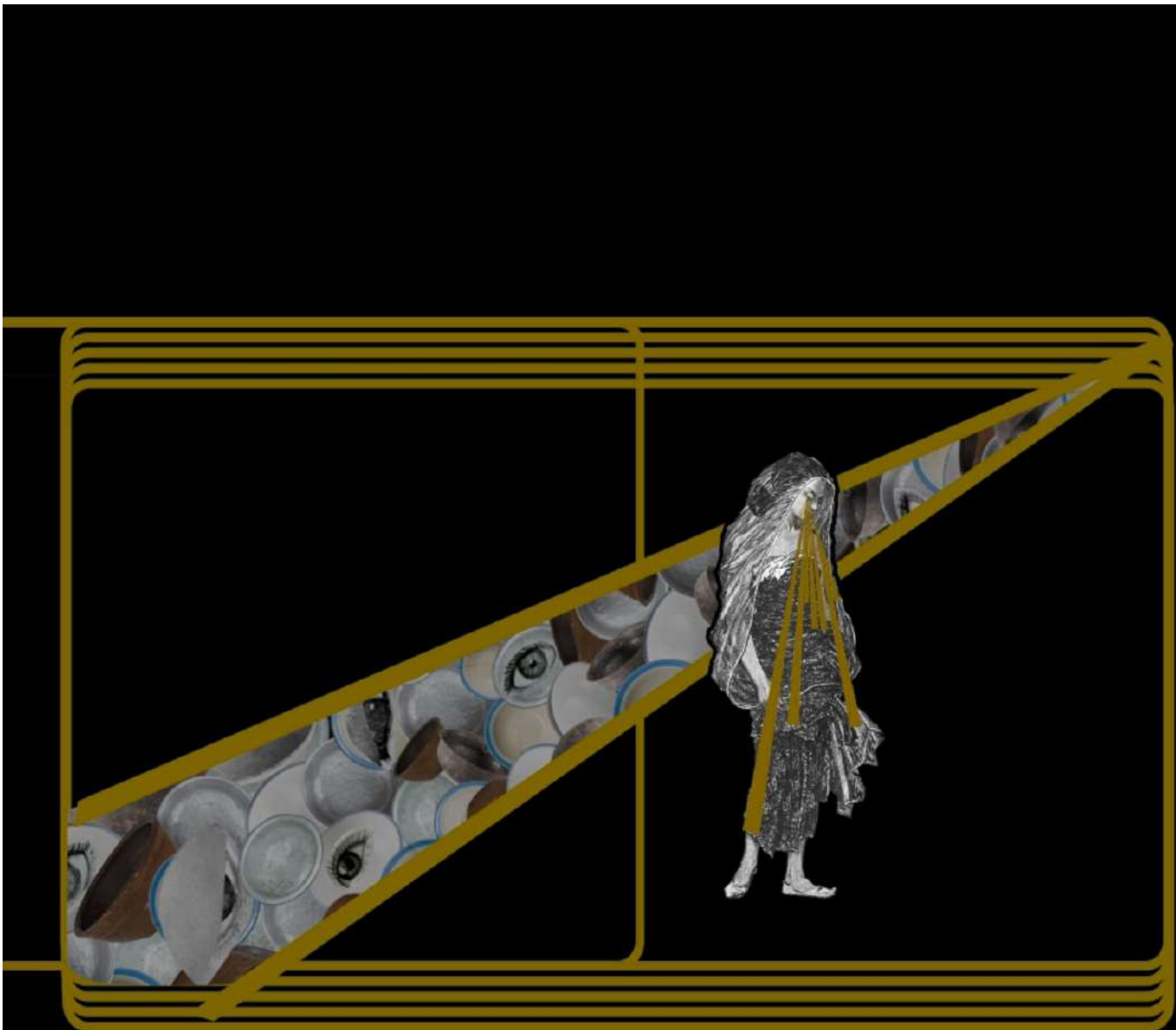
Cristian Fulaș, traducătorul romanului „Apă dulce”

Romanul „Apă dulce” („Freshwater”) – al cărei titlu a trecut de fapt prin trei faze: „Apabună”, „Apa bună”, apoi cel cu care a fost publicată – este povestea unei tinere care pleacă la studii în străinătate, cu flashbacks în copilărie și cu un ocol consistent prin episoadele de nebunie pe care le trăiește. Bine scrisă, nu neapărat alertă, parcă așezată în ritmul apei despre care vorbește și al stihilor pe care le cuprinde, cartea a avut parte de un număr impresionant de nominalizări pentru debut. O poveste scrisă de o tânără, dar nu neapărat pentru tineri, care pune în joc mituri nigeriene, viața de colegiu american și, nu în ultimul rând, o viață interioară extrem de tumultuoasă.

În fond și la urma urmei, stilul unei cărți nu înseamnă doar un paragraf sau o înfloritură aruncată în text, înseamnă totalul textului, vocea care vorbește în mintea cititorului, a oricărui cititor. **(Cristian Fulaș)**

Festivalul Enescu. Imagini din proiecțiile video realizate de regizoarea Carmen Lidia Vidu pentru opera „Femeia fără umbră”, de Richard Strauss, în varianta de concert dirijată de Vladimir Jurowski

Festivalul Enescu. Imagini din proiecțiile video realizate de regizoarea Carmen Lidia Vidu pentru opera „Femeia fără umbră”, de Richard Strauss, în varianta de concert dirijată de Vladimir Jurowski

Între istorie și memorie

Biografia și opera lui A.D. Xenopol

ADRIAN CĂTĂLIN ANDREI MIC

Lucrarea de față, realizată pe baza unei bibliografii de specialitate, este constituită din trei capitole principale distincte. În primul capitol, vom aborda sintetic, prin intermediul autobiografiei lui A.D. Xenopol, „Istoria ideilor mele”, a bibliografiei de specialitate și a unei argumentații concrete, biografia și opera istoricului A.D. Xenopol.

În cel de-al doilea capitol, ne-am propus să ilustrăm viziunile unor istorici și ale unor personalități culturale remarcabile asupra actualității personalității și operei xenopoliene, iar ultimul capitol va fi dedicat concluziilor, prin care vom încerca să clarificăm în linii generale conținutul lucrării și, mai ales, să formulăm argumente solide, prin care să demonstrăm importanța cunoașterii aprofundate a biografiei, personalității și operei complexe a lui A.D. Xenopol și actualitatea de care beneficiază acestea în societatea contemporană românească.

1. Biografia și opera xenopoliană

A.D. Xenopol s-a născut în 24 martie 1847, în orașul Iași, fiind primul dintre cei șase copii ai traducătorului diplomatic Dimitrie Xenopol și ai Mariei Vasiliu. Deși trăia într-o familie modestă de sorginte anglo-saxonă, cu un puternic caracter intelectual, încă de mic copil, Xenopol a avut parte de o educație culturală și istorică rafinată. Tatăl său l-a îndrumat încă de la început, punându-i la dispoziție o bibliotecă enciclopedică vastă și împărtășindu-i cunoștințele sale lingvistice și literare franceze, germane, române și ruse, mai ales în cadrul pensionului pe care îl deținea în Iași. Între anii 1854-1856, familia Xenopol s-a stabilit în Bacău ca urmare a acceptării de către Dimitrie Xenopol a propunerii banului Bacăului, lordache Ruset, de a-i instrui copiii și, astfel, Xenopol a fost nevoit să-și desființeze pensionul.¹ Așadar, putem constata că Dimitrie Xenopol a avut un rol inițiator fundamental în cultivarea pasiunii pentru lectură și, implicit, în formarea intelectuală a lui A.D. Xenopol.

După revenirea în Iași, cu prilejul înscrierii de către tatăl său la pensionul greco-francez al lui Constantin Athanasiade și al realizării unor exerciții de desen liniar sub îndrumarea inginerului francez François Gaidry, A.D. Xenopol a luat pentru prima dată contact cu limba greacă și cultura clasică, reușind, de exemplu, să memoreze „Iliada” homerică și să își șlefuiască cu precizie gusturile și, mai ales, gândirea.² În 1861, a urmat studiile primare la Școala Trei Ierarhi din Iași, unde a avut prilejul de a cunoaște și de a fi îndrumat de un corp didactic specializat, constituit din profesori remarcabili, precum I.A. Dârzeu, față de care a manifestat admirație și respect, reprezentând pentru el un adevărat model, de la care și-a însușit autodisciplina și rigurozitatea conceptuală. Doi ani

mai târziu, a urmat studiile Liceului Academic din Iași, fiind îndrumat de profesorul de limba latină, Zaharia Columb, sau de profesorul de istorie, M. Buznea, care l-au stimulat să își aprofundeze pasiunea pentru lectură prin parcurgerea în acea perioadă a unor cărți istorice fundamentale, precum „Istoria civilizației în Europa: de la căderea Imperiului Roman la Revoluția Franceză”, de François Guizot sau „Les ruines, ou Méditation sur les révolutions des empires”, de Conte de Volney, și să manifeste un patriotism puternic. Ulterior, a fost elev al Institutului Academic, având ocazia de a cunoaște profesori iluștri, precum Ioan Caragiani, Neculai Culiano, Petru Poni sau Titu Maiorescu, remarcându-se în ochii lui Maiorescu în cadrul acestei instituții și, în special, în cadrul participărilor sale la întâlnirile organizate de societatea literară Junimea începând cu anul 1865, unde redacta procesele verbale.³ În 1867, a promovat examenul de bacalaureat și, cu sprijinul unei burse oferite de Junimea și a unui ajutor financiar substanțial din partea autorităților locale, a urmat din toamna aceluiași an studii filosofice, istorice și juridice la Universitățile din Berlin și Giessen, alături de Gheorghe Negruzzi, Dimitrie Iamandi și Constantin Jianu, ducând „cu sine un important bagaj de cunoștințe, alimentat deopotrivă de surse interne și externe, alături de o mare voință a realizării de sine”. În timpul studiilor germane, a reușit să își aprofundeze cunoștințele istorice, juridice și lingvistice germane și cele muzicale (în special cele la pian) în urma cursurilor susținute de profesori universitari afirmați pe plan mondial prin operele lor, precum Adolfus Rudorff, Leopold von Ranke, Theodor Mommsen sau Ernst Robert Curtius, respectiv în urma cursurilor săptămânale cu compozitorul și profesorul german Robert Radecke.⁴ Fiind influențat de opera mai sus menționată a istoricului François Guizot și de cea a lui Henry Thomas Buckle, „Istoria civilizației în Anglia”, în 1868, a debutat publicistic cu un eseu publicat în revista ieșeană „Convorbiri literare”, în care trata cultura națională românească, continuând să colaboreze și să publice frecvent în cadrul acestei reviste cu diferite studii și articole comparatistice, în care îmbrățișa conceptele și teoriile unor economiști, filosofi și istorici iluștri, precum Edgar Quinet, Friedrich List sau Montesquieu și le critica ferm pe cele ale lui Buckle, Guizot, William Lecky sau John William Draper.⁵ Astfel, prin parcurgerea unei asemenea grile de lectură în acea perioadă, putem

deduce că A.D. Xenopol a fost determinat să se inițieze în tainele scrisului și în teoriei economiei, filosofiei, istoriei și istoriografiei universale. În 1871, și-a susținut la Berlin în limba latină teza de doctorat în drept roman, intitulată „De publicanorum societatum historia ac natura iuridicali”, referitoare la „principiul participării la o societate numai cu o răspundere bănească limitată”, precum și teza de doctorat în filosofie la Giessen, referitoare la civilizații, ambele teze primind calificativul „magna cum laudae”, iar, în scurt timp, a revenit în România. În contextul comemorării lui Ștefan cel Mare și a organizării unui congres studentesc de către Ioan Slavici în 15 august 1871, Xenopol a rostit „Cuvântarea festivă” la Mănăstirea Putna, în care pleda pentru conștientizarea poporului român asupra climatului socio-politic al acelei perioade și pentru necesitatea realizării idealului de unire a poporului român, lăsând o impresie de neșters asupra celor care au participat la acel eveniment, printre care se numărau personalități culturale și politice românești, precum Mihai Eminescu, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri sau Titu Maiorescu.⁶ Ulterior, s-a stabilit în Iași, devenind profesor de istorie la Institutul Academic și secretar al Junimii. În cadrul Junimii, s-a remarcat prin intensificarea colaborării, a activității publicistice în revista societății, „Convorbiri literare”, redactând lucrări semnificative din punct de vedere calitativ, metodologic și tematic, precum „Reforma așezămintelor noastre” (1873), „Herodot în raport cu istoria noastră” (1875) sau „Starea noastră economică” (1878). În același timp, a susținut o serie de conferințe, care acopereau o paletă tematică largă (agricultură, economie, industrie etc.) și aveau o încărcătură critică, discursivă, patriotică puternică, încercând să eficientizeze proiectele istorice și istoriografice junimiste prin crearea unei societăți istorice alături de Alexandru Lambrior, Gheorghe Panu, Vasile Tassu și Grigore Cernescu, care, totuși, au eșuat. A fost pentru scurt timp profesor suplinitor de istorie a României la Universitatea din Iași și profesor de pedagogie, metodologie și istorie a artei la Institutul Liceal de Domnișoare Humpel, deținând totodată funcții importante în magistratură până în 1878, când a demisionat, în detrimentul dezvoltării activității, formării sale ca avocat și istoric. A deținut un rol major în încurajarea trupelor române implicate în Războiul ruso-turc din 1877-1878, sfârșitul anilor '70 – începutul

anilor '80 ai secolului al XIX-lea fiind marcați de alinierea sa politică în aripa liberalilor moderați condusă de Mihail Kogălniceanu și, ulterior, în Partidul Național Liberal. Ca urmare a schimbării bruște a atitudinii sale față de Junimea și, implicit, a atitudinii sfidătoare a lui Titu Maiorescu față de el, Xenopol începe să critice percutant indiferența și pesimismul acestui grup asupra programului propus de el pentru dinamizarea activității junimiste.⁷ În 1880, a publicat „Răsboalele dintre Ruși și Turci și înrăurirea lor asupra țărilor române”, extinzându-l în două volume până în 1882. A început să colaboreze și să publice articole, recenzii și studii critice, istorice și istoriografice în diferite reviste franceze, precum „Revue Critique”, „Revue Historique”, „Revue de Synthèse Historique” sau „Le Muséon: Revue d'Études Orientales”, fondând Societatea Studenților Universitari în 1881 și fiind numit, cu sprijinul prim-ministrului României, Ion I.C. Brătianu, profesor titular de istorie a României la Universitatea din Iași în 1883.⁸ În 1884, și-a reunit studiile referitoare la continuitatea poporului român în Dacia într-o lucrare complexă, intitulată „Teoria lui Rösler”, reprezentând chiar suportul său inițial în susținerea cursurilor universitare. În 1887-1889, a devenit deputat, fondând Societatea Literară și Științifică de la Iași și conducând secția literară și organul său publicistic, „Arhiva”. Concomitent, dorința sa de a realiza un suport de curs universitar eficient a reprezentat momentul declanșator al dorinței realizării unei istorii integrale a poporului român, în contextul publicării deficitare și a nedescifrării majorității izvoarelor istorice, materializându-se concret prin publicarea în șase volume între anii 1888-1893 a sintezei intitulate „Istoria românilor din Dacia Traiană” în urma ambiției, perseverenței și muncii sale erudite menținută asiduu timp de 26 de ani, constituind, așa cum mărturisește autorul însuși, „una din lucrările cele mari ale vieții mele”, fiind „pătrunsă de la un capăt la celălalt de jocul ascuns al iubirii de țară și de neam, care străbate adese cu scânteile sau flăcările ei prin spuza gândirilor”.⁹ Publicarea primului volum al acestei sinteze în 1888 i-a adus recunoașterea istorică națională, Academia Română oferindu-i un premiu financiar și numindu-l membru corespondent al instituției respective, iar, după definitivarea sintezei, în 1893, a devenit membru titular al Academiei Române, concomitent cu alegerea sa în același an ca președinte al Societății Literare și

Științifice și cu desemnarea, tot în același an, de către Liga Culturală ca reprezentant al României la Congresul Internațional de Igienă și Demografie din Londra.¹⁰ În 1896 a tradus celebra sa sinteză, „Istoria românilor din Dacia Traiană” în două volume în limba franceză cu scopul ca poporul francez și, implicit, întreaga lume să se familiarizeze sau să își aprofundeze cunoștințele referitoare la istoria poporului român. În 1898, a fost desemnat rector al Universității din Iași, reușind din această postură să gestioneze și să eficientizeze activitatea structurilor universității. În anul următor, a publicat în limba franceză una dintre operele sale fundamentale de logică și teorie istorică, „Les principes fondamentaux de l'histoire”, fiind apreciată de o serie de personalități arhicunoscute în acea perioadă, precum Émile Boutroux, Joan Bohl sau Luigi Luzzatti.¹¹ Anii 1900-1904 au fost printre cei mai activi în viața lui A.D. Xenopol. A participat la o serie de congrese naționale și internaționale, precum Congresul Medical din Iași din 15-17 mai 1900, Congresul Internațional de Istorie Comparată de la Paris din 5-12 august 1900 sau la Congresul Internațional al Învățământului Superior de la Paris, în cadrul cărora a discutat despre ipoteza și teoria istorică. În 3 martie 1901 a devenit membru corespondent al Academiei de Științe Morale și Politice din Paris, iar în 1902-1904, pe baza cercetării unui vast material arhivistic, ce cuprindea documente și izvoare istorice inedite, a publicat în două volume monografia dedicată domnitorului Principatelor Unite Române, Alexandru Ioan Cuza, intitulată „Domnia lui Cuza Vodă”, și a devenit președintele secției istorice a Academiei Române.¹² În 1907 a devenit decanul Facultății de Litere și Filosofie din Iași, implicându-se, prin emiterea unor măsuri, în rezolvarea Răscoalei țărănești de la Flămânzi din același an. Prin participarea sa în 1908-1911 la o serie de conferințe internaționale organizate în cadrul unor universități și instituții europene prestigioase, precum Universitatea Sorbona, Universitatea din Berlin, Geneva, Leipzig sau Collège de France din Paris, în care a dezbătut anumite teme de filosofie și teorie a istoriei, prin înscrierea sa în Partidul Conservator-Democrat, prin crearea Asociației Franco-Italo-Române și prin numirea sa ca președinte de onoare al Cercului Român din Paris, putem afirma că A.D. Xenopol, deși nu a fost un om politic desăvârșit, părăsind partidul în 1911, a reușit să se remarce în cadrul societății

europene ca fiind unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai istoriei poporului român, atât în plan intern, cât și extern, militând pentru afirmarea istorică a românilor în plan european și pentru afirmarea și consolidarea raporturilor franco-italo-române din acea perioadă.¹³ În 1913-1918, A.D. Xenopol a avut o contribuție semnificativă în timpul desfășurării celor două Războaie Balcanice prin inițiativa sa de a călători pe continentul european pentru ca România să obțină sprijin extern în cadrul acestor evenimente politico-militare, iar în timpul Primului Război Mondial, a militat pentru aderarea României de partea Antantei, reafirmând o temă constantă a activității sale, dorința de unire a poporului român. În acea perioadă a deținut o serie de funcții importante, precum cea de membru asociat al Academiei de Științe Morale și Politice din Paris, de președinte al secției istorice a Academiei Române sau de membru în comitetul director din Marea Societate de Sociologie din Paris, însă, treptat, starea sa de sănătate a început să se agraveze, fiind nevoit să se retragă din toate funcțiile pe care le-a deținut în acea perioadă. În cele din urmă, în urma realizării Marii Uniri Naționale de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918, putem afirma că A.D. Xenopol, deși nu a fost prezent propriu-zis la eveniment, a putut să fie martorul realizării vechiului său ideal național.¹⁴ În 27 februarie 1920, A.D. Xenopol a încetat din viață în București, fiind înmormântat la cimitirul Bellu, iar reprezentanții Parlamentului României, ai Academiei Române și ai Academiei de Științe Morale și Politice din Paris și-au exprimat profundul regret față de moartea unuia dintre cei mai mari istorici români și europeni ai acelei perioade.¹⁵

2. Viziuni asupra actualității personalității și operei xenopoliene

2.1 Alexandru Zub:

În lucrarea de referință „Istoriografia română la vârsta sintezei: A.D. Xenopol”, istoricul Alexandru Zub l-a caracterizat pe A.D. Xenopol drept unul dintre reprezentanții magistrali ai afirmării și dezvoltării României moderne. Instituirea logicii, teoriei și seriilor istorice i-au adus lui Xenopol recunoașterea ca istoric și filosof strălucit, iar prin apărarea intereselor economice și strategice ale României atât pe plan intern, cât și extern, s-a dovedit a fi și un economist

desăvârșit. Istoricul botoșănean a recunoscut că, prin afirmarea, definirea și dezvoltarea în timp a altor teorii economice, istorice, filosofice și juridice, contribuțiile conceptuale și publicistice xenopoliene, cu un impact semnificativ în epoca modernă, s-au dovedit a fi perfectibile în societatea contemporană datorită constatării de către istorici a existenței anumitor erori, inexactități în cadrul acestora, însă, prin structura lor durabilă, inovatoare și interdisciplinară, s-au dovedit a avea un grad ridicat de actualitate și utilitate în societatea contemporană, continuând să reprezinte un referențial important pentru istoricii dornici să cerceteze cu ambiție, seriozitate și deontologie profesională trecutul, să descopere adevărul și să îl aprofundeze, să dezvolte ferm, inteligibil și inovator orizontul cunoașterii istorice prin raportarea acesteia la trecut și la cunoașterea altor discipline, precum economia, psihologia, științele juridice sau sociologia, așa cum a procedat și A.D. Xenopol în timpul vieții sale.¹⁶ Perioada studiilor istorice și juridice berlineze i-a reliefat încă de atunci lui A.D. Xenopol caracterul critic, competitiv, polemic, divergența sa cu Titu Maiorescu reprezentând un exemplu relevant în acest sens. Analizând semantic și hermeneutic textul articolelor și scrisorilor din timpul studenției xenopoliene, Zub a reușit să îi schițeze cu finețe un portret moral, afirmând că Xenopol a fost „un tânăr extrem de serios, atașat valorilor românești și nerăbdător să participe la recunoașterea lor în lume”¹⁷. Astfel, putem constata că Xenopol a fost un adevărat patriot și o personalitate desăvârșită, dedicându-se în întregime cu luciditate, pasiune, perseverență și seriozitate dezvoltării orizontului istoriei și promovării și integrării istoriei poporului român în istoria universală. Prin analizarea sintezei „Istoria românilor din Dacia Traiană” și considerarea ei drept „un fruct de maturitate al istoriografiei noastre”, Alexandru Zub a subliniat că A.D. Xenopol a fost un istoric curajos, cu o viziune clară, riguroasă și un iubitor de neam, care și-a asumat riscuri și și-a respectat mereu angajamentele luate, realizând această sinteză cronologică, rațională în raport cu noile tendințe istorice și istoriografice pentru a deconstrui imaginea negativă a Europei Occidentale asupra României și pentru a oferi prima sinteză complexă, definitivă, de istorie a poporului român. Astfel, a reușit să schimbe complet concepția Europei și să o inițieze în cunoașterea istoriei românilor.¹⁸

În calitate de rector al Universității din Iași, Xenopol „a fost în adevăr un mare om de bine, dispus întotdeauna să facă ceva pentru semenii săi”, situându-se „între gânditorii de prestigiu și între militanții cei mai realiști și mai clarvăzători din epocă” prin acțiunile sale de promovare și stimulare în rândul profesorilor și studenților a creativității și patriotismului, care să conducă la educarea și formarea în spirit cultural, istoric și național a unor noi generații de intelectuali români, în detrimentul corupției, incompetenței și superficialității. Istoria a reprezentat pentru Xenopol „o știință de mare complexitate, în care latura politică, mobilizând încă cele mai multe forțe istoriografice, e dublată de aceea social-economică, iar aceasta din urmă de cea culturală”, deducând, așadar, că istoria, în concepția pragmatică, sistematică xenopoliană, reprezenta o modalitate de conștientizare și unificare a poporului român și, mai ales, simbioza indisolubilă, primordială dintre cultură, economie, politică și societate.¹⁹ A.D. Xenopol a deținut statutul de formator al unor noi generații de intelectuali români și europeni, precum Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti, Gabriel Monod sau Benedetto Croce, care l-au cunoscut și i-au împărtășit sau criticat ferm concepțiile și operele, iar, pentru posteritatea istorică, din care a făcut parte Pompiliu Teodor, Tudor Vianu, Fernand Braudel sau Pierre Chaunu, a reprezentat un referențial important în conturarea concepțiilor și operelor lor.²⁰

2.2. Lucian Nastasă-Kovács:

Lucian Nastasă Kovács îl integrează pe A.D. Xenopol sub spectrul actualității prin concepțiile și operele sale dominate de pasiunea sa pentru criticism, panteism sau realism, în care a reușit în urma demersului său interdisciplinar „să îmbine cât mai funcțional rigoarea reconstrucției istorice cu teoria disciplinei, elaborându-și propriile concepte pe baza cărora să elimine arbitrariul”, putând surprinde astfel o dimensiune intelectuală de factură enciclopedică, rațională, pur obiectivă. Prin operele sale istorice și filosofice, în frunte cu „Les principes fondamentaux de l'histoire” și „La théorie de l'histoire”, Xenopol a descifrat și teoretizat cu acuratețe, în spirit rankian, istoria, istoriografia și, implicit, știința așa cum s-a întâmplat. Totodată, Kovács demonstrează printr-o argumentație solidă că, deși Xenopol era conștient de

faptul că operele sale erau perfectibile, atât sinteza „Istoria românilor din Dacia Traiană”, cât și operele sale în general, sunt înnobrate de un grad ridicat de actualitate și utilitate deoarece reprezintă unele dintre singurele referențiale istorice complete de factură patriotică, științifică, fiind edificatoare pentru istoricii dornici să cerceteze trecutul istoric și să păstreze memoria vie a acestui istoric român în rândul societății contemporane, așa cum a sperat, la rândul său, și istoricul însuși.²¹

2.3. Marta Petreu:

În referențialul „De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească”, Marta Petreu a readus în discuție una dintre problemele sensibile cu care societatea românească s-a confruntat pe parcursul secolelor XIX-XX (și care prezintă și acum un grad ridicat de actualitate datorită existenței anumitor confuzii și opinii divergente, mai ales în rândul istoricilor și istoriografilor care tratează această problematică), referitoare la existența segmentului evreiesc pe teritoriul României (cu preponderență în regiunea Moldovei), subliniind că A.D. Xenopol, având origini evreiești, a tratat în studiul său „La question israélite en Roumanie” (1902) această problematică din perspectivă istorico-economică. Xenopol constata cu stupoare că evreii, deși reprezentau aparent clasa de mijloc, având ca principale preocupări agricultura și comerțul, nu puteau fi integrați din punct de vedere socio-economic, cultural și lingvistic în cadrul poporului român datorită constituirii lor ca o comunitate bine încheagată, independentă și rezistentă la inovație, vorbind preponderent limba germană, în detrimentul limbii române, față de care nu manifestau dorința de a o cunoaște. Totodată, prin prisma analizării și interpretării articolelor și studiilor cu o profundă amprentă antievreiască publicate în acea perioadă, Petreu l-a asociat pe A.D. Xenopol cu o serie de personalități culturale și politice remarcabile, precum Mihai Eminescu, A.C. Cuza sau Titu Maiorescu, care luptau împotriva extinderii hegemoniei aceluia segment demografic și militau la nivelul autorităților locale, regionale și naționale pentru afirmarea, constituirea și dezvoltarea clasei de mijloc românești și, implicit, pentru asimilarea evreilor în cadrul poporului român, propunând în acest sens alcătuirea unui pachet complex de reforme, în frunte cu instituirea

căsătoriilor mixte.²² Așadar, și în acest caz, concepțiile lui A.D. Xenopol beneficiază de un grad semnificativ de actualitate și utilitate deoarece transmit poporului român un mesaj ferm, percutant, acela de a lupta pentru afirmarea și respectarea drepturilor și libertăților lor cetățenești, de factură democratică și de a respecta, trata de pe o poziție de egalitate și, implicit, de a permite integrarea fiecărei etnii, naționalități, în detrimentul antisemitismului și rasismului.

2.4. Mihai Popa:

În opera „A.D. Xenopol: filosof al istoriei”, Mihai Popa a integrat întreaga concepție și operă xenopoliană sub spectrul evoluționismului, neokantianismului și pozitivismului, fiind apreciate sau criticate de istorici și filosofi europeni importanți, precum Charles Seignobos, Heinrich Rickert sau Wilhelm Windelband.²³ Popa a împărțit parcursul formativ al istoricului în trei etape distincte. Prima etapă, desfășurată până în 1893, i-a adus lui Xenopol consacrarea ca istoric pe plan european prin publicarea monumentalei sale sinteze „Istoria românilor din Dacia Traiană”. În cea de-a doua etapă, desfășurată între anii 1893-1899, Xenopol s-a format și consacrat ca teoretician al istoriei, mai ales prin publicarea în limba franceză a lucrării sale de teorie istorică bine structurată și argumentată, „Les principes fondamentaux de l'histoire”, în care a instituit un sistem inovator, propriu, de teorie istorică (în speță, teoria seriilor istorice). În ultima etapă, desfășurată din 1899 și până la finalul vieții sale, s-a remarcat prin perseverența de a aprofunda și dezvolta teoria istorică, publicarea unor articole, studii și opere fundamentale, precum „Domnia lui Cuza-Vodă” sau „La théorie de l'histoire” fiind relevante pentru evidențierea acelei perioade. Aceste trei etape corespundeau din perspectiva gândirii și operei xenopoliene celor „trei stadii hegeliene: teză – antiteză – sinteză”, din care s-au delimitat „trei zone ale discursului: configurarea generalului, analiza particularului, pentru a delimita zona istoricului”.²⁴ Pentru evidențierea personalității polivalente xenopoliene, Mihai Popa a subliniat și calitatea de editor și traducător de texte a lui Xenopol, editând operele lui Mihai Eminescu sau Ion Creangă și traducând operele lui J.W. von Goethe. Pentru o cunoaștere aprofundată și corectă a istoriei, Xenopol și-a realizat obiectiv operele pe

baza sintezei experienței sale de cercetare și lectură cu introspecția asupra metodologiei și teoriei istorice, fiind unul dintre întemeietorii logicii istoriei. În urma divergențelor cu Titu Maiorescu, Xenopol a dorit și chiar a reușit să-i demonstreze acestuia că cercetarea trecutului istoric cuprinde și efectuarea de către istoric a anumitor proceduri logice, în frunte cu inferența istorică, „când se pot conchide fapte care nu au fost documentate direct”, călăuze în demonstrația sa fiindu-i lucrările lui Auguste Comte și John Stuart Mill.²⁵ Asemenea lui Alexandru Zub, Mihai Popa a reliefat faptul că teoria și opera xenopoliană, care a introdus sau a dezvoltat în cunoașterea istoriei concepte și metode noi, de factură epistemologică, științifică, precum cauzalitatea în repetiție și succesiune, legea istorică sau seriile de dezvoltare pentru ca istoricul să sesizeze caracterul irepetabil, perfectibil al istoriei și, implicit, timpul istoric, pare inițial „stufoasă și inegală, neechilibrată”. Dacă pătrundem însă în subtilitățile textului xenopolian, putem constata că acestea beneficiază de un grad înalt de actualitate și utilitate în societatea contemporană, valoarea lor incontestabilă permanentizându-se în timp atât prin structura lor dinamică, riguroasă, dar, mai ales, prin publicarea unor recenzii și traduceri la nivel european și chiar integrarea concepțiilor xenopoliene în cadrul unor enciclopedii remarcabile, precum „Larousse du XXe siècle” (1933) sau „Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti” (volumul 35, 1937).²⁶ Făcând o comparație, Popa a stipulat că, din perspectiva personalității, a structurii concepției, metodologiei, operei și teoriei istorico-filosofice și logice și a recunoașterii acestora atât în plan regional, cât și în cel european, A.D. Xenopol poate fi asociat cu mari personalități culturale românești, precum Gheorghe I. Brătianu, recunoscut pentru teoria sintezei istorice, Lucian Blaga, care a teoretizat cu acuratețe istoria din perspectivă filosofică, Vasile Conta, care s-a remarcat prin celebra sa teorie a undulațiunii universale sau Vasile Pârvan, unul dintre cărturarii istoriei și teoreticienii ritmului și seriei istorice. Totodată, Xenopol a fost „o personalitate fecundă și polivalentă”, care „nu a dorit să acopere domenii prin generalizări pripite, ci s-a apropiat și a studiat principiile fiecărei științe pentru a-și putea acoperi informațiile nu numai prin surse bibliografice, ci prin cunoașterea directă a informațiilor”²⁷, relevându-se astfel caracterul echilibrat, perfecționist al lui A.D. Xenopol.

2.5. Adrian Pop, Paul E. Michelson:

„O fenomenologie a gândirii istorice românești: teoria și filosofia istoriei de la Hasdeu și Xenopol la Iorga și Blaga” reprezintă o referență semnificativă în cercetarea personalității și, mai ales, a operelor și teoriilor istorice și filosofice xenopoliene, fiind dedicată apariției sintezei „Istoria românilor din Dacia Traiană”, care, așa cum a menționat Adrian Pop, „mărturisește aspirația unuia din cei mai însemnați înaintemergători ai domeniului în cultura română de a statornici tradiția unui dialog viu, permanent, între istoria pragmatică și teoria sa”²⁸. Teoria istorică xenopoliană reprezintă melanjul dintre logica și metodologia istoriei, Xenopol creând în mod accidental o filosofie a istoriei deoarece istoricul și-a propus inițial să instituie o istorie filosofică, ce presupunea extragerea nuanțelor filosofice din cadrul conceptelor și evenimentelor istorice în detrimentul abordării raționale a trecutului, însă, în cele din urmă, a tratat istoria din ambele perspective. Totodată, construirea inteligibilă a sensului evenimentelor istorice cercetate pe baza efectelor acestora îi conferă gândirii și operei xenopoliene un grad înalt de actualitate și utilitate în demersurile de cercetare contemporane, printre adepții acestei metode numărându-se Constantin C. Giurescu, Dimitrie Onciul sau Ioan Bogdan.²⁹ Din perspectiva veridicității discursive, istorice, „opera teoretică xenopoliană constituie singura încercare sistematică din gândirea istorică românească de fundamentare a statutului de știință a istoriei”. În același timp, Pop a definit în manieră xenopoliană personalitatea ca fiind „omul cu un rol activ în societate, cel ce își pune amprenta activității sale în politică, artă și literatură, instituții și tradiții, idei și teorii”. În mod evident, putem afirma că acest pasaj îl definește pe Xenopol deoarece a reprezentat o personalitate care, prin prisma funcțiilor deținute și a concepției, teoriei și operei sale, a contribuit în mod fundamental la dezvoltarea și stabilizarea societății epocii moderne din toate punctele de vedere.³⁰ În studiul „Romanian culture enters the European mainstream: contributions of A.D. Xenopol”, istoricul Paul E. Michelson surprindea faptul general că, deși sinteza „Istoria românilor din Dacia Traiană”, cu o argumentație profund naționalistă, romantică, prezenta anumite erori conceptuale, aceasta a reprezentat „un pas necesar și esențial în maturizarea lucrării istorice românești și a profesiei istorice românești”, A.D. Xenopol fiind „principalul ambasador

al istoriografiei române în străinătate înaintea Primului Război Mondial³¹.

3. Concluzii:

Pe baza tuturor argumentelor precizate anterior, putem conchide că A.D. Xenopol a fost unul dintre cei mai mari istorici români, un filosof, om politic și un adevărat iubitor de neam, care a luptat cu îndârjire pentru afirmarea și omogenizarea valorilor istorice, naționale ale societății românești. Îmbinând și învățând din experiențele familiale și ale oamenilor cu care a intrat în contact și din cele personale, a fost profund recunoscător pentru contribuția acestora în cadrul formării sale intelectuale și, implicit, ca om, întreaga sa operă reprezentând un omagiu adus atât lor, cât și

României, față de care a purtat mereu iubire și respect. Evocând în autobiografia sa lecturile și limbile străine pe care le-a învățat, Xenopol apare ca un cititor autodidact și pasionat de lucrări din mai multe domenii, precum economia, filosofia, științele juridice și, mai ales, istoria. În același timp, A.D. Xenopol reprezintă pentru cultura și istoria poporului român un model actual deoarece, atât prin intermediul luptei, operelor și teoriilor sale, cât și prin intermediul personalității sale complexe, puternice, a dorit să ofere în rândul românilor speranța unui trai mai bun, în care tradiția și inovația filtrată să se îmbine și să definitiveze în mod categoric procesul de apărare, consolidare și emancipare a societății românești. ■

NOTE:

1. Locul exact al nașterii lui A.D. Xenopol a fost într-o casă modestă din cartierul ieșean Păcurari. A.D. Xenopol, „Istoria ideilor mele”, în Ilie E. Torouțiu (coord.), *Studii și documente literare*, vol. IV, Ed. Institutului de Arte Grafice „Bucovina”, București, 1933, pp. 369-370, 372-373.
2. *Ibidem*, pp. 373-374.
3. *Ibidem*, pp. 374-376, 379.
4. A.D. Xenopol, *op. cit.*, pp. 379-381; Alexandru Zub, *Istoriografia română la vârsta sintezei*: A.D. Xenopol, Ed. Institutului European, Iași, 2004, p. 16.
5. A.D. Xenopol, *op. cit.*, pp. 383-384; Alexandru Zub, *op. cit.*, pp. 38-40.
6. A.D. Xenopol, *op. cit.*, pp. 381, 383-385; Alexandru Zub, *op. cit.*, p. 17.
7. A.D. Xenopol, *op. cit.*, pp. 387-390; Alexandru Zub, *op. cit.*, pp. 19-20, 105.
8. A.D. Xenopol, *op. cit.*, pp. 389-391, 402-403, 414; Alexandru Zub, *op. cit.*, pp. 105-106.
9. A.D. Xenopol, *op. cit.*, pp. 392-395; Alexandru Zub, *op. cit.*, p. 106.
10. A.D. Xenopol, *op. cit.*, pp. 392-395; Alexandru Zub, *op. cit.*, pp. 23, 106-107.
11. Alexandru Zub, *op. cit.*, pp. 25, 107.
12. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 410; Alexandru Zub, *op. cit.*, pp. 107-108.
13. Alexandru Zub, *op. cit.*, pp. 108-109.
14. *Ibidem*, pp. 28, 30, 109-110.

Bibliografie primară:

XENOPOL, D. A., „Istoria ideilor mele”, în Torouțiu E. Ilie (coord.), *Studii și documente literare*, vol. IV, Ed. Institutului de Arte Grafice „Bucovina”, București, 1933.

Bibliografie secundară:

KOVÁCS-NASTASĂ, Lucian, *Generație și schimbare în istoriografia română (sfârșitul secolului XIX-începutul secolului XX)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999.

MICHELSON, E., Paul, „Romanian culture enters the European mainstream: contributions of A.D. Xenopol”, în *Cultură politică și politici culturale în România modernă: culegere de studii*, Ed.

15. *Ibidem*, pp. 31, 110.

16. Alexandru Zub, *Istoriografia română la vârsta sintezei*: A.D. Xenopol, Ed. Institutului European, Iași, 2004, pp. 10, 17, 44.

17. *Ibidem*, pp. 16-17.

18. *Ibidem*, pp. 45, 48-50, 52.

19. *Ibidem*, pp. 25-27, 29, 43.

20. *Ibidem*, pp. 78-80.

21. Lucian Nastasă-Kovács, *Generație și schimbare în istoriografia română (sfârșitul secolului XIX-începutul secolului XX)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999, pp. 65-68.

22. Marta Petreu, *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*, Ed. Polirom, Iași, 2011, pp. 74-75, 77-79.

23. Mihai Popa, *A.D. Xenopol: filosof al istoriei*, Ed. Academiei Române, București, 2007, pp. 11, 24, 39, 48.

24. *Ibidem*, pp. 13, 19, 29-30.

25. *Ibidem*, pp. 19-21, 52.

26. *Ibidem*, pp. 22, 26, 29, 33, 35, 59.

27. *Ibidem*, pp. 146, 159, 167, 185, 203.

28. Adrian Pop, *O fenomenologie a gândirii istorice românești: teoria și filosofia istoriei de la Hașdeu și Xenopol la Iorga și Blaga*, Ed. All, București, 1999, p. 5.

29. *Ibidem*, pp. 10, 51, 57.

30. *Ibidem*, pp. 145-146, 246-247.

31. Paul E. Michelson, „Romanian culture enters the European mainstream: contributions of A.D. Xenopol”, în *Cultură politică și politici culturale în România modernă: culegere de studii*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005, pp. 42, 45.

Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005.

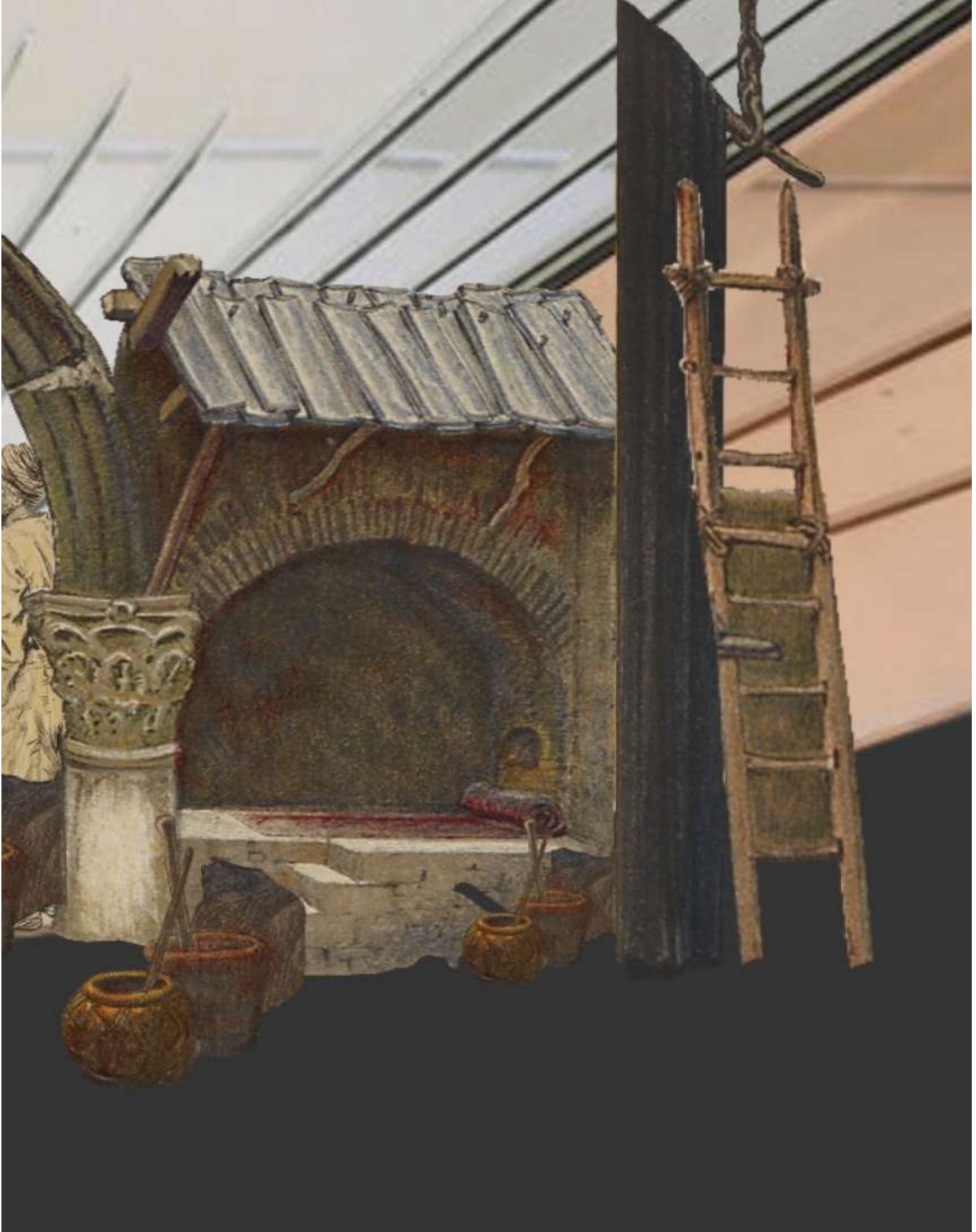
PETREU, Marta, *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*, Ed. Polirom, Iași, 2011.

POP, Adrian, *O fenomenologie a gândirii istorice românești: teoria și filosofia istoriei de la Hașdeu și Xenopol la Iorga și Blaga*, Ed. All, București, 1999.

POPA, Mihai, *A.D. Xenopol: filosof al istoriei*, Ed. Academiei Române, București, 2007.

ZUB, Alexandru, *Istoriografia română la vârsta sintezei*: A.D. Xenopol, Ed. Institutului European, Iași, 2004.

Festivalul Enescu. Imagini din proiecțiile video realizate de regizoarea Carmen Lidia Vidu pentru opera „Femeia fără umbră”, de Richard Strauss, în varianta de concert dirijată de Vladimir Jurowski

Festivalul Enescu. Imagini din proiecțiile video realizate de regizoarea Carmen Lidia Vidu pentru opera „Femeia fără umbră”, de Richard Strauss, în varianta de concert dirijată de Vladimir Jurowski

Limba veche și-nțeleaptă

IOAN-AUREL POP

În unele texte de istorie, nu neapărat scrise de istorici, apar formulări greșite din punct de vedere lingvistic, formulări care impietează și asupra seriozității mesajului istoric. Astfel, cum istoria este indisolubil legată de spațiu și timp, se folosește uneori expresia „topografia locului” (pentru prezentarea amănunțită a unui spațiu). Mult mai des, însă, apare sintagma „etnogeneza poporului român” (pentru formarea românilor ca popor). Ambele formulări sunt greșite, fiindcă sunt exprimări pleonastice, adică repetă aceleași cuvinte de prisos. „Topografia” înseamnă chiar descrierea amănunțită a unui loc sub raportul așezării, configurației etc. (substantivul „loc” este cuprins în acest compus de origine greacă), iar „etnogeneza” exprimă chiar formarea (geneza) poporului (din grecescul *ethnos*). De aceea, spunând „etnogeneza poporului român” este egal cu a spune „formarea poporului poporului român”. Limba română are în jur de două mii de cuvinte moștenite direct din limba latină, ceea ce pare puțin, dar este firesc să fie așa. La fel se întâmplă și în celelalte limbi romanice.

Aceste cuvinte sunt așa de neoaș-românești (mamă, ud, mut, soare, sare, ghindă, oaie, împărat, mărunț, cucută, zi etc.), încât – dacă nu suntem specialiști – este greu să le depistăm. Cele mai multe cuvinte de origine latină au intrat în românește prin influență, ca neologisme, luate din franceză, dar și din engleză (care, deși limbă germanică, are cam 60% din vocabular de sorginte latină, preluat prin franceză). Există însă și cuvinte latine preluate în română prin alte procedee. Româna, fiind o limbă romanică, este foarte permisivă, acceptând ușor cuvinte străine, mai ales unele care sună cumva familiar. Alte cuvinte vin din grecește, dar adesea tot prin intermediar latin sau neolatin. Cu toate acestea, atunci când împrumuturile devin avalanșe – așa cum se întâmplă azi cu termenii preluați din engleză, pe fondul erei digitale –, lucrurile se complică, sensurile scapă, se amestecă și se suprapun, încât intervin aberații. Unele dintre aceste aberații intră în uz și ajung să fie foarte greu de corectat.

Luăm câteva exemple din trecut. Astfel, avem cuvântul „repercusiune”, care-l, dublează pe românescul „urmare”, dar este sinonim și cu un alt neologism, anume „consecință”. Mulți români, mai ales dintre aceia care vor să fie prețioși, spun și scriu „repercursiune”, probabil prin contagiune cu „parcurs”, „curs”, „recurs”, „excursiune”. Dar cuvântul latinesc de origine este *repercusio*, -nis și, prin urmare, nu încapă nicio îndoială că acea consoană „r” (dintre „u” și „s”) este de prisos. De asemenea, am preluat târziu adjectivul „lucrativ”, care vine din latinescul *lucrum*, -i, adică profit, câștig, avantaj bănesc. Astfel, „atelier lucrativ” nu înseamnă un loc în care se muncește – cum cred mulți –, ci un loc în care se câștigă. Este drept că, în epoca romană, prin muncă se câștigau avantaje materiale și că daco-romanii au suprapus și ei câștigul (*lucrum*) peste muncă (termen slav). Ulterior, noi, românii, am muncit mult de pomană, pentru alții și nu pentru profitul nostru, încât „lucrul” a devenit sinonim cu „munca”, câștigul fiind pierdut pe drum. Azi zicem că mergem la „lucru”, adică mergem să muncim și lăsăm ideea de profit, de câștig în afară. Lucrative, însă, care vine din latinește, nu înseamnă activitate fizică sau efort muscular, ci câștig, profit, venit. În Evul Mediu transilvan *lucrum camerae* era „venitul cămării”, adică un impozit strâns de la anumite categorii de populație. La fel, folosim adesea adverbul/ adjectivul „fortuit” cu sensul de forțat, obligatoriu, impus prin forță, ceea ce

este total eronat. „Fortuit” înseamnă întâmplător, adus de soartă, fiindcă provine din latinescul *sors*, -tis, care l-a dat pe românescul „soartă”. De aceea, nici nu se poate spune „întâmplare fortuită”, pentru că este ca și cum am zice „întâmplare întâmplătoare”! „Caz fortuit” înseamnă un fapt care s-a întâmplat să fie așa și nu are nicio legătură cu expresia „caz de forță majoră”. Tot din pricină că nu cunoaștem sensurile primare, zicem uneori, când vrem să exprimăm ideea de general valabil, „panaceu universal”. Este fără nicio noimă, fiindcă panaceu înseamnă chiar general, universal, global, leac bun la toate, remediu pentru orice și nu mai are nevoie de altă întărire prin adjectivul „universal”. Dacă le folosim pe amândouă generăm un pleonasm. La fel se petrec lucrurile cu expresia „a aduce aportul”. Substantivul „aport”, luat din franceză, înseamnă aducere, iar verbul *apporter*, în limba lui Voltaire, înseamnă a aduce. Cum să zicem atunci, pe românește, „a aduce aducerea”? Pleonasmul de față se poate evita foarte ușor: „a aduce contribuția”, „a contribui” etc. Nici formulările de tipul „mai optim”, „mai superior”, „mai excelent” nu se pot folosi, fiindcă adjectivele „optim”, „superior”, „excelent”, provenite tot din latinește, nu au grade de comparație, fiind ele însele, în limba originară, forme ale unor grade de comparație. Astfel, *optimus* înseamnă foarte bun și, în consecință, nu avem cum să spunem „mai foarte bun”; *superior* înseamnă mai bun, astfel încât nu putem spune „mai mai bun” etc. Din aceeași serie face parte și formula nefericită de „pretext inventat”. Pretextul este un motiv aparent, o cauză inventată și nu una reală. Prin, urmare pentru a exprima ideea de fals, de inventat, de prefăcut este suficient cuvântul „pretext”.

Pentru toate a aceste cuvinte și expresii greșite sau greșit folosite există termeni și formule românești vechi, simplu de verificat și de aplicat în vorbire ori scriere. Astfel, pentru „repercusiune”, avem urmare; pentru „fortuit” avem întâmplător; pentru „panaceu” avem leac bun la toate; pentru „optim” avem foarte bun (superlativ absolut) ori cel mai bun (superlativ relativ), pentru „pretext” avem motiv, subterfugiu, scuză, găselniță.

Aceeași meteahnă de primenire cu orice preț a limbii, spre a fi interesanți și spre a da impresia că suntem educați, conduce și la alte exagerări. Pe vremea adolescenței mele era *cool* să zici „am lecturat o carte”,

în loc de „am citit o carte” și nici azi nu ne-am dezbărat de asta. După aceeași „regulă”, se preferă „oportunitate” în loc de ocazie, șansă, posibilitate; „eroare” în loc de greșeală, „umanitate” în loc de omenire. Aproape nimeni nu mai zice despre un om că este „hotărât”, ci „determinat”, numai că, în acest caz se preia sensul din engleză al adjectivului/ adverbului *determined* (decis, hotărât), fără să se țină seama de faptul că „determinat” înseamnă în românește precizat, stabilit. Confuzia este, în acest caz, evidentă. La fel se petrec lucrurile cu „patetic”, care înseamnă în românește plin de patos, înflăcărat, pe când în engleză înseamnă jalnic. Preluarea acestui termen cu semnificația sa din engleză creează dezorientare și conduce la confuzii. „A realiza” înseamnă, în românește, a face, a îndeplini sau a face să devină real și provine din verbul francez *réaliser*. În engleză, *to realize* înseamnă a-ți da seama, a înțelege, a vedea o situație. Mulți români folosesc acest verb în română cu sensul englezesc și în engleză cu sensul românesc. Am auzit, recent, un politician român informându-l pe un reporter străin: *I realized an important goal in the Parliament*, ceea ce nu înseamnă în niciun caz „am îndeplinit un scop important în Parlament”. De asemenea, unii cred că atrag atenția asupra lor dacă spun că „suspionează” ceva, în loc să spună normal că bănuiesc ceva. La fel, pare mai interesantă forma „abreviere” față de „prescurtare”. Din păcate, există destui vorbitori care nici nu știu că termenii aceștia sunt sinonimi, încât am auzit o persoană publică „explicând” care este deosebirea între „eroare” și „greșeală”.

„Deci m-am focusat pe o donuterie din proximitate, am empatizat cu vânzătoarea, care mi-a furnizat produsul cu discount; din lipsă de preocupare, am șeruit vestea cool și am pus și o poză a locației în atașament”. Iată cum ar suna textul de mai sus, cules de pe un blog, în românește: „Așa că mi-am concentrat atenția spre o gogoșărie din apropiere, i-am zâmbit vânzătoarei, care mi-a dat gogoșa mai ieftin; având ceva timp, am împărtășit vestea bună și am pus și o poză a locului în anexa mesajului”. Cuvintele „donuterie” și „a empatiza” nici nu sunt consemnate încă în dicționarele limbii române, nici măcar la sectorul neologisme.

Îngrămădirile de cuvinte noi, șocante, la modă, luate din engleză – dar nu din engleza literară – și prezente pe blogurile zise „internaționale” nu ne ajută deloc în

***Natural, tinerii
nu vor vorbi și nu
vor scrie niciodată
precum profesorii
de română și nici
analfabeții funcționali
nu se vor exprima
aidoma profesorilor
universitari.***

comunicare. Orice termen nou din limbă presupune o simplificare a comunicării, o înlesnire a mesajului transmis și se face, de regulă, treptat, după multe încercări. Cu alte cuvinte, limba nu se lasă agreată de foarte multe noutăți concomitent, pentru că nu le poate încorpora. Natural, tinerii nu vor vorbi și nu vor scrie niciodată precum profesorii de română și nici analfabeții funcționali nu se vor exprima aidoma profesorilor universitari. Așa a fost de când este lumea! Numai că puțină atenție, din partea oricărui vorbitor de limbă română, nu strică. Neologismele numeroase și șocante, mai ales dacă nu au sens în limba de adopție, nu au impresionat pe nimeni și nu au adus nicio binefacere vreunei limbi-gazdă. Româna este o limbă permisivă și generoasă, nu se lasă ușor copleșită și transformă treptat împrumuturile după chipul și asemănarea ei, dar orice exagerare dăunează. Problema nu este nouă, din moment ce o semnaleză și Eminescu, în „Scrisoarea a II-a”: „Căci întreb, la ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă/ A turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă?”. Limba este ca un organism viu și „se toarnă” continuu în „formă nouă”, dar „cu treabă bună” sau „cu binișorul”, după cum știau odinioară bătrânii, adică înțelepții. Cine mai are astăzi nevoie, însă, de bătrâni sau de înțelepți? ■

ORAȘUL ASCUNS (III)

Ministrul și duelul

DANIELA ZECA-BUZURA

Oamenii îl știau ca ministru. Toboșarul Malagamba la fel, când se ducea la „Mon jardin”, vorbea cu statuia lui de peste drum, ca și cum ilustrul, ministru fiind, ar fi rămas în stradă să îl asculte. Avea un talent oratoric extraordinar, se știa, ceea ce nu însemna însă că nu s-ar fi putut opri dintr-un discurs ca să asculte pe cineva.

Alexandru Lahovari a murit în 1897. A avut funeralii somptuoase, iar la București ziarele au scris despre plecarea lui dintre cei vii ca despre o mare și ireparabilă pierdere. Bacalbașa, în „Epoca”, și apoi Caragiale, cel care rareori lăuda vreun contemporan, au pus negru pe alb, aceste rânduri: „s-a stins un român mare”; „Acum, când nu mai este, acum vedem cât era de mare. Acum știm măsura, înălțimea muntelui după grămada surpăturii, după largul ce se deschide în locul aceluia masiv. După golul ce-l lasă măsurăm locul ce-l împlinea acest mare om în mica noastră lume, și, tocmai acum, i-aducem laude cari nu-i mai trebuiesc lui, fiindcă ieri era mai presus de ele și astăzi nu le mai aude, dar cari ne trebuiesc nouă, spre lauda noastră înșine.” Atât și a fost de ajuns să se înțeleagă faptul că în politica românească greu va mai crește și se va mai înălța un altul la fel.

Avea doar 56 de ani. Conservator convins, Lahovari avusese pe mână Justiția, apoi Agricultură și Comerțul, Lucrările Publice și, în ultimii ani de viață, Afacerile Străine. Când, la început de primăvară, la Paris, inima l-a lăsat pe neașteptate, regele Carol I, îndurerat și surprins, a dispus să i se bată monedă omagială de bronz, cu chipul său înconjurat de favoriți. Când au ieșit din capelă, să îl conducă spre cavoul familiei, mulți dintre potențaii și mai marii zilei, conservatori, dar nu numai, purtau medalia cu chipul său la piept și încă li se mai părea că îi aud cuvântările.

Învățase arta retoricii în Orașul Luminilor, pe când se pregătea să ajungă avocat, deși doctoratul său, susținut în mod strălucit, nu avea în vedere meșteșugul de a vorbi în public, ci se înscria printre primele studii autohtone asupra dreptului de proprietate.

Deși era ovaționat frenetic când apărea să rostească un discurs în Parlament, ori să conferențieze în fața oricărei mulțimi, singura care nu agreea verbul său cam grandilocvent era chiar propria nepoată, Martha Bibescu. După spusele ei, Alexandru Lahovari se prezenta societății românești ca un mic snob. Mai francez decât francezii, i se părea că unchiul ei după tată folosea un limbaj afectat, care nu mai avea trecere nici în Franța. Dar asta era tipic nu doar lui Alexandru Lahovari, ci mai tuturor tinerilor care studiaseră la Paris după Războiul de Independență și care, la întoarcerea în țară, făceau senzație cu

redingotele lor croite în Rue de la Paix sau cu țigările cu vârf aurit.

La scurt timp după moarte, opinia publică și politicienii dintre care plecase au socotit că o medalie regală e prea puțin pentru memoria celui care se implicase decisiv în rectificarea Constituției, a Codului Penal și pledase în „chestiunea Dunării” ca un tribun înflăcărat, contestând preponderența Austro-Ungariei în comisia nou înființată, care trebuia să supravegheze navigația pe tronsonul Porțile de Fier-Galați. Exista temerea că o eventuală creștere a puterii Austro-Ungariei în respectiva comisie ar fi frânat dezvoltarea României, ceea ce nu s-a întâmplat, grație intervenției lui Alexandru Lahovari: „Ei bine, aceasta va pune în mâna unei puteri străine, poate rivală, legăturile căilor noastre ferate care erau singurele ce permiteau României accesul direct la Marea Neagră, ceea ce nu se poate accepta.”

Conducerea Partidului Conservator s-a întrunit la sfârșitul lui martie 1897 și a desemnat un colegiu însărcinat cu ridicarea unei statui omagiale, în stare să îi amintească românilor de oamenii ei bravi.

S-a decis adunarea de fonduri de la oricine ar fi avut bunăvoința să dea cât de puțin pentru o cauză atât de nobilă. Rezultatele subscripției publice au fost anunțate săptămânal, în ziarul „La Roumanie” din perioada 1899-1900. Primăria Bucureștiului a votat la rândul ei un credit de 25.000 de lei. Conform documentelor epocii, s-au adăugat și încasările obținute de pe urma concertelor susținute la Ateneul Român în zilele de 6 mai, respectiv 24 noiembrie 1899. Cel mai probabil, monumentul a costat în jur de 115.000 de lei, bani pe care România i-a plătit în rate până la sfârșitul anului în care a fost lansată comanda.

Pentru un edificiu atât de important s-a apelat la artistul francez de renume oficială, Jean Antonin Mercié. Profesor de sculptură la École des Beaux-Arts și membru al Academiei franceze, Mercié îi fusese profesor, pentru scurtă vreme, și tânărului Brâncuși, în primii ani parizieni, când își căuta drumul.

Monumentul lui Alexandru Lahovari a fost comandat în 1899 și adus în țară în la 1 mai 1901. Dezvelirea a avut loc la 17 iunie 1901, dar înaintea acestei date,

Mercié însuși a descins la București să aleagă locul de amplasare. Guvernul de atunci îi propusese Piața Romană, situată, la 1900 în punctul de întâlnire dintre lunga stradă Romană (astăzi Mihai Eminescu) și Bulevardul Colței, dar cunoscutului sculptor francez i s-a părut un loc prea vast pentru ceea ce el lucrase în bronz.

Era la acea vreme una dintre primele statui de tipul „les grands homes” care reprezenta o personalitate politică contemporană. Statuia a fost amplasată în București la intersecția Căii Dorobanți cu strada Dionisie Lupu. Mult mai târziu, locul va deveni prin amenajări urbanistice – determinate de monument – Piața Dorobanților (în prezent Piața Lahovari), un spațiu care a suportat, succesiv, toate schimbările de nume, toate tribulațiile și vicisitudinile istoriei de după cel de-al Doilea Război Mondial.

Toboșarul Malagamba, de la „Mon Jardin”, cel care saluta statuia ministrului în fiecare dimineață și îi vorbea în gând, se temuse el însuși că într-o zi va găsi socul gol, așa cum noua orânduire făcuse și cu alte bronzuri din Capitală: topiseră bustul lui Eugeniu Carada, care stătea în fața băncii, pe ale altora le ascunsese pur și simplu.

Comuniștilor le placuseră, se pare, cele două figuri alegorice care îl însoțeau pe oratorul conservator: România agricolă, în costum național, întinzându-i tribunului câteva spice și figura masculină a Dunării, după tipologia clasică a nudului, așa încât Alexandru Lahovari scăpase cu mai puțin decât alții. Îi fuseseră șterse doar fragmentele din discursuri, care îi împodobeau postamentul, dar rămăsese impunător, în contrapost, cu mâna dreaptă ridicată, dominând piața.

„Într-un fel, poate că e mai bine că inima ta a încetat să mai bată înainte să vezi grozăvia duelului”, se pomeni că murmură toboșarul. Își amintise de povestea răsunătoare a „asasinatului cu spada”, căruia îi căzuse victimă fratele mai mic al ministrului, jurnalistul Em. Lahovari. Dar despre povestea acestui duel și despre tot ceea ce s-a întâmplat în noiembrie 1897, în episodul următor. ■

ESCAPADIȘTII

Zalipie, satul înflorat

CRISTIANA MARCU

Zalipie mi-a plăcut mult ca idee: cum poți aduce oamenii să te vadă în mijlocul câmpului, fără să ai un peisaj aparte... doar pentru că toate femeile s-au mobilizat și au pictat casele.

Dacă tot eram prin zona Cracoviei, în apropiere aveam un sat aparte. Zalipie. GPS-ul a văzut vreo 3 sate cu același nume, dar l-am luat și noi pe cel mai apropiat. Am vrut să renunțăm la această vizită când am descoperit că trebuie să trecem cu bacul un râu mic, dar am decis să investim ceva zloți și ceva timp. Văzusem câteva poze cu case pictate.

Căldură mare. Sat pustiu. Destul de simplu. Mergi și tot vezi case pictate. Garduri pictate, cotețul câinelui pictat, copacii, fântânile, pietrele de pe margine. Unele case chiar arată superb, altele... așa și așa.

Am fost invitați de mai multe persoane să le vedem casa. Întâi am refuzat politicos, deși eram cât de cât curioși. Apoi am acceptat să mergem să vedem o casă. O doamnă în vârstă care încerca să rupă puțină engleză, ne-a spus că ea e cea care a pictat satul. Am fost cumva mândră că am întâlnit-o. Am intrat la un demisol unde toate erau pictate cu flori, inclusiv aragazul și mașina de spălat. Și tavanul și pereții. Personal, mi s-a părut mult prea mult. Ne-a tot îmbiat să cumpărăm ceva de acolo. Avea tot felul de tăvi, obiecte decorate cu picture florale. Am ales un măr din traforaj, pe care se află o floare pictată – așa, mai la buget.

Acum, încercând să documentez articolul, aflu că satul tot este pictat de vreo o sută de ani încoace. Că, inițial, femeile au încercat să acopere ceva funingine sau defecte ale pereților și apoi s-a lansat o modă în acest sens. Știam eu că în comunitățile mai mici ideile prind mai

repede și mai bine. Vezi că vecina a făcut ceva care arată bine și – hop! – faci și tu la fel. Nu ai culori? Folosești culorile pe care le găsești în preajmă, cam ce foloseau bunicele noastre că să coloreze ouăle de Paște: foi de ceapă, sfeclă roșie, iarbă etc. Nu ai pensule? Invenți: coada vacii, părul tău... ce mai contează... decorațiunea să iasă.

Apoi se găsește un întreprinzător care să picteze mai departe tot satul. Și apoi altul care să facă publicitate și uite așa vine lumea și ia amintiri, gemuri și dulceață și cam tot ce vrei

tu să îi mai dai omului. Mai câștigă și omul cu bacul un ban, se mai bucură alt om de o floare pictată, se vorbește despre tradiție și uite așa... toți sunt bucuroși.

Polonia: culori, femei frumoase și independente, mult verde și dealuri frumoase, orașe cu case ca din povești, piețe mari centrale, bețivi, terenuri agricole lucrate frumos. Satele și orașelele mici prin care am trecut au cam aceeași structură urbanistica de la noi, în speță, cam toate țările foste comuniste au același

principiu. Zakopane, Krakow, Zalipie, Wrocław, cu cea mai grozavă piscină, Poznan, Malbork, cu castelul minunat, Gdansk și dunele de nisip de lângă Rabka. Încă ceva: am prins Polonia într-o perioadă de caniculă. Peste tot erau mobilizați pompieri cu furtunuri care făceau evantaie de apă prin care toți se plimbau nestingheriți. Un plus de farmec. ■

Filmul și diplomația culturală

De vorbă cu Șerban Pavlu,
unul dintre cei mai cunoscuți
actori ai generației sale
și un personaj cu impact
pe scena mobilizării civice

TEODOR STAN

În vara acestui an a avut loc, la Galeria Națională de Artă în Washington, cel de-al doilea festival de film românesc organizat de Ambasada României în colaborare cu Institutul Cultural Român de la New York. Intitulat „Reinventarea Realismului”, festivalul a adus, doar în ultimii trei ani, o varietate impresionantă de filme românești, sensibilizând publicul american. Acest excelent exercițiu de diplomație culturală a devenit o veritabilă carte de vizită a României în spațiul cultural metropolitan al Washingtonului, ridicând imaginea țării cu mult peste relevanța sa demografică, geostrategică sau economică.

Actorul Șerban Pavlu a fost prezent la premiera filmului „Charleston” al regizorului Andrei Crețulescu și a răspuns întrebărilor legate de diversificarea tematicii și a stilisticii „valului realist” care a consacrat o nouă generație de regizori și actori români.

Am dorit să aflu cum a perceput primirea filmului în America și, prin extensie, cum vede raportul

dintre noile filme românești și publicul din diapora. Șerban a remarcat cât de versat, atent și informat a fost publicul prezent la premieră. „Nu s-au bifat clișee, ci au fost întrebări de substanță.” Întrebările porneau de la anumite expectanțe față de ce părea a defini filmul realist românesc. Șerban e de părere că, în diaspora, filmele noului val s-a bucurat de o recepție diferită decât cea din țară. „În diaspora oamenii sunt mai puțin dornici să vadă filme pur comerciale și sunt mai deschiși către un film de artă.” Transformarea demografică are repercusiuni directe. Lipsa publicului în cinematografele din țară forțează industria românească de film pe scena filmului de artă. „Această tendință a cinematografului românesc către un film de artă va continua”, crede Șerban, pentru că industria cinematografică locală nu poate relua legătura cu publicul larg prin cinematografe. Întrebat dacă putem spera în cultivarea unui public dispersat global, în diaspora, Pavlu mi-a răspuns franc. „Atâta timp cât filmul se adresează unui anumit gen de public, va atrage acel public. Nu fiecare va găsi o plăcere sau se va regăsi într-un film de artă. Și nu știu cât de mult se regăsesc în aceste filme cei din diaspora.” Șerban este sceptic în legătură cu potențialul impact al diasporei în promovarea

cinematografiei românești atât timp cât nu există un lobby cultural, apolitic și instituționalizat, susținut din țară. Adevăratul sprijin al diasporei, crede el, rămâne în „a continua să vorbească limba română, să își încurajeze copiii să consume produse culturale românești.” E de părere că menținerea identității culturale este tot ce poate face diaspora: dorința de a vorbi limba română, de a te raporta la evenimentele culturale din țară de origine, chiar și critic, reprezintă un efort important al diasporei. Șerban a dat exemplul filmului regizat de Radu Jude, „Îmi este indiferent dacă vom intra în istorie ca niște barbari,” care a avut recenzii foarte bune în presa americană și a dus la mai multe interviuri. Există un interes pe piața americană pentru filmul de artă românesc, dar acest interes trebuie activ cultivat, cu profesionalism și perseverență. Șerban consideră că „cea mai bună popularizare nu poate fi decât prin acest tip de format al festivalurilor de film, al săptămânilor de film românesc recurent organizate.” Astfel de proiecte, care să fie constant implementate, nu doar ocazional, și cu eforturi personale ale unor oameni dedicați, ar trebui instituționalizate ca activități ce recomandă țara și contribuția ei culturală în marile orașe ale lumii.

Deși nu își asumă statutul de personalitate publică, l-am întrebat totuși cum percepe rolul intelectualului și în special al actorilor în spațiul public, în implicarea civică. l-am reamintit tocmai exemplul propriului exercițiu de responsabilizare civică, prin videoclipul de mobilizare la vot #gatacugluma, lansat înaintea alegerilor europarlamentare. „Nu se pune automat un egal între actor și intelectual, dar este vorba poate de vizibilitate, de statutul de persoană publică. Și consider că este, mai mult ca oricând, cazul ca oamenii să vorbească. Trăim într-o lume conectată, o lume care este influențată de accesul pe care oamenii îl au la mijloacele de comunicare. Este mai important ca oricând ca toată lumea să își exprime părerile, în special intelectualii și persoanele publice. Dacă ei nu o fac, o vor face cu siguranță alții, cei care poate sunt ahtiați de putere sau care doresc să obțină puterea în scopuri personale. Este momentul să se vorbească, pentru că suntem influențați unii de ceilalți.” Legat de protestele masive din ultimii ani, care pot fi văzute ca „unicorn de luminie” sau ca făcând parte dintr-o maturizare politică a societății, Șerban descrie aceste acțiuni ca „o reacție civică atât de puternic coagulată, care arată că există totuși o minimă conștiință,

Deși nu își asumă statutul de personalitate publică, l-am întrebat totuși cum percepe rolul intelectualului și în special al actorilor în spațiul public, în implicarea civică. l-am reamintit tocmai exemplul propriului exercițiu de responsabilizare civică, prin videoclipul de mobilizare la vot #gatacugluma, lansat înaintea alegerilor europarlamentare.

anumite celule ce răspund la durere.” Șerban e de acord că românii nu sunt chiar cel mai reactiv popor, dar consideră că „lumea a început să realizeze dimensiunea prăpastiei, a fraudei, a furtului și a farsei în care suntem cu toții atrași de treizeci de ani.” ■

Fundația Regală Margareta a României

Partener:

Concert Regal Caritabil

Cellia
Costea

Teodor
Ilincăi

Orchestra Română de Tineret
Dirijor: Gabriel Bebeșelea

25 octombrie 2019, ora 19⁰⁰
Ateneul Român

Biletele sunt disponibile pe eventbook.ro

Cumpărând un bilet susțineți programul Tinere Talente prin care Fundația oferă burse de studiu tinerilor artiști aflați în situații materiale dificile.

Co-productor

Sponsor

KULTHO

GRUPE RENAULT

SOMEDICA

Enayati Group

SIQUA

STAR

HOTEL ALB DE PORCELANE

Parteneri Media

Radio România

Radio România Culturală

Radio România Muzicală

Forbēs Life

CARIERE

COCOR

Biz

Historia

insight

STAR

CULTURA

CapitalCultural

NINE CLOCKS

e-Cultura.ro

Cu sprijin

Ministerul Culturii

EVENTBOOK

IFILM experience

PHOENIX

HRClub

mediaTRUST

Gala Fundației Augustin Buzura 2019

Ansamblul Violoncellissimo,
condus de maestrul Marin Cazacu
Fotografii de Mihai Adrian Buzura

Dana Buzura-Gagniuc

Un an de activitate

Dacă anul trecut făceam un „Raport asupra ne-singurătății” lui Augustin Buzura, acum sunt în postura de a face un „Raport asupra activității” Fundației Culturale Augustin Buzura, pentru că însăși existența noastră stă sub semnul raportului. Anul trecut, aici marcam kilometrul zero al activității fundației, iar azi, la un an de activitate, putem deja vorbi despre multe lucruri pe care le-am realizat.

Dar, pentru a nu uita de unde plecăm, de unde descindem, înainte de raport o să spun doar că, în tinerețe Augustin Buzura a visat să scrie o carte... Și a lăsat în urma lui o operă imensă.

A visat să realizeze o expoziție de pictură și una de sculptură pentru că, mult înainte de a-și imagina că va fi medic sau scriitor, era convins că va deveni sculptor. Câteva din picturile lui s-au păstrat și au fost expuse la prima ediție a galei de anul trecut. De curând, s-a găsit o parte din schițele lui, care sunt expuse în expoziția „Augustin Buzura – conștiința scrisului”. Despre figurinele lui din argilă încă mai povestește mama mea. De la ea am aflat cum, atunci când mergea cu vitele la păscut pe imașul satului, modela chipuri din argilă. Cu farmecu-i de dascăl de țară, mama povestește despre cât de izbitoare erau asemănările dintre figurinele din lut și chipurile oamenilor din sat. Nu s-au păstrat sculpturile lui, dar a rămas vocația de modelator al conștiinței poporului român.

A visat să compună o simfonie. E un vis oarecum neîmplinit, pentru că nu ne-au rămas partituri și note muzicale. Dar ne-a rămas un univers literar construit de el cu trudă și dragoste – ca o superbă și dureroasă simfonie ardeleană.

Și-atunci, nouă ca urmași ne rămân de făcut câteva lucruri; pe de-o parte, să ducem mai departe o flacăra, să acționăm într-o promovare și neuitare,

În balanță

a cântărit greu

credibilitatea

Fundației Culturale

Augustin Buzura,

care a venit cu

un background și

cu brand numit

„Buzura”, dar și

cu o echipă care

a performat.

ca-ntr-un perpetuu epilog la a sa simfonie ardeleană. Pe de altă parte, memoria sa ne obligă să facem ceea ce știm că i-ar plăcea și lui: să luptăm ca, prin toate proiectele noastre, să promovăm cultura română și valorile ei. Să facem acest lucru cu mijloacele pe care le avem la îndemână ca fundație culturală.

Două sunt liniile de acțiune ale fundației, dacă ar fi să facem acum o detaliere. Pe de-o parte, premiarea excelenței. Și când spun excelență, mă refer la cele două concursuri pe care le-am lansat anul trecut și pentru care sunt premii consistente, dar și la Trofeul „Augustin Buzura” acordat în fiecare an unei personalități marcante a vieții culturale, literare sau științifice.

Pe de altă parte, aruncând o privire de ansamblu asupra activității Fundației Culturale Augustin Buzura, asupra proiectelor sale, un fir roșu se

vede, se desprinde, se detașează: tinerețea. Că tot vorbeam despre sculptură, implicit vorbim despre tineri ca beneficiari și parte în majoritatea proiectelor noastre, tinerii ca materie de modelat întru creație, cultură, educație, viitor. Tinerii ca nișă de public pe care încercăm să o cucerim din perspectiva adresabilității revistei CULTURA.

Dacă am avut proiecte, înseamnă că am obținut finanțări. Dacă am obținut finanțări, înseamnă că am fost credibili. Toate acestea sunt semne că în balanță a cântărit greu credibilitatea Fundației Culturale Augustin Buzura, care a venit cu un background și cu brand numit „Buzura”, dar și cu o echipă care a performat.

Așadar, după ce, în 21 septembrie 2018 marcam kilometrul zero al Fundației Culturale Augustin Buzura, acum putem puncta la activități:

Reluarea apariției, în ediții lunare, a revistei CULTURA, optând pentru o activitate mai susținută în mediul on-line, în scopul valorificării noilor deprinderi de lectură ale publicului;

Lansarea a două concursuri pornind de la opera lui Augustin Buzura: de scenariu după romanul „Vocile nopții” și de adaptare scenică a unui monolog dintr-o operă la alegere;

Acordarea trofeului „Augustin Buzura”;

Un concurs de editoriale pentru tineri pe tema Centenarului Marii Uniri a oferit șansa pentru trei tineri talentați de a-și vedea textele publicate în revista CULTURA;

În două instituții de învățământ bucureștene: Universitatea Politehnică și Colegiul Economic „Virgil Madgearu” au fost organizate ateliere creative „Augustin Buzura”;

Prima ediție a Festivalului de Proză „Augustin Buzura”, finanțat de Ministerul Culturii și Identității Naționale, a premiat tinerii care au dovedit că l-au citit pe Augustin Buzura, l-au înțeles și au transpus ideile și mesajele operelor sale în creații proprii. S-au acordat peste 50 de premii și s-a realizat antologia

de texte „Din viața unor tineri curajoși și originali” cu sprijinul Muzeului Național al Literaturii Române;

Literatură și Transmedia – un program de promovare a literaturii în rândul publicului tânăr – este unul din proiectele finanțate prin Administrația Fondului Cultural Național. S-au organizat workshop-uri în liceele din București, în cadrul cărora peste 50 de elevi au realizat videopoeme și book trailere pornind de la opere literare.

România Mobilementary este un program de educație prin cultură, destinat tinerilor, centrat pe dezvoltarea capacității de cunoaștere și de interpretare a realității înconjurătoare. Finanțat prin Administrația Fondului Cultural Național, programul a fost organizat în parteneriat cu școli generale din patru zone ale țării: Bazna – Sibiu, Copalnic-Mănăștur – Maramureș, Osica de Sus – Olt, Vidra – Vrancea;

La doi ani de la dispariția lui Augustin Buzura, Academia Română organizează, în parteneriat cu Fundația Culturală Augustin Buzura, o sesiune omagială, prilej cu care este vernisată expoziția „Augustin Buzura – conștiința scrisului”. Expoziția cuprinde 18 panouri cu documente inedite, corespondență, manuscrise și fotografii.

Școala gimnazială din comuna natală, al cărei elev a fost, poartă deja numele „Augustin Buzura”, de la 1 septembrie 2018, și, în curând, același nume îl va purta amfiteatrul Colegiului Național „Gheorghe Șincai” din Baia Mare. S-au început, de asemenea, demersurile pentru ca și Casa Corpului Didactic Maramureș să poarte numele „Augustin Buzura”.

Dacă acestea au fost lucrurile care s-au petrecut într-un an, avem motive să îndrăznim să visăm frumos. Visăm să facem „Verile de poezie la Berința”, acolo acasă, în acel spațiu maramureșean în care spiritul lui Buzura mai există încă, precum umbra unui stejar ale cărui rădăcini se întind pe sub tot satul.

Privesc în urmă la un an care a curs rapid și intens, de parcă nu ne-ar fi ajuns timpul. Și chiar nu ne-a ajuns timpul. Așa că sperăm și dorim să continuăm ce am început. ■

Nicu Ilie

Revista CULTURA

Artele și chiar dezbaterile de idei sunt, de regulă, văzute ca divertisment. Dimpotrivă, noi, la revista CULTURA, avem convingerea că educația și cultura reprezintă forme de infrastructură, cum sunt și autostrăzile, rețelele electrice sau căile ferate. Că doar o educație modernă și solidă și doar o cultură bine articulată și performantă garantează o dezvoltare armonioasă, pe termen lung, și deschid calea spre succesul individual, comunitar și societal.

Misiunea pe care ne-am asumat-o este de a susține, a promova, a favoriza creativitatea, cultura și educația în formele lor competitive, care să ofere șanse, care să constituie un capital imaterial real, o bază pentru a ne reinventa ca indivizi și ca societate într-un secol tot mai confortabil, dar tot mai rapid și tot mai instabil.

Pe termen scurt, obiectivele noastre sunt de a constitui și dezvolta un market share semnificativ, prin care să ne putem realiza misiunea asumată. Să creștem accesibilitatea produselor noastre editoriale. Să aducem în paginile noastre un număr și mai mare de personalități artistice și culturale remarcabile, care să contureze toate direcțiile relevante și performante din cultura română. Revista CULTURA a păstrat o permanentă deschidere pentru toți cei care au avut lucruri importante de zis și de propus, pentru ideile, temele și perspectivele din dialogul social, oricât de provocatoare sau neliniștitoare ar fi acestea. Însă un asemenea efort este unul continuu, iar actualizările și update-urile trebuie să fie pe măsura vitezei cu care societatea însăși se actualizează în raport cu propriile oportunități și propriile provocări.

În al treilea rând, cercetarea științifică și mediul academic reprezintă un alt mare centru de interes, scopul fiind de a susține studiile cu impact social, pe acelea care pot genera cunoaștere și acțiune socială.

***Avem nevoie
de o cultură
performantă,
capabilă să ofere
susținere societății,
politicii și economiei
românești, iar
pentru asta avem
nevoie de susținerea
publicului, a
grupărilor artistice,
a societății civile, a
mediului de afaceri.***

Ultimul pe listă, dar poate în primul rând, dorim să păstrăm și să ducem la un alt nivel legăturile cu diaspora, cu românii plecați oriunde în Europa și oriunde în lume, pentru un schimb real de expertiză, de modele și de cunoaștere.

Avem nevoie de o cultură performantă, capabilă să ofere susținere societății, politicii și economiei românești, iar pentru asta avem nevoie de susținerea publicului, a grupărilor artistice, a societății civile, a mediului de afaceri. Dacă, să zicem, cultura e un joc, este unul de echipă, unul pe care (oricare ar fi semantica pe care fiecare dintre noi suntem predispuși să o atribuim acestei metafore) linia de atac nu îl poate câștiga dacă apărarea îl pierde.

Educația nu e sau nu ar trebui să fie echivalentă cu a lua 10 „la bac”. Nici măcar cu a lua „bac”-ul.

După cum cultura nu este doar despre a stabili ierarhii și a ridica statui. Ambele sunt fundamente pe care se construiesc oameni performanți în viața lor profesională, în viața intimă, în cea de familie și în cea socială. Fără educație și cultură

– sau cu forme strict individualizate ale artei și culturii, sau orientate spre imediata gratificare – o comunitate se rupe, iar corpul social suferă de boli autoimunitare. La fel cum se rupe fără șosele, fără căi ferate sau fără rețele electrice. ■

Carmen Corbu

Proiectele de educație prin artă

Sunt coordonatorul câtorva dintre proiectele pe care Fundația le-a dezvoltat și vreau să vă vorbesc despre tineri. Despre adolescenții din jurul nostru. Despre cei cu care ne întâlnim pe stradă, în tramvai, la metrou. Cei cu telefonul în mâini și cu căștile pe urechi. Cei despre care se spune că nu mai sunt ca noi, pe vremea noastră. Că nu citesc suficient. Că nu sunt destul de sensibili. Că nu sunt destul de atenți. Sper ca fragmentele de film pe care tocmai le-ați vizionat să poată convinge oricând și pe oricine că lucrurile nu stau chiar așa. Acești tineri fac propriile lor decupaje. Din lumea cărților, a ideilor, sau din lumea reală din jur. Poate puțin diferite de cele pe care le facem noi. Și, pentru ca ei să ne poată comunica și nouă cum semnifică și cum imaginează ei lumile, trebuie să li se ofere un stimul, o ocazie. Școala nu face de obicei asta. Școala operează cu concepte și atât. Ocupată cu altele, nu are timp să le dezvolte capacitatea de a fi creativi, sensibili, empatici, permisivi la idei. Și, fără sensibilitate, lumea nu poate fi mai bună. Noi, oamenii, nu putem avea relații mai frumoase, un mediu social mai confortabil, o interacțiune mai eficientă.

Am lucrat în proiectul „Literatură & Transmedia” cu patru licee din București. De la cele din centru până la cele de la periferie. Am lucrat cu texte literare, cu cărți de proză sau de poezie. Am citit de plăcere și am zis: hai să vedem ce e dincolo de text. Ce vezi tu aici? – asta a fost esența atelierelor. Nu ce a vrut să spună autorul. Nu curentul, genul, specia. Ci, pur și simplu, ce ne imaginăm sau cum ne gândim la noi când citim literatură. Și cum comunicăm și

*Vă rog mult, când
aveți clipe de răgaz,
citiți ceea ce scriu
tinerii, urmăriți
ceea ce ei crează.
Ar fi foarte bine
să îi cunoaștem
așa. Ruptura între
generații chiar este
un pericol. Și chiar
e nevoie să facem
tot ce putem pentru
a amortiza asta.*

altora lucrurile la care ne gândim. Ei comunică foarte bine prin imagine. Rezultatul l-ați văzut. Nouă ne-a plăcut mult. Sperăm că și dumneavoastră.

Vreau să mulțumesc foarte mult Fundației pentru că a fost deschisă la astfel de idei de programe.

Vreau să mulțumesc președintei Anamaria Maior-Buzura pentru că a înțeles că, dacă iubim literatura, trebuie să o îngrijim, să o cultivăm, să o împărțim cu ceilalți. Și că uneori e nevoie și de alte forme de expresie care să intre în acest joc.

Și mai am niște mulțumiri speciale pentru doi oameni extraordinari care au fost alături de noi în aceste proiecte. Vreau să îi mulțumesc regizorului Daniel Sandu. Între un festival de film la New York și o filmare pentru HBO și-a făcut timp pentru atelierelor noastre. Nu știu dacă el îi iubește mai mult pe copii sau copiii îl iubesc mai mult pe el. Știe să facă echipă cu ei. Merită să fie văzuți la lucru. Și vreau să îi mulțumesc foarte mult regizoarei Carmen Lidia Vidu. Cea care, între un drum cu un spectacol de teatru la Viena și realizarea vizualului pentru Festivalul George Enescu, își face timp pentru workshop-uri în școli. Este acel artist care a înțeles că nu există artă fără public. Și că publicul trebuie format, educat, crescut. Și că artiștii nu stau în turnuri de fildeș.

Azi e vineri. Luni dimineată vom pleca împreună în munții Vrancei, la un liceu din Vidra. Asta după ce tocmai ne-am întors din Maramureș,

din Olt și din Sibiu. Este un alt proiect al nostru, „România Mobilementary”. Un proiect în care îi învățăm și îi ajutăm pe copiii din zone izolate să realizeze mici filme documentare despre ei, despre comunitatea lor, despre ce e bine și frumos și despre ce ar trebui ameliorat. Rezultatele le veți vedea pe site-ul proiectului. Sau vi le putem arăta data viitoare când ne vedem. Sunt niște filme extraordinare. Prin ele chiar putem înțelege mai bine lucruri unul despre celălalt. Și chiar puteam înțelege câte Români sunt în România.

Pentru că tot sunt aici, ca să vă economisim timpul, o să vorbesc și despre Festivalul de Proză Augustin Buzura. Este un proiect de care s-a ocupat colega mea Ligia Leaua. Rezultatul final al acestui proiect este o antologie de texte scrise de adolescenți. Sunt mult mai multe decât am putea crede. Și mult mai bune decât ne-am putea imagina. Și foarte elocvente.

Vă rog mult, când aveți clipe de răgaz, citiți ceea ce scriu tinerii, urmăriți ceea ce ei crează. Ar fi foarte bine să îi cunoaștem așa. Ruptura între generații chiar este un pericol. Și chiar e nevoie să facem tot ce putem pentru a amortiza asta. ■

Jean-Jacques Askenasy

Premiul Fundației Augustin Buzura

O norată audiență, viața a pus față în față două suflete omenești, două spirite de cărturari. Unul este Augustin Buzura, un autentic spirit critic, liber, devotat autenticității, care, ajuns în cabana sa din munți, trăiește sentimentul straniu al singurătății pe care o căuta. Odată găsită însă, este copleșit de ea. Se așază la masa de scris și scriitorul, cu un act de curaj, prinde cu amândouă mâinile toracele și îl deschide pentru a ne lăsa pe noi cititorii să privim adâncul simțirilor și trăirile sale, cele mai intime: neliniștea,

durerea, suspinul, setea, frigul, umezeala, foamea, setea și sfârșitul. Când se ridică de pe scaun, pe masa de scris din cabană se află „Raport asupra singurătății”, ieșit din penița sa. Acest raport odată publicat aparține biosferei culturale a planetei și astfel ajunge în mâinile lui Mike Phillips. Un alt cărturar, care nu s-a născut în satul Berința, ci în Georgetown, dar este înzestrat cu același dar al scrisului și aceeași sete de adevăr. Luptător pentru dreptate și egalitate, adânc angajat în tragedia Windrush, citește „Raportul...”. Citindu-l, se decide să-l traducă în engleză, limba sa maternă.

Mike Phillips este licențiat în filosofie, franceză și engleză la Universitatea din Londra, în 1967, continuă studiile la College University of London și obține diploma în 1971 și titlul de Master în 1973 la Essex University. Scriitor și romancier, devine celebru prin ficțiunile sale detectiv-criminale. În paralel este conferențiar universitar, traducător, povestitor și crainic de radio și televiziune, om de o vastă cultură. Este patronul Arhivelor Culturale Negre și al Muzeului Migrației. Scribe șase romane și sute de articole. Este posesorul a numeroase premii și distincții internaționale.

Mike Phillips are o deosebită afecțiune pentru poporul român, pentru cultura sa, folclorul său, fetele sale frumoase și este îndurerat de exodul lui în Europa. În anul 2011 devine curatorul Festivalului Filmului Românesc din Londra și director și fondator al Companiei de Consultanță Culturală „Profusion”. Scribe împreună cu Stejărel Olaru cartea „Rîmaru, măcelarul Bucureștiului”, în anul 2012.

Trăinicia legăturii sale cu poporul român are două liane, o liană rațională prin Augustin Buzura și o liană emoțională prin distinsa sa colaboratoare Ramona Mitrică.

Prezența fiicei, Anamaria Maior-Buzura, cea a noiei, Daniela Zeca, și a fiului, Mihai Buzura, împreună cu cea a lui Mike Phillips redau imaginii lui Augustin Buzura viul, care ne lipsește. Și cu el prezent între noi, ne lăsăm din nou contagiați de patosul responsabilității sale profesionale, civice și morale, de spiritul său călăuzitor și de valoarea creației sale literare, fericiți și mândri de a-i fi fost prieteni.

Fundația care-i poartă numele transformă ziua de azi într-o zi de sărbătoare, menită să dovedească victoria prieteniei și iubirii contra urii și rasismului, chiar dincolo de moarte. Alesul pentru titlul de excelență a devenit prietenul Augustinului fără să-l fi întâlnit vreodată. Aflu acum o oră de la domnul Mike Phillips că au vorbit în total de patru ori la telefon, după care Augustinul a plecat în nemurire. Explică domnul Mike Phillips: „Istoria vieții mele m-a făcut atât de receptiv și sensibil la anumite paragrafe din «Raportul asupra singurătății», încât am simțit nevoia să-i vorbesc și să-l cunosc. N-am apucat să-l cunosc, dar cel puțin îi păstrez ca amintire vocea de la telefon”. ■

Mike Phillips și Ramona Mitrică

Premiile Fundației pentru adaptări după opera scriitorului Augustin Buzura

Adaptare scenică după un fragment la alegere din scrierile lui Augustin Buzura

Din cei paisprezece concurenți înscriși, juriul format din Larina Demian, Cristina Rusiecki și Ana-Maria Vulpescu i-a nominalizat pe Mihai Ignat, Ramona Mitrică, Andreea Radu și Tincuța Bernevic. Câștigătorul a fost Mihai Ignat, cu textul „Neputința”, adaptare după „Recviem pentru nebuni și bestii”.

Mihai Ignat și Anamaria Maior Buzura

Scenarii după romanul „Vocile nopții”

Din cei zece participanți înscriși în concurs, au fost nominalizați: Claudia Mărgărit, Radu Ion Găină, Eliza Gălan și Radu Florian Dănilă. Juriul format din Tudor Giurgiu, Cătălin Dordea și Ana-Maria Vulpescu a desemnat-o pe Claudia Mărgărit drept câștigătoare a acestui premiu.

Claudia Mărgărit și Anamaria Maior Buzura

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

Terezia Filip despre Augustin Buzura

M.Ș.: Moartea lui Augustin Buzura a surprins, a șocat și a îndurerat pe cei care l-au cunoscut, pe cei care l-au prețuit și i-au citit opera. Doamnă Terezia Filip, vă rog să aveți amabilitatea de a evoca în acest context cele mai importante date biografice ale lui Augustin Buzura.

T.F.: Date biografice... Augustin Buzura face parte dintr-o generație care a constituit un noroc pentru cultura și literatura română. Este vorba despre generația scriitorilor născuți în jurul anului 1940, unii înainte de izbucnirea celui de al Doilea Război Mondial, ca, de pildă, Buzura, alții în anii următori. Ei au alcătuit, pe de altă parte, generația șaizecistă a literaturii noastre din secolul XX, debutând masiv și afirmându-se în jurul anului 1960. Augustin Buzura se naște în 22 septembrie 1938 la Berința în Maramureș, la 20 de km de Baia Mare, localitate

aparținând pe atunci de plasa Copalnic-Mănăștur. Satul a trecut prin statutul de comună, dar a fost reintegrat iar comunei Copalnic-Mănăștur. Ca un precedent semnificativ, în Berința, s-a născut și academicianul Vasile Gheție, căci generații de înaintași, preoți și dascăli au dat învățământului și culturii române fii care s-au afirmat apoi fie la nivel academic, în școlile transilvane, fie la nivel național, în cultura română. Marii scriitori din Transilvania sunt fii de dascăli și de preoți de țară, Coșbuc, Rebreanu, Goga, Blaga, Breban. Buzura a fost influențat de vecinătatea cu preotul care oficia liturghii și rugăciuni de exorcizare și a cărui bibliotecă l-a fascinat pe când era copil.

Formația sa de o calitate aproape de neînțeles azi, de o etică indiscutabilă, conturată în primii ani, în familie și în lumea rurală tradițională, e continuată în

Gimnaziul din Copalnic-Mănăștur, în Liceul „Gheorghe Șincai”, din Baia Mare, azi colegiu național, și rotunjită de studiile universitare în Cluj, la Facultatea de Medicină și Farmacie, cu specializarea psihiatrie, încheiate în 1964. Nu adoptă o carieră în domeniul medical, ci, cu ironie amară, decepționat probabil de aranjamentele care se practicau și pe atunci în selecția pentru o carieră didactică universitară, îi spune mamei sale, oferindu-i diploma de absolvent de medicină, să o afișeze pe ușa de șură. Umorul său întunecat, o trăsătură a personalității, era o încifrată răbufnire, nu întotdeauna simplu de înțeles.

Se dedică literaturii, nu medicinei, iar după studiile universitare lucrează ca redactor la revista „Tribuna”, unde și publică încercările literare. În 1963 debutează cu volumul de nuvele, „Capul Bunei Speranțe”, care-i confirmă talentul și vocația literară. În 1970 publică romanul „Absenții”, urmând apoi la intervale de 3-4 ani, cu o consecvență și o tenacitate de admirat, într-un fel de crescendo, roman după roman: „Fețele tăcerii” în 1974, „Orgolii” în 1977, „Vocile nopții” în 1980, „Refugii” în 1984, „Drumul cenușii” în 1988, „Recviem pentru nebuni și bestii” în 1999, „Raport asupra singurătății” în 2009, „Canonul periferiei” în 2012, „Nici vii, nici morți” în 2013, cărți fundamentale, cărți paradigmatiche pentru subtilitatea și anvergura prozei contemporane și pentru profilul său scriitoricesc. O aventură scriitoricească de extremă valoare pentru cultura și literatura română. De la o carte la alta vedem o perfecționare a arhitecturii epice, a stilului și a perspectivei narative, o galerie de personaje convingătoare pecetluite de intemperiiile istoriei.

Sunt extrem de tristă și văd dispariția lui Augustin Buzura ca pe un gol imens ce s-a lăsat azi brusc în literatura română. Am fi fost bucuroși să-l mai avem încă mult timp printre noi, pentru a-și finaliza proiectele, pentru a imprima etica sa pilduitoare condiției scriitorului, model al conștiinței intelectuale impecabile de care România are azi atâta nevoie. Un scriitor nu doar onorează prin scrisul său cultura patriei sale, ci, avertizând asupra riscurilor ce o pândesc, o reconstruiește și o salvează permanent din mediocritate și marasm. 78 de ani nu sunt puțin, dar nu sunt nici mult raportat la cursul istoriei. Augustin Buzura a fost atins de toate evenimentele

Augustin Buzura

a fost atins de

toate evenimentele

dramatice traversate

de România la mijloc de

secol XX și, ca scriitor,

a luat cu el toată

tensiunea acelu real

tumultos și dramatic,

restituind-o culturii

române în codurile

specifice epicului său.

dramatice traversate de România la mijloc de secol XX și, ca scriitor, a luat cu el toată tensiunea acelu real tumultuos și dramatic, restituind-o culturii române în codurile specifice epicului său. De aceea, el rămâne să întruchipeze în cultura română condiția scriitorului înfricoșat de istorie, atins cumva de aceasta, afirmându-se ca o conștiință ce preia toată povara realului, identificând simptome, detaliind cauzalități și consecințe, configurând tipologii și comportamente neașteptate.

M.Ș.: Cât de dificil a fost drumul lui Augustin Buzura de la școala primară din Berința natală până în Aula Academiei Române? Și ce fapte trebuie să săvârșești, în opinia dumneavoastră, pentru a urca în prestigiosul for?

Scrisul lui Augustin

Buzura s-a afirmat

distinct în peisajul

literaturii, în contrast

cu atitudinea generală,

mai concesivă,

obedientă, ceea

ce i-a dat un profil

de disident, de

recalcitrant, care, prin

receptivitatea lui acută

la fenomenele istoriei,

se afla frecvent în

contrast cu sistemul,

călca în afara liniei.

T.F.: Fapte pilduitoare, fapte memorabile, care să aibă, ca sâmbure viu al lor, o esență ce transcende materialitatea concretă, evenimentele, și vizează valori durabile. Și nu e foarte ușor drumul acesta, și cât de dificil este el într-o societate care nu este nici foarte deschisă și nici prea dispusă să recunoască valorile, să se încline în fața lor. Augustin Buzura a parcurs acest drum presărat cu obstacole. A urcat dificil și singur spre acest podium, a cunoscut destule obstaculări și umilinte, fiindcă scrisul său scăpa adesea de sub ochiul vigilent al cenzurii care voia să

țină încătușate ideile, adevărurile. Au fost perioade de încordare și ostilitate, de minimizare și vexațiuni. Am făcut mereu legătura între Augustin Buzura scriitorul și Augustin Buzura psihiatrul, cel care a privit acut, cu ochiul specialistului, țesătura socială, comportamentele, tipologiile și a identificat defectiuni ce alterează esența umană și dăunează bunului mers al lumii. Acel „bun mers” este profund înrudit cu un spirit etic ce asigură sănătatea socialului. Absența acestuia deviază adesea însuși cursul istoriei și costul înseamnă decenii și secole de erori și pierdere. Scrisul lui Augustin Buzura s-a afirmat distinct în peisajul literaturii, în contrast cu atitudinea generală, mai concesivă, obedientă, ceea ce i-a dat un profil de disident, de recalcitrant, care, prin receptivitatea lui acută la fenomenele istoriei, se afla frecvent în contrast cu sistemul, călca în afara liniei.

Evenimente ce au modificat profund societatea românească la mijloc de secol XX dau marile teme epice romanelor sale. Naționalizarea, colectivizarea, rezistența din munții și pădurile României, chiar din cele care circumstanțiau satul natal al lui Augustin Buzura, industrializarea, desproprietărea țărănilor prin colectivizare și apoi mutarea populației țărănești la orașe, ca să îngroașe rândurile clasei muncitoare. Romanul „Fețele tăcerii”, citit cu un interes enorm, ne-a fascinat. În personajele sale se identificau chipuri de activiști zeloși din realitatea imediată sau figuri de țărani care se opuseseră colectivizării, alții sustrăgându-se terorii și bătăilor aplicate cu generozitate, pentru a-i convinge de binefacerea noii orânduiri etc. Astfel de evenimente majore au modificat în profunzime societatea românească scoțând-o din ritmul și mentalitatea ei tradițională. Ele implicau însă și produceau scenarii neașteptate, modificări de comportament și atitudine, schilodiri de limbaj și mutilări de psihologie ale unor oameni luați în stăpânire de un sistem ce promitea fericire, egalitate, bunăstare și „omul nou”. Augustin Buzura le-a privit cu acuitate și le-a reflectat pe toate acestea veridic, ceea ce, desigur, deranja cenzura. De aceea, romanele sale erau cotate de unii ca dificile, căci ele se adresau mai degrabă unor inițiați în ale literaturii.

M.Ș.: S-a vorbit mult de caracterul lui Augustin Buzura și de reacția lui față de cenzură înainte de 1989. De ce credeți că a ales acest drum

dificil și a refuzat compromisuri care i-ar fi făcut viața ușoară și plină de notorietate?

T. F.: De ce? Pentru că există mai multe tipologii comportamentale, mai multe feluri de-a fi om și de-a înfrunta istoria sau de a o accepta. Nu e un câștig nici în plan individual și nici în cel social pentru cei care-și vând verticalitatea morală pe arginți mai mulți sau mai puțini. Augustin Buzura a refuzat acest troc, iar gestul său, o pildă de curaj și de verticalitate, l-a făcut să intre în Aula Academiei Române. Acolo trebuie să ajungă scriitorii care nu-și falsifică mesajul, nu pervertesc adevărul la diferite presiuni de circumstanță. Augustin Buzura aparține acestei onorante, admirabile categorii care-mi amintește de Socrate și de toți marii campioni ai adevărului din lungul istoriei, de Aleksandr Soljenițin, de Vladimir Bukovski, de Václav Havel. Arta de-a încifra textul și arhitectura epică, încât romanele să facă față cenzurii, era o tehnică literară incitantă, admirabilă. Această codificare, această intransigență ne-a fascinat mereu în atitudinea sa și în cărțile pe care i le citeam cu o extraordinară curiozitate și cu o plăcută surpriză. Adevărul a fost principiul suprem care l-a călăuzit, iar lucru acesta rămâne pilduitor pentru generațiile scriitorilor de azi și pentru cele viitoare. De luat ca model de la Augustin Buzura – iubirea de adevăr și verticalitatea morală.

M.Ș.: Pe care mulți nu o au...

T. F.: Nu, pentru că azi se practică modificarea opiniilor și a atitudinii de la o situație la alta, de la o zi la alta, în funcție de diverse interese pecuniare, imediate. Și se crede că procedând astfel suntem extrem de moderni. Or, acest mod de-a fi modern, această perpetuă modulare, este un factor de surpare a personalității și a țesăturii sociale. De aceea, de scriitori precum Augustin Buzura, veritabili agenți ai conștiinței, avem nevoie. Ei sunt campionii adevărului, căci, la ce bun, sau „cui prodest” o literatură fără esența adevărului în ea? În fapt, citind literatura, suntem însetați de adevărul ascuns în fabulă, el este esența operei, căci până și în poezie, oricât de imaginativă, găsim adevărul.

M.Ș.: Augustin Buzura a publicat numeroase articole, eseuri, note, interviuri, în reviste din țară

*Augustin Buzura
este romancierul
prin excelență, nu
în sensul cantității,
căci nu numărul de
romane contează,
ci ce anume preia
scriitorul din realul
pe care-l traversează
și cum transpune
adevărul în arhitectura
interioară a cărții.*

și din străinătate, dar a mai scris și scenarii de filme. Ce gen credeți că îl reprezintă cel mai bine și ce alte personalități de calibrul acestuia există azi în lumea culturii și a literaturii române?

T. F.: Ce gen? Sunt interesante și valoroase și scenariile de film și articolele, dar mie mi se pare că Augustin Buzura este prin excelență romancier. În acest gen excelează, este un creator de lumi, de universuri epice care fac concurență realului și un vehiculator de idei ce scrutează cu precizie disfuncționările acestuia. Articolele de opinie din revista „Cultura”, eseurile din ultimele două cărți, „Canonul periferiei” și „Nici vii, nici morți”, sunt analitice, exacte și incisive, dar cred că rămâne un mare romancier. Augustin Buzura este romancierul

Ca scriitor, Augustin

Buzura a făcut enorm

de mult pentru cultura

și pentru spiritualitatea

românească,

diagnosticând

problematika socialului,

indicându-i maladiile,

cauzele și consecințele.

Și aceasta e foarte mult.

prin excelență, nu în sensul cantității, căci nu numărul de romane contează, ci ce anume preia scriitorul din realul pe care-l traversează, și cum transpune adevărul în arhitectura interioară a cărții. Augustin Buzura s-a făcut martor și actor al istoriei traversate și din această postură emite mesajele romanelor sale. De la vârsta copilului inocent, care a privit umit cum ostașii sovietici eliberatori, așteptați cu brațe deschise de populație, au mitraliat icoanele de pe pereții casei părintești, istoria l-a surprins, l-a uimit și l-a înfricoșat. Gestul a fost cumva simptomatic pentru o anumită realitate ce se abătea peste România, fiindcă au fost apoi împușcați și oameni care credeau în icoane. A împușca icoanele semnifica a lovi în credințele și convingerile unei populații. Buzura e mare romancier prin modul în care participă, prin cum observă și ce preia din realul pe care-l trăiește el. Alături de Marin Preda, Nicolae Breban, Alexandru Ivasiuc, Augustin

Buzura – trei romancieri originari din Maramureș – rămâne un creator de primă mărime în panteonul literaturii române. Meritul lui Augustin Buzura este acela de-a fi redat, primul, în datele ei veridice, drama colectivizării, înainte de alți scriitori care făcuseră concesii unei epoci pline de abuzuri. Astfel se explică și scenariul filmului inspirat din roman, „Undeva în Est”. Colectivizarea nu a fost o acțiune triumfală, nici o reușită, ci o imensă dramă colectivă presărată cu destule destine tragice în ea. Cunoaștem aceasta din realitate, de la rudele noastre care au trecut prin suferințe enorme când li s-au luat forțat pământurile și bunurile gospodărești acumulate în generații.

M.Ș.: Puțină lume știe că Augustin Buzura a făcut studii de medicină, specializarea psihiatrie. Chiar dacă a renunțat la onorabila profesie de medic pentru a deveni scriitor, el a continuat să redea în romanele sale modele de conștiință rezultate prin investigațiile sale psihiatrice. La rigurozitatea, pragmatismul și puterea sa de muncă, credeți că ar fi putut deveni un reputat medic practician care să se facă cunoscut ca lider al școlii medicale românești?

T. F.: Cu certitudine, da! Ar fi putut deveni celebru în domeniul medicinei. Dar, eu fac mereu asocierea între profesia de medic în care ar fi putut excela și cea de scriitor în care a excelat. Fiecare dintre ele are o valoare inestimabilă pentru societate. Ca scriitor, Augustin Buzura a făcut enorm de mult pentru cultura și pentru spiritualitatea românească, diagnosticând problematica socialului, indicându-i maladiile, cauzele și consecințele. Și aceasta e foarte mult. Medicul îngrijește vieții, scriitorul investighează în plan imaginar cauzele unor disfuncții, inechități, abuzuri ce ating și-mbolnăvesc ființa individuală și societatea. Augustin Buzura creează în romanele sale una dintre cele mai relevante simbolistici epice din proza ultimelor decenii. Aceasta codifică, pe de-o parte, atitudini, manifestări și stări ale protagoniștilor – tăcerea, orgoliul, iluzia, absența, singurătatea, refugiul, nebunia aparentă. Pe de altă parte, simbolurile sale vizează contexte sociale pe care le înfruntă individul: noaptea, cenușa, întunericul, drumul, periferia, moartea. Ele izolează indivizii, le pecetluiesc soarta, îi supliciază și subordonează unor absurde structuri de putere. În ambiguitatea

lor simbolică, aceste concepte reprezintă inclusiv termenii unei diagnoze psiho-sociale.

M. Ș.: Se știe că în romanele „Orgolii” și „Refugii” a tratat drama intelectualului intrat în conflict cu sistemul comunist din lumea academică. De ce credeți că s-a expus abordând o temă atât de sensibilă și dacă atitudinea lui a avut ecou în rândurile scriitorilor de atunci?

T. F.: Evident, s-a expus, pentru că, într-un fel sau altul, el însuși juca în acest scenariu, făcea parte din sistem. Nimeni nu i se putea sustrage fără consecințe. Augustin Buzura era o conștiință ce nu admitea să se falsifice pe sine. Era un scriitor nu atât pentru lectura largă de masă, cât un scriitor pe gustul intelectualilor, critici ei înșiși cu excesele vremii. Când apărea vreo nouă carte a sa, ne repezeam să o cumpărăm, să citim, să aflăm codul, simbolistica în care expune Buzura mesajul său, anumite realități ale vremii. Romanele sale se epuizau rapid de pe standuri, creau efervescență și impact, iar aspectul acesta nu a plăcut sistemului politic al vremii. Curajul său de-a expune adevărul cu toate riscurile a făcut ca Buzura să nu fie între cei care urcau atunci falnic spre gloria academică. Abia după 1989 a fost recunoscut și creditat cu o funcție publică onorantă și binemeritată. Cauza marginalizării sale a fost, cred, tocmai îndrăzneala de-a expune fără menajamente, adevăruri dureroase, dar bine ambalate în metaforă, într-o arhitectură epică stratificată într-o simbolistică modernă, ce-i făcea dificile romanele, dar cu atât mai interesante pentru inițiații în literatură. Eco-ul său în plan literar se voia atenuat de criticii obedienți care ignorau anvergura și valoarea scrisului său, cotând romanele ca dificile, prea încifrate și prea critice. Această înfruntare tăcută, dar tenace și consecventă, pe cât i-a atras suferințe și inconveniente, tot pe atât l-a ridicat până și în ochii invidioșilor și ai adversarilor. A magnetizat o categorie importantă de intelectuali.

M. Ș.: Prin faptul că a relatat despre rezistența armată din munți, despre colectivizarea forțată și despre revoltele minerilor, s-a situat clar de partea adevărului și nu a regimului communist. Doamnă profesor, în afară de a fi fost cenzurat, a mai suferit și alte măsuri punitive din partea regimului dictatorial? Și dacă da, de ce nu a renunțat să lupte cu un sistem opresiv și extrem de periculos?

*Curajul său de-a
expune adevărul
cu toate riscurile
a făcut ca Buzura
să nu fie între cei
care urcau atunci
falnic spre gloria
academică. Abia
după 1989 a fost
recunoscut și
creditat cu o funcție
publică onorantă
și binemeritată.*

T.F.: E o întrebare foarte dificilă, dar binevenită. Poate că pentru generațiile actuale și pentru cotidianul nostru extrem de flexibil, în care se vinde cu multă ușurință orice: principii, atitudini, sentimente, posturi și funcții, se cumpără titluri și diplome, e greu de înțeles un aspect precum intransigența morală, cum e dificil de înțeles spiritul unor inși care au suferit și au murit în închisoare, pe care Buzura i-a și reflectat în cărțile sale, a unora care au murit pentru adevăr. Am avut discuții cu persoane care spuneau: „Păi, de ce nu au recunoscut ce li se cerea, ca să nu moară.”(!!!) Iată un mod de gândire instinctiv, primar.

*Există oamenii care
sunt construiți pe
principiul verticalității,
al adevărului, al
onestității. E și cazul lui
Augustin Buzura. Nu
poți să afirmi altceva
decât ceea ce trăiești,
nu poți adopta un
comportament fals,
e un imens risc în
acest consimțământ
la falsificarea sinelui.
alte principii.*

Există oamenii care sunt construiți pe principiul verticalității, al adevărului, al onestității. E și cazul lui Augustin Buzura. Nu poți să afirmi altceva decât ceea ce trăiești, nu poți adopta un comportament fals, e un imens risc în acest consimțământ la falsificarea sinelui. El duce la falsificarea societății. Buzura era construit pe alte principii. Cred că generațiile diferă între ele prin educația primită, prin școlile urmate, prin mediul care le formează. Nici nu știți ce calitate etică indiscutabilă avea familia țărănească tradițională, cu părinți creștini, situați ei înșiși permanent de partea adevărului și a bunului simț, și cât de formativă era comunitatea rurală

de tipul celor care au dat atâția scriitori valoroși literaturii române. Cred că și acea lume a contribuit în a da talente și personalități de reală valoare societății românești. Nimeni nu adopta șmecheria ca pe o formă de-a accede la succes, de-a obține merite. Un tipar pe care azi mulți îl adoptă ca pe un standard, pe când în familia tradițională copiii erau educați să fie respectuoși, harnici, responsabili, cinstiți. De acest start a beneficiat și Augustin Buzura. Astfel, societatea tradițională rurală a dat României pe unii dintre cei mai valoroși oameni de cultură, profesori, academicieni, preoți, politicieni.

M. Ș.: Suntem celebri noi, români, prin faptul că nicio țară din sud-estul Europei nu și-a sabotat valorile reale aruncându-le în ignoranță și derizoriu. Doamnă profesoară, de ce Augustin Buzura nu a fost niciodată propus pentru Premiul Nobel pentru Literatură? Cine și de ce se teme de Augustin Buzura?

T. F.: Cred că tocmai în structurile care aveau misiunea să selecteze, să evidențieze și să recompenseze valorile se aflau persoane de tipul celor din romanele lui Buzura, nu personaje pozitive. Ei nu puteau vedea în Buzura un „activist”, un personaj reprezentativ al timpului. (Spiritul acesta activistic, foarte la modă atunci, de prin 1948 până în 1989, însemna a executa prompt comanda primită, indiferent de natura ei). Astfel, nici Lucian Blaga, nici Nichita Stănescu nu au intrat măcar pe lista nominalizărilor pentru Nobel. Propagandiștii și activiștii nu aveau cultura necesară pentru a evalua personalități de anvergură. Tot ce depășea tiparul lor îngust era eliminat. Pe de-o parte, cei agreați de cenzorii și activiștii PCR nu ar fi luat vreodată premiul Nobel, pe de altă parte, cei care l-ar fi binemeritat nu erau propuși, căci ieșeau mult din grila politică. Timpul însă este cel mai intransigent judecător al valorilor. Să ne uităm ce s-a ales din literatura proletcultistă, invazivă, și cumva pustiitoare, deversată timp de un deceniu și jumătate, din 1948 până în 1964, în manuale, volume, reviste, dar pe care istoria a făcut-o praf și pulbere. E tocmai perioada vizată în cărțile lui Buzura. Timpul cerne și validează valorile, pe când mimetisme, minciuni, propaganda ieftină, personaje de moment, mituri găunoase, de carton devin caduce, utile eventual în documentarea despre cum se poate falsifica literatura unei țări.

M. Ș.: Augustin Buzura a fost implicat un moralist care nu se ferea să diagnozeze sever societatea românească. Vă întreb, doamnă profesoară, până când credeți că va dura în România această bătălie pentru ocuparea de posturi și deținerea de funcții nemeritate în instituțiile statului. Când va ajunge și la noi meritocrația un criteriu fundamental de selecție?

T. F.: Un singur element este necesar.

M. Ș.: Care?

T. F.: Imediat ce în funcții și posturi de mare răspundere, la vârful instituțiilor, la vârful statului chiar, vor fi promovate persoane cu valori certe, cu formație intelectuală și profesională solidă, specialiști și oameni de caracter, se schimbă tot, întreg climatul. Câtă vreme în vârf se strecoară sau sunt împinse lichele...

M. Ș.: Și numai lichele...

T. F.: E o modă, e un curent... Inșii lipsiți de caracter și de profesionalism nu-și aleg niciodată coechipieri din oamenii valoroși. Tot astfel, niciodată un lider valoros, un demnitar autentic, un șef de instituție a cărui filosofie de viață și de muncă sunt valorile, profesionalismul, nu va promova alături de el inși fără prestație și calitate, fără moralitate, nu-i va selecta ca parteneri și colegi, căci nu se poate coopera și munci cu cei care au criterii de valoare diferite sau opuse. De ce? Nu se poate coopera cu inși care nu au aceeași conduită, educație, aceleași gusturi, același cod al distracțiilor, bunăoară etc. Promovând oameni valoroși, încet, încet, societatea se așează și atunci până și lichelele le va fi mai bine.

M. Ș.: Dar cum se va ajunge acolo și când?

T. F.: O, nu știu. Poate că ar necesita o analiză cu sociologi, psihologi, filosofi, medici, formatori de opinie, jurnaliști, să analizăm, să vedem ce și cum trebuie făcut și de unde trebuie început procesul de însănătoșire. Dintr-o școală de calitate, evident. Dar criteriul valorii spune tot și simplifică problema.

M.Ș.: Într-un interviu acordat presei naționale academicianul Augustin Buzura a afirmat câteva

Augustin Buzura
iubește profesia de
medic, pentru că
tocmai calitatea
de medic psihiatru
i-a fost un excelent
punct de sprijin
în privirea sa de
scriitor asupra
organismului social.
Aceasta l-a jutat
să vadă subiacent
țesăturii sociale,
amănunte...

adevăruri cu valoare axiomatică pe care vă rugăm să le interpretați pentru noi toți. Augustin Buzura spunea: „Părăsind medicina, am iubit-o și mai mult, m-am atașat mai tare de ea”. În ce context credeți că a făcut această afirmație? E un regret cumva?

T. F.: Cred că e și un regret. Augustin Buzura iubește profesia de medic pentru că tocmai calitatea de medic psihiatru i-a fost un excelent punct de sprijin în privirea sa de scriitor asupra organismului social. Aceasta l-a jutat să vadă subiacent țesăturii sociale, amănunte – ignorate de alți scriitori – ce periclitează omenescul și alterează socialul. El efectuează de

*Pacea cu sine a
scriitorului este un
proces de permanentă
reverificare în raport cu
realitatea și cu sine.*

fapt analize și diagnoze de psihiatru în aspectele evocate epic, în tipologiile protagoniștilor săi, în contextele care-i implică și-i prejudiciază pe aceștia. Literatura, ca și medicina, are drept țintă întreaga fenomenalitate psiho-mentală, socială și afectivă pe care o generează omenescul în lume. Ființa umană evoluează în interdependență cu socialul, și în plan medical, și în cel al literaturii. Buzura percepe această fenomenalitate în complexitatea ei psihologică și o evocă epic.

M. Ș.: Iată o altă afirmație: „Româna este azi o țară fără proiecte...”; sau: „Umilința pe care o trăim azi în fața Occidentului mă descumpănește”. Este aceasta un crez cu susținere reală?

T. F.: Da, este un crez cu susținere reală, categoric. De ce? Pentru că misiunea noastră de cetățeni, de profesioniști, de intelectuali și mai ales cea de oameni politici ar fi de a atinge standarde maxime acolo unde activăm, a asigura locuri de muncă și venituri decente, măcar apropiate de câștigurile din Occident. Dacă, dincolo de asta, o parte din concetățenii noștri vor totuși să experimenteze Occidentul, libertatea le dă acest drept. Știm că am avut o economie de tip comunist care ar fi putut fi adecvată măcar parțial unor cerințe funcționale și tehnologice moderne. Dar a fost descompusă bucată cu bucată, vândută la fier vechi într-un fel

cinic și batjocoritor în timp ce nimeni nu vedea sursa imensului nostru eșec social și economic și nici sursele de existență ale populației disponibilizate. Un capitalism în dauna statului e un rapt, nu o soluție economică. Nu dărâmarea era soluția. Ar fi trebuit să ne construim țara și economia, nu să vindem totul pe bucăți, demolând, dezasamblând. Iată culpa de care nimeni nu vrea să ia act azi. De aici umilința de care vorbește Buzura. Desigur, e mai comod să conduci o țară din care lipsesc masiv tocmai cetățenii apti de muncă, evitând probleme ca joburi, șomaj, salarizare, drepturi civice etc. Afirmațiile sale țintesc problemele grave ale societății noastre de azi.

M. Ș.: „Scriu exact ce simt și am o nevoie teribilă de a face pace cu mine însumi”, afirma scriitorul. După decenii de verticalitate și moralitate, doamnă Filip, mai era nevoie de o astfel de afirmație?

T. F.: Da, era nevoie. Pentru că pacea cu sine a scriitorului este un proces de permanentă reverificare în raport cu realitatea și cu sine. Nu cumva noi să cădem în eroarea de-a aprecia că, la 75-78 de ani, Augustin Buzura ar fi avut remușcări, vezi Doamne, regrete de-a fi fost prea analitic, prea critic și permanent în opoziție cu forțele care conduceau societatea. Nu. Aceasta ar fi o eroare. Pacea cu sine a scriitorului este la Augustin Buzura tocmai această reverificare și reconfirmare a mesajelor din cărțile sale, a atitudinii critice, a reflectării veridice a întâmplărilor. E sigur că Buzura nu are ce îndrepta, adecva, că aceasta era calea, cea pe care a mers, ofensiva contra falsificării și minimizării valorilor, pledoaria pentru adevăr. Buzura afirmă într-un eseu al său că înfruntarea ultimă și decisivă a scriitorului nu are loc în văzul lumii, nici pe ecran, ci se petrece fără zgomot, în fața hârtiei albe. Pacea cu sine vine din etica sa absolută, nicio clipă de compromis, de abdicare de la valori, iată gestul constructiv al scriitorului, această consecvență exemplară. Cu noile „valori” la modă – să le zicem valori – nu vom putea reconstrui România. Augustin Buzura a construit virtual în romanele sale chipul României de secol XX, în datele lui veridice, luând ca fundament adevărul. Spunem azi, când Buzura nu mai e printre noi: cineva, tot atât de îndârjit în fața corupției și a trucurilor de tot felul, va trebui să continue acest spirit al lui Buzura.

M. Ș.: Iată ce spunea despre România: că nu a fost nici pe departe o Siberie a spiritelor. Dar poate a fost un Auschwitz al conștiințelor?

T. F.: Nu, nici pe departe. Evident că atunci când îți se interzice adevărul sau îți se cere să falsifici mesajul cărții tale de dragul unei politici de suprafață care trebuie să dea bine în plan public, vorbim de o deturnare a adevărului. Depinde de fiecare scriitor cât e dispus să îndure de dragul adevărului și cum își asumă exprimarea lui, înfruntând istoria sau adaptându-se alunecos meandrelor ei. Nu au fost interziși, precum Blaga, nici pedepsiți pentru scrierile lor, nici închiși precum Goma, eventual cenzurați la greu, pentru adevărul mai mult sau puțin exprimat în ele. Nu au făcut ani de Siberie, nici de lagăr, nici Canal precum generația interbelicilor, ale căror oase s-au pierdut prin pușcării și gropi comune, care a fost răpusă în închisori. Șaizeciștii au restartat literatura autentică și au resituaat-o în paradigma valorilor, reconectând-o la linia ei interbelică. Ei s-au adaptat cumva și, încifrând limbajul, abstractizând viziunea, au reușit să salveze poezia, dându-i, bunăoară, notă ironic-fantezistă, mitologică, filosofică etc. În proză vorbim de calitate, de adevăr, de veridicitate cam după anii 1965. Aici intră și Buzura, dar și Preda, Breban, Ivăsiuc, Dumitru Radu Popescu, Paler, Țoiu și Ștefan Bănulescu, mai târziu optzeciștii, Groșan, Cărtărescu, Nedelciu. Evident, cele două sisteme politice extremiste ne-au prins la mijloc, niciuna inferioară alteia ca teroare, crimă, exterminarea umanității prin soluții specifice, și ele antinomice precum politicile ce le-au alimentat: gheață – Siberia stalinistă și comunistă, și foc – Auschwitzul nazist. Unii scriitori, precum Buzura, căci scriitorul este conștiința națiunii și a umanității, au învățat enorm din această tragică lecție a istoriei.

M. Ș.: Și, în final, un leitmotiv, un crez în momentul despărțirii de scriitorul, academicianul și omul Augustin Buzura: „Cine mai vorbește azi despre cultură și cine-și mai pierde vremea cu cititul?” Doamnă profesor, mai suntem oameni care vorbim de cultură și citim, dar oare este de ajuns?

T. F.: Nu este de ajuns, e necesar mai mult, chiar să operăm, să lucrăm în târâmul culturii, să activăm mințile și conștiințele noastre și pe ale altora, să ne

***Depinde de fiecare
scriitor cât e dispus
să îndure de dragul
adevărului...***

lăsăm modelați de cărțile bune, de ideile novatoare, căci numai astfel cultura e vie. Ne amenință o anumită lipsă de manifestare în spațiul cultural, iar inerția aceasta e tristă. Dacă nu ne asumăm adevărul cu toată gravitatea pe care o implică el, cădem în ispita unui mimetism cultural. Credem că suntem valoroși, dar nu suntem. Un sâmbure de cultură autentică, cât un bob de muștar, cu o idee, cu o carte, aș spune, parafrazând citatul biblic, putem muta munții din loc, putem schimba lumea în bine. Acesta și e scopul culturii, de a crea, a răspândi, de-a instaura lumina în lume, a aduce bucurie în inimi, înțelegere profundă a lucrurilor și iubirea semenilor. A crea sete de cultură revine școlii, cărților, scriitorilor, profesorilor. A face față noilor tehnologii informaționale, punându-le în slujba culturii și a spiritualității care ne definesc, ne revine tuturor.

M. Ș.: Doamnă Terezia Filip, vă mulțumesc că ați acceptat invitația la emisiune. Despre Augustin Buzura se va mai vorbi cu siguranță, chiar și în mediul de aici din Maramureș. Vă așteptăm și la alte emisiuni.

T. F.: A fost și este o onoare pentru Maramureș să îl aibă pe Augustin Buzura ca scriitor de primă mărime, să-l aibă în cel mai înalt for cultural și științific românesc – Academia Română. ■

Interviu realizat
de Mica Șvab la TL+ Baia Mare
în iulie 2017, reprodus prin amabilitatea
doamnei Terezia Filip

Augustin Buzura, din cercurile experienței sociale în universuri literare

TEREZIA FILIP

Timp, personalitate, creație

Când un scriitor împlinește șaptezeci și cinci de ani, mentalitatea comună spune că e vorba de senectute. Cred însă că scriitorii, creatori de lumi, imaginare sau ba, artiștii și sfinții transcend timpul și propria vârstă într-un fel de atemporalitate ce nu se mai supune măsurării clipelor, orelor, anilor în ritmul conventional, necesar istoriei, pentru a ordona evenimente, a depista cauzele și consecințele lor.

Parafrazând latinescul „*Non omnis moriar*”, afirm aici că el se poate aplica și vârstei – nu toți îmbătrânesc. Când l-am ascultat la o conferință la Iași pe academicianul Gh. Bulgăr afirmând că pentru un intelectual abia după șaizeci de ani vine creația matură și profundă, am fost destul de contrariată. Aveam pe atunci douăzeci și patru de ani și tot ce depășea 35-40 de ani mi se părea senectute. Unii creatori își manifestă însă vitalitatea și roadele uimitoare la cifre mari ale vârstei, confirmând ceea ce afirma academicianul Gh. Bulgăr. Tot astfel, pomii fructiferi dau, la maturitate, fructe mai dulci și mai aromate decât la vârste fragede. A fost ziua aniversară a romancierului și academicianului născut la Berința, în Maramureș, tocmai în anul premergător izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial – într-o generație cu copilăria marcată de toate evenimentele tragice și dramatice de la mijloc de secol XX, care s-au abătut brutal peste Europa și peste România. Războiul cu pierderile de vieți omenești, pecetluirea cu suferință a unor destine, plecarea nemților, trecerea rușilor și apoi tot ce a urmat: instalarea comunismului, naționalizarea, colectivizarea, destrămarea proprietății și a clasei țărănești tradiționale, arestările și închisorile comuniste, rezistența din pădurile și din munții României, inclusiv din cei ai Maramureșului, apoi bulversarea satelor și mutarea masivă a populației în

orașe, ca să îngroașe rândurile clasei muncitoare din fabrici, din uzine, de pe șantiere... Toate acestea nu au fost evenimente line, nici fericite. Elogiate în literatura vremii – nu și în cea scrisă de Augustin Buzura – ori falsificate, camuflate, uitate sau voit ignorate, și minimalizată suferința pe care au generat-o, ele au convulsionat societatea românească în mijlocul secolului trecut, au frânt generații și au pecetluit, dureros, mii și mii de destine. Cu tot cu tentativele diverse de-a le minimaliza dimensiunea tragică, de-a le optimiza imaginea, astfel de frământări fac substanța epică a multora din romanele romanele lui Augustin Buzura. Autorul privește realitatea cu ochiul analitic al celui ce vede în adâncul lucrurilor, al celui interesat de cauzele ce au declanșat evenimentele și au generat consecințe tragice la nivel social și omenesc.

Continuitatea unei moșteniri, proba de fidelitate și eticism a scriitorului

În panteonul literar românesc, Augustin Buzura se situează evident în continuitatea unei valoroase moșteniri literare de sorginte ardelenească și e destul să spun aici nume ca: Ioan Slavici, Ion Agârbiceanu, Liviu Rebreanu. Dar pot numi și contemporani ai săi, din aceeași lăudabilă stirpe epică și etică, precum Nicolae Breban, Alexandru Ivasiuc, Ion Lăncrănjan, Dumitru Radu Popescu. În spectacolul social, în menalitatea și în comportamentul omenesc, în evenimentele și în conextele istorice traversate, Augustin Buzura citește limbaje, atitudini și conduite ce vor defini pe multe din personajele sale. Realul care-l conține pe autor, pe observatorul și naratorul paginilor, al scenelor, e sursa extraordinară a epicului său. Literatura conservă astfel acest real în pagini literare, ce sunt implicit diagnoze socio-mentalitare și psiho-morale simptomatice și avertizatoare. Și ce altă probă de fidelitate și de valoare a scrisului poate fi mai certă și mai plenară la un scriitor decât a depune astfel mărturie despre lumea sa, despre evenimente pe care el însuși și cunoștii săi, sau chiar obiectele neînsuflețite, cum spunea Camil Petrescu, le-au traversat ca martori și actori pe scena societății românești la mijloc de secol XX și decenii după aceea?

Plec de la premisa că, dacă nu e etic, în sensul sicerității, al respectării adevărului istoric și social, scriitorul este discutabil ca valoare. Dacă nu e fidel

unei paradigme etice atestate secole la rând, și detectabile în plan istoric, social în profilul indivizilor pe care-i modelează scriitorul se ratează pe sine adoptând orice alte căi. Or, la această probă de fidelitate, de valoare etică și civică scriitorul, academicianul și omul de cultură Augustin Buzura se situează la o altitudine pe care unii au ratat-o. La împlinirea a trei sferturi de secol, cel mai autentic, mai sincer și neformalizat omagiu i l-au adus reputatului scriitor consătenii săi din Berința Maramureșului. Unde? Cum? În sala căminului cultural recent renovat, în prezența președintelui Consiliului Județean Maramureș, Zamfir Ciceu, s-au adunat duminică, 22 septembrie, colegi de generație cu ilustrul lor concitadin, generații diferite de consăteni, câțiva intelectuali din comună, rudenii ale sărbătoritului, umplând până la refuz sala, laolaltă cu oficialități locale și județene, cu jurnaliști, scriitori, oameni de cultură de prin județ. Lucru destul de rar azi, când pe la manifestări de carte și cultură nu se pot vedea săli pline, căci – nu-i așa? – nu-i timp de cultură, de cărți și de idei în lumea noastră de „oameni pragmatici”, mult prea grăbită. Spre ce? Încotro? – nu ne este clar. Romancierul a fost evocat sincer, dar în cuvinte cumva formale în raport cu anvergura personalității sale, de-acum magistrale. Augustin Buzura a urcat încet, dar sigur – și singur! – culmea pe care se află azi, privită cu deferență de prieteni și, probabil, cu invidie de posibili detractori. Absența fizică a sărbătoritului, justificată de solicitarea domniei sale la înalte nivele academice, în cetatea care l-a abstras de mult, smulgându-l mediului său original, aproape că nu s-a resimțit. Buzura era oarecum prezent, Buzura era acolo, prin efectul de câmp pe care-l creează întotdeauna subtil și ferm anvergura personalității. Și în acest caz vorbim – nu-i așa? – tot de continuitate.

Personalitatea – un fenomen de „câmp”

La un moment dat pierdem prezența fizică a celor iubiți, a celor valoroși și geniali, a celor pe care, chiar dacă i-am vrea mereu în preajma noastră, nu-i mai putem avea aproape, nu putem beneficia de prezența lor fizică, de cuvintele și de privirea lor. Nu, fiindcă personalitatea se manifestă ca un fenomen de câmp ce operează cu distanța. Atunci când celebritatea devansează limitele persoanei fizice, prin creație, operă, idei, perpetuate în lume, le amplifică în schimb

Asemănător unui flux magnetic și energetic pe care îl emite neîncetat eul creator, acest câmp iradiază la un moment dat...

pe cele culturale și spirituale, absorbind persoana, ca într-un *câmp energetic*, într-o fenomenalitate vie care activează și radiază la distanțe mari, pe arii întinse.

Personalitatea e în fond un fenomen de câmp. Asemănător unui flux magnetic și energetic pe care îl emite neîncetat eul creator, acest câmp iradiază la un moment dat într-un areal ce se întinde de la dimensiuni imediate, locale sau regionale, până la altele, imense, continentale și globale. El depinde de forța de emisie a eului, ca sursă energetică. Nu vorbim cu autorul, ci cu – ori despre – cărțile și ideile lui, despre opiniile transmise în scris ori prin imaginea sa publică, în declarații de presă, în profesioni de credință, în reportaje, în emisiuni tv, în cărțile sale etc. Analizăm, apreciem, reacționăm la distanță de sute de kilometri față de sursa culturală și spirituală ce a devenit personalitatea scriitorului, lumea cărților lui, paginile scrise, deși pe creator nu-l mai avem fizic lângă noi. Ne delectăm cu literatura sa, răsfoind cărțile, bucurându-ne de ele ca de o prezență pregnantă și vie. Creația ne oferă prilejul de-a ne emoționa real de/în lumea fictivă, în câmpul de idei generat de autor. Acest fenomen de perpetuare a personalității prin *efectul de câmp* îl avem și-l experimentăm nu doar în spațiu, ci și în timp, la decenii și secole distanță, sau la mai mult de atât, față de persoana unui autor, în cazul marilor creatori dispăruți.

La Berința, în 22 septembrie, s-a vorbit despre Augustin Buzura copil și adolescent, imagine rezidentă în amintirea celor care afirmă că l-au avut printre ei, l-au cunoscut și înțeles întocmai pe Augustin Buzura, l-au avut printre ei copil și adolescent. Sătenii săi s-au bucurat cel mai sincer de faptul de-a fi fost odinioară congeneri cu cel devenit de acum o personalitate celebră. S-au emoționat puși fiind în situația de-a evoca amintiri cu/despre Buzura, despre familie, despre evenimentele vremii, despre copilul atent, blând și liniștit, studios, cu un mod de-a fi aparte, care se și juca și muncea, precum toți copiii satelor din acea vreme, puși de părinți în situația de-a se exersa munci practice specifice tradițiilor locului. Dar „Gusti”, prietenul lor, se refugia mai ales în cărți și în caietele pe care le purta mereu cu sine, simptomatic cumva, intuindu-și parcă destinul de scriitor.

Din lumea reală în universul cărților

Sensibil, interiorizat, profund și de-o excepțională acuitate intelectuală – copilul, ai cărui ochi filmau atent tot ce vedea, depozita în sine atât ceea ce iubea din realul ce-l înconjura, cât și ce-l tulbura și-l înfricoșa. Devenit apoi unul dintre cei mai mari romancieri români contemporani, Augustin Buzura a restituit în cărțile sale multe secvențe din acel real care-l circumstanțiază în copilărie și în adolescență. Ca scriitor și intelectual-reper, membru al Academiei Române, Augustin Buzura nu și-a negociat adevărurile pe care i le-a livrat realitatea. A înfruntat prin scrisul său, neobosit, tenace, interiorizat și singur, convins de propriile principii și adevăruri, o perioadă istorică nu tocmai familiară, deloc favorabilă sau ocrotitoare.

Evenimente memorabile personaje, scene, replici, înmagazinate în memorie au fost restituite apoi, la maturitate, în cărți. Cele mai multe din întâmplările trăite la mijloc de secol XX fac parte din registrul psihologic al fricii, fie că e vorba de război și de venirea rușilor, fie de colectivizare și de vizitele nocturne ale activiștilor și securiștilor ce ridicau în miez de noapte proprietari, chiaburi, intelectuali sau țărani considerați rebeli, care se opuneau desproprietății și spiritului colectivist. Întreg obsedantul deceniu e transpus în paginile romanelor lui Buzura. „Fețele tăcerii” e primul roman care

focalizează narațiunea pe aceste adevăruri incomode, ba chiar dureroase, observate de autor pe când era copil sau adolescent, și trăite acut de unele dintre persoanele cunoscute, care l-au inspirat în conturarea personajelor sale. Romanele lui Augustin Buzura apar astfel ca niște îndrăznețe diagnoze ale societății românești din obsedantele decenii comuniste, scrise pe când oficialitățile se alertau la orice nouă carte a sa, pe când criticii scriau cu rezervă recenzii favorabile despre o asemenea proză, dificilă, atipică, ermetizată, dar mai ales critică și ironică tocmai cu aspecte pe care regimul le voia laudate. Proletcultizarea instituisese o atitudine obedient-laudativă în rândul scriitorilor, iar adevărurile abia dacă se puteau strecura în cărți printre scene fals eroizante și tablouri ce denaturaseră istoria mijlocului de secol XX a societății rurale transilvane. „Fețele tăcerii” abordează tema colectivizării ca dramă umană și colectivă, presărată însă la suprafață cu scene ilare culese de scriitor din realitatea imediată, memorabilă, și cu tipuri ridicole de activiști zeloși, vii în memoria locurilor, și convingătoare prin veridicitate.

Augustin Buzura frapa și totodată plăcea prin curajul său aparte de-a înfrunta regimul, relevându-i fețele și temele tabuizate pe care, deși dramatice și alarmante, binecunoscute, toți le tăceau prefăcându-se că le ignoră ori le minimizează. Era specifică vremii augmentarea, hiperbolizarea și falsificarea spre a prezenta în literatură o epocă istorică plină de izbânzi, de protagoniști exemplari prin devotamentul față de comanda partidului. Or, această trucare era ridicolă, literatura proletcultistă de tip „Mitrea Cocor” sau chiar „Setea” nu au convins, nu au plăcut, au fost cumva repudiate de bunul-gust public, ca toate lucrurile false. Atacând teme pe care alți prozatori le ocoleau cu abilitate sau le adevărau ideologiei vremii, Augustin Buzura a fost, în felul său, un disident și un rezistent, un prozator atipic al deceniilor 7-10 din secolul trecut.

Eram incitați și fermecați de proza sa, de modul în care își construia simbolurile, parabolele, de îndrăzneala de-a spune adevărul derutând cenzura și punând în dificultate pe responsabili de puritatea ideologică a literaturii. Original mi se părea umorul său amar, abilitatea de-a prezenta amărăciunea și dramatismul sau tragismul unor situații în manieră ironică, cu accente satirice uneori.

Acest tip de literatură, această *tehnică a învăluirii*, să-i zicem, a ambalării complicate a adevărului în multe pojghițe, de umor, de amărăciune, de dramatism, de satiră și răbufnire, dar și de aparentă complicitate presupunea cumva, prin deceniul VIII, cel al afirmării lui Buzura ca romancier, și cititori la fel de curajoși și temerari. Când, în diferite contexte, în pagini de reviste literare ori în cercuri intelectuale, fie ele și de provincie, se discuta despre literatură și scriitori, unii se repezeau să-și exprime rezerva față romancierul cu scris încifrat, dificil, ce părea nu îndeajuns de receptiv la nou sau era mult prea ironic cu unele aspecte ale vremii.

Încifrate până la a face textul dificil, cărțile sale erau incomod de interpretat fără a recunoaște adevărurile dure și profunde ce le alimentau. Pe când citeam „Orgolii”, un inspector, preocupat de literatură și cultură, îmi spunea minimizând: „Am citit vreo treizeci de pagini după care m-a plictisit...” Dincolo de valoarea indubitabilă a prozei sale, meritul lui Augustin Buzura stă inclusiv în curajul de-a spune adevărul în miezul regimului totalitar, chiar despre esența acestuia. Acesta era punctul de plecare al unui prozator atent, racordat la problematica socială a vremii sale. Rezistența din pădurile României, ceapizarea cu bățai și schingiuri, cotele enorme ale țărănilor către stat, în ideea că proprietatea este dificil de gestionat și inutilă, sărăcia, vulgaritatea, abuzurile, cenzurarea libertății, ce se abătuseră ca un uragan al istoriei peste lumea românească, erau realități tabuizate ce făceau cu atât mai incitante romanele sale. Nimeni, niciun romancier nu le reflectase altfel decât elogios – până la „Fețele tăcerii”, în 1974.

Formalismul activistic, birocrațismul, mediocritatea, delațiunea, intruziunea mecanismelor diabolice în destinul și în gândurile indivizilor cu scopul de a-i manipula, de-a le deturna sau diminua personalitatea, de-a le cenzura libertatea, le regăsim în „Orgolii”, „Vocile nopții”, „Refugii”, „Drumul cenușii”. Prozatorul oferă proba unei conștiințe scriitoricești ce nu se dezmente, nu dă îndărăt nici după 1989, căci în postcomunism, oportunistul, parvenitismul și lichelismul sunt și mai acute, și mai înfiorătoare, ca niște roade otrăvite a ceea ce s-a sădit anterior pe neadevăr.

Prozatorul

oferă proba

unei conștiințe

scriitoricești ce nu

se dezmente...

Viziunea, simbolistica epică, protagoniștii

Augustin Buzura scrie un roman de tip corintic adoptând o viziune epică realistă și neomodernistă. Personajele din mediile cele mai diverse specifice mediilor sociale ale regimului comunist fac țesătura romanului, iar unii protagoniști se identifică în bună măsură concepției autorului. Perspectiva narativă este complexă, plurală, subiectul e abordat din unghiuri și mentalități multiple. Autorul *operează cu simboluri* și parabole ce conjugă psihanalitic, în imaginarul epic, drame umane și destinele individuale cu istoria, cu mentalitatea și cu țesătura socială, cu puterea politică decidentă a tot ce se petrecea în plan social. Simbolistica epică – una dintre cele mai relevante în proza acelor decenii, camuflează, pe de-o parte, atitudini, manifestări și stări ale protagoniștilor – tăcerea, orgoliul, iluzia, absența, singurătatea, refugiul. Pe de altă parte, simbolurile vizează contextele existenței sociale – noaptea, cenușa, întunericul, drumul, periferia, moartea – ce izolează indivizii, le pecetluiesc soarta, ori îi supliciază și subordonează unor structuri de putere absurde. Simbolurile se nasc din intuiția și sensibilitatea eului tangent unor fapte și evenimente din registrul psihologic al fricii, al terorii și abuzurilor de putere și din abilitatea de-a codifica problematica epică sensibilă și cumva tabuizată sau disconfortantă pentru regim și politica PCR. Din intenția autorului de-a sustrage cenzurii o problematică ce era mai degrabă una a frustrărilor, a neîmplinirilor și eșecurilor decât una triumfătoare, cum o voia și o prezenta puterea. Epicul lui Buzura vedește o lume deraiată de pe orbita normalității. Drumul – unul al

cenușii și al risipirii ființei, noaptea – un întuneric al conștiinței și al unei lumi degringolate, rătăcite de la valorile-reper, tăcerea, ca un sicriu, o celulă, sau un spațiu izolat de lacăt ce pecetluiește adevărul, orgoliul – un zid de netrecut, al ființei, al conștiinței asediate, dar și al celei care asediază etc. Toate acestea sunt în cărțile lui Augustin Buzura semne paradigmaticale ale existenței. Solitudinea, refugiul în sine ori într-o lume marginală, uitată, periferia, noaptea, tăcerea, suferința, introspecția, rătăcirea în întuneric sau în lume sunt termenii realității, formule de existență și parabole ce transcriu avataruri individuale pe fundalul unui social tulburat dramatic și fundamentat pe erori, nu pe adevăruri.

Protagonistii sunt figuri atipice, ce se sustrag masificării, banalizării, falsificării ființei, ordinii impuse artificial, prostiei și anihilării, minciunii și ipocriziei, absurdului. Cărțile lui Augustin Buzura au spart tăcerea rostind adevăruri dureroase în lumea traversată de autor, despre individ, libertate, condiția umană într-un mediu fundamentat diabolic pe minciună. Niciun prozator român, înainte de romanul „Fețele tăcerii” (1974) nu vorbise despre disidența față de regim, despre suferința din închisori, despre rezistenții din pădurile și munții României, arestați, închiși ori lichidați, despre teroarea dezlănțuită asupra satelor pentru a le colectiviza și a le sechestra țărănilor atelajele agricole, pământurile, animalele, libertatea, independența materială. Niciun scriitor nu așezase față-n față pe reprezentanții abuzivi ai noii orânduiri impuse brutal cu cei ai regimului burghez, sechestrați, arestați sau transfugi, atât de batjocoriți încât contrastul dintre cele două categorii depășea tragicul, aducând în pagini un umor negru, care friza absurdul. În țesătura lumii ce se voia triumfătoare, prosperă, exemplară, prozatorul citea, cu un ochi de expert al psihologilor, formele degradării, inadecvările, trucurile. Lumea muncitorilor de pe șantierele socialismului devenise o masă în care activa degradarea peisajului uman, a tipologiilor, a mentalității, formată din țărani deghizați în muncitori, ba chiar din intelectuali, filosofi ori profesori și avocați care, după ani de pușcărie, se reeducau în munca de jos, ca muncitori pe șantiere. Minerii, țărani travestiți aduși cu ducele de la schimb la ore fixe, la coborârea din mașini dădeau iama la bufetul satului asupra sticlelor de

votcă și bere, în timp ce ogoarele ceapizate rămâneau neprășite, neseperate sau chiar necultivate. În descrierea, cu umor și ironie amară, a acestor adevăruri, Buzura deține o înțâietate indiscutabilă.

Întâlnirea cu Augustin Buzura și cărțile sale

Îmi amintesc uimirea, surpriza și bucuria cu care am citit „Absenții” în vara lui 1970, în autobuzul ce mă ducea de la Cluj spre Târgu Lăpuș, pe când mă întorceam de la examenul de admitere la Facultatea de Filologie din Cluj. Citeam și izbucneam din când în când în râs, iar vecinii mei de autobuz se uitau cu mirare ce carte distractivă voi fi citind de mă captivează într-atât. Ce mă uimea și mă captiva atunci, în acea primă carte a lui Buzura citită de mine, era textul dezinvolt, frust, inteligent, plin de un umor degajat, problematica îndrăzneată și stilul cărții. Râdeam de umorul tăios și mă surprindeau adevărurile spuse cu o îndrăzneală ce nu o mai întâlnisem în scrisul românesc contemporan. La apariția următoarelor sale cărți eram mereu vigilenți, ca să le prindem, să le cumpărăm, să le avem, (căci se vindeau și cărțile pe sub mână, precum carnea, untul și alte alimente. E adevărat erau și cărțile un fel de aliment), să le citim, să știm cum mai privește Buzura realitățile pe care le traversam cu toții. Cărțile, temele, scriitorii erau subiecte de discuție și de interes în cercurile noastre.

Augustin Buzura era pilda unui scriitor care, în stil proustian, își nutrea opera din propriul destin, din copilăria petrecută în lumea unui sat supus intemperiiilor istorice ale mijlocului de secol XX, din istoria vie traversată, experimentată, cunoscută. A transfigurat în romanele sale realul halucinant al copilăriei timpurii: finalul războiului, așteptarea românilor în Ardealul de Nord, când, spre surpriza și nedumerirea populației, au sosit, ca învingători, rușii. Impactul popoarelor, al civilizațiilor și al armatelor creează momente de emoție și imagini de neuitat, demne de arhivat în opere epice de răsunet. Și Buzura face aceasta. Realul de mai târziu, din adolescență a fost nu mai puțin halucinant: colectivizarea, arestările, clandestinitatea, ascunderea în păduri, activiștii, presiunile multiple, transformările sociale bulversante și dureroase etc.

Comportamentul ostașilor sovietici eliberatori i-a bulversat pe țăranii din satele Maramureșului, care au auzit apoi ani în șir despre binefacerile și grija părintească ale lui Stalin. Ajunși în sat, acei soldați au tras mai întâi cu automatele în icoanele de pe pereții casei țăărănești a părinților lui Buzura (în casa bunicilor mei au tras într-un ceas mecanic ce ticăia provocator pe peretele odăii).

Ca și Proust, Buzura și-a nutrit romanele cu imaginile, emoția și traciunile copilăriei petrecute însă în atmosfera unui sat natal din zona Chioar, apoi cu altele din anii liceului la Baia Mare, ori cu anecdotică din mediul universitar și intelectual clujean. Dar reîntoarcerea în zona natală a fost o constantă, ea a alimentat magistral „Fețele tăcerii” și destule secvențe din alte romane, „Drumul cenușii”, „Refugii”, „Vocile nopții”. În aceste cercuri ale lumii și ale experienței auctoriale s-au plămădit tipologiile protagoniștilor săi, dramele lor, destine în contrast cu țesătura socialului ce le conținea și tenta să le niveleze ori să le anihileze.

Reflecții, concluzii

În localitatea natală, din inițiativa rudelor apropiate ale scriitorului și în acceptul deplin al consătenilor și al autorităților locale, a fost sărbătorit cel care-i onorează și face azi vestită Berința și comuna Copalnic-Mănăștur. Satul Berința a dat României doi academicieni. Augustin Buzura onorează nu doar localitatea natală, județul Maramureș, liceul unde a învățat ca adolescent (azi „Gheorghe Șincai” din Baia Mare), ci cultura și literatura română, România. Prin sinceritatea, îndrăzneala și curajul său de campion al adevărului, asumat, trăit la persoana I – precum în cazul unor premiați Nobel – pe când Adevărul se recunoștea doar după capul spart, așa cum îl enunță proverbul românesc, după ostracizarea și interzicerea lui ori după blamarea și marginalizarea, ba chiaruciderea celor care-l exprimau, Augustin Buzura intră în panteonul literaturii române, în galeria celor mai reprezentativi scriitori. Cum? – purtând cu sine adevărul, ca o pe o povară, ca pe o pecete a personalității. Pe acest soclu el stă azi calm, sigur, triumfător. Această încoronare l-a costat pe scriitor muncă intensă, perseverență, suferință, singurătate.

La Berința au vorbit elogios: Zamfir Ciceu, președinte al Consiliului Județean, care a onorat manifestarea

Literatura bună, cu rădăcini în solul realității, e o formă de avertisment și o formă de terapie a socialului...

și, prin cuvântul său, a confirmat că îl cunoaște pe Buzura din lectura romanelor – lucru onorant și cu totul rar la politicieni – și, desigur, Gheorghe Pârja, Săluc Horvat, doamna Dana Gagniu.

Momentul m-a făcut să reflectez iar și iar la rostul scriitorului și al cărții în lume, în țesătura unei societăți. La ce bun cartea, lectura, scriitorii? Ei bine, în măsura în care ei sunt campioni ai adevărului, ei sunt de fapt campionii vieții. Literatura bună cu rădăcini în solul realității e o formă de avertisment și o formă de terapie a socialului, atunci când țesătura acestuia dă semne simptomatice de alterare. Literatura e o formă de perpetuare a valorilor pe care politica, puterea, diplomația, businessul le ratează frecvent. Literatura bună arată calea atunci când aceasta e confuză, pierdută, uitată sau interzisă! Autori precum Augustin Buzura pun degetul pe rănile dureroase, diagnozează patologiiile ce amenință sănătatea socialului, a nației, a etniei.

Literatura bună nu se dezmente, oricât de dificil ar fi traseul și elaborarea ei. Scriitorul conectat la real, ca la o inepuizabilă sursă, nu dă îndărăt, nu se ascunde, ci înfruntă realitatea depistând formele de alterare, agenții patologici ce amenință ființa și lumea. Ca un veritabil medic psihiatru, Augustin Buzura a realizat diagnoza lumii noastre pe durata a mai mult de patru decenii. ■

Articol apărut în 2013 în „Rețeaua literară”.
Fragmente din volumul în pregătire, „Peregrinări
și popasuri – epicul începutului de mileniu”

Augustin Buzura

Conștiința scrisului

„Autoportret”

1

2

1-4 Schițe de autoportret, găsite printre foile de manuscris datate 1960-1970

5 Fotografie din arhiva familiei Buzura

6-8 Aforisme Augustin Buzura:

Sunt fugit și aș vrea să fug. Nu știu să trăiesc normal, să mă port normal.

Mi-am închipuit că aș putea arăta cam așa. Sunt cele mai banale biografii posibile.

Moartea nu mă poate opri. Atât de mult m-am vrut în viața altora, încât am rămas fără a mea.

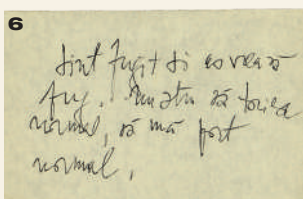
3

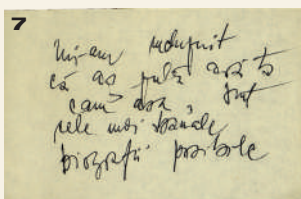
4

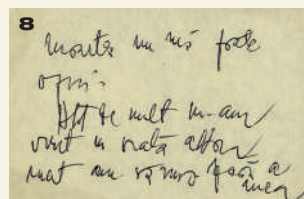
5

6

7

8

Din expoziția „Augustin Buzura, Conștiința scrisului” | Organizatori: Fundația Culturală Augustin Buzura, în parteneriat cu Muzeul Național al Literaturii Române și Academia Română.

(Ana-Maria Vulpescu și Ileana Marin)

Aforisme Augustin Buzura:

Sunt fugit și aș vrea să fug. Am stat să trăiesc normal, să mă port normal.

◀ Sunt fugit și aș vrea să fug. Nu știu să trăiesc normal, să mă port normal.

Mi-am închipuit că aș putea arăta cam așa. Sunt pe lângă cele mai banale biografii posibile.

◀ Mi-am închipuit că aș putea arăta cam așa. Sunt cele mai banale biografii posibile.

Moartea nu mă poate opri. Atât de mult m-am vruit în viața altora, încât am rămas fără a mea.

◀ Moartea nu mă poate opri. Atât de mult m-am vruit în viața altora, încât am rămas fără a mea.

Despre noi

Fundația Culturală Augustin Buzura

Fundația Culturală Augustin Buzura a fost înființată în 2017, la puțin timp după dispariția academicianului Augustin Buzura. Inițiatorii sunt membrii familiei, animați de dorința de a păstra vie memoria academicianului Augustin Buzura și pentru a continua idealul de conștiință și responsabilitate pentru care scriitorul s-a luptat o viață. Urmând valorile și principiile profesate de academicianul Augustin Buzura, fundația se va preocupa de sensibilizarea societății românești asupra importanței păstrării și dezvoltării patrimoniului cultural național, va promova excelența și va sprijini valorile.

Fundația Culturală Augustin Buzura se va ocupa prin toate mijloacele de care dispune de promovarea în țară și în străinătate a operei literare și publicistice a scriitorului Augustin Buzura, precum și a filmelor realizate după scenariile sale. Se va îngriji, de asemenea, de perpetuarea numelui său și a actelor sale fondatoare și generatoare de cultură civică și instituțională.

Având ca scop sprijinirea și promovarea culturii, artei și civilizației românești, FCAB își propune să fie un factor activ

în societatea civilă, prin sprijinirea procesului de integrare și de afirmare culturală europeană și mondială, prin oferirea de soluții practice în domeniul culturii, artei și educației.

Fundația Culturală Augustin Buzura militează pentru încurajarea și stimularea creației originale în toate domeniile culturii, de la cercetarea științifică până la creația artistică, precum și pentru sprijinirea și promovarea tinerelor talente și protejarea și perpetuarea celor consacrate.

Promovarea și sprijinirea activităților de studiu și cercetare privind istoria și civilizația românilor, menținerea prin mijloace specifice a legăturilor cu alte fundații culturale din țară și străinătate reprezintă obiective relevante ale Fundației Culturale Augustin Buzura.

Fundația va organiza și va participa, singură sau în parteneriat, la expoziții, spectacole, festivaluri, concerte și alte manifestări cultural-artistice, în țară sau în străinătate.

Președinte al Fundației Culturale Augustin Buzura este Anamaria Maior-Buzura, fiica scriitorului.

Buzura Foundation Washington D.C.

Buzura Foundation supports and promotes Romanian and universal culture, art and civilization, aims to be an active factor in civil society by supporting the process of integration and cultural affirmation by offering practical solutions in the field of culture, art and education.

OUR VISION

To keep the memory of Augustin Buzura alive and create a movement around his work rooted into his principles, values and courage of telling the truth under any circumstances.

WHAT WE DO

We support and engage with established and emerging artists, scientists and educators who's work reflect and carry on the principles and values present in Buzura's literary and journalistic work.

OUR COMMUNITY

Our community is diverse, with a sense of belonging and deeply rooted into the present. It's inclusive and serves as a forum for honest discussion, respecting and welcoming diversity of opinion, hence keeping a sense of ownership of ideas.